

ISARC
1th INTERNATIONAL CONFERENCE
ON
GOBEKLITEPE SCIENTIFIC STUDIES
24-25 October 2020
ŞANLIURFA

CONGRESS BOOK

EDİTÖRLER

ASSOC. PROF. MEHMET ALİ AKKAYA

YASEMIN AĞAOĞLU

İSBN: 978-625-7279-04-8

**ISARC
1th INTERNATIONAL CONFERENCE
ON GOBEKLITEPE SCIENTIFIC
STUDIES
24-25 October 2020 ŞANLIURFA**

CONGRESS BOOK

EDITORS

**ASSOC. PROF. MEHMET ALI AKKAYA
YASEMİN AĞAOĞLU**

**All rights of this book belong to İSPEC Publishing House Authors
are responsible both ethically and juridically**

**İspec Publications – 2020©
Issued: 28.10.2020
ISBN: 978-625-7279-04-8**

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE
**1th INTERNATIONAL
GOBEKLITEPE SCIENTIFIC STUDIES
CONGRESS**

DATE AND PLACE
**24-25 October 2020, ŞANLIURFA/TURKEY ONLINE
PRESENTATIONS**

ORGANIZATION
**ISARC
INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER**

GENERAL COORDINATOR
Yasemin AĞAOĞLU

İspec Publications – 2020©
Issued: 28.10.2020
ISBN: 978-625-7279-04-8

SCIENCE BOARD

Prof. Dr. Aparna SRIVASTA
Doç. Dr. Bahadır KILCAN
Doç. Dr. Dinara FARDEEVA
Doç. Dr. Murat DAL
Doç. Dr. Sabire SOYTOK
Doç. Dr. Sevda KOÇ AKRAN
Doç. Dr. Yener Lütfü MERT
Dr. Öğr. Üyesi Emel TOZLU
Dr. Öğr. Üyesi Evrim ŞENCAN GÜRTUNCA
Dr. Hava MEHTIEVA
Dr. Öğr. Üyesi Murat POLAT
Dr. Öğr. Üyesi Özge ALTINTAŞ KADIRHAN
Dr. Sakina BAYRAMOVA
Dr. Öğr. Üyesi Yüksel DEMİREL
Dr. Zeynep SEMEN

NOIDA INTERNATIONAL UNIVERSTY
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
RUSYA BİLİMLER AKADEMİSİ
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SİİRT ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL GALATA ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
MOSKOVA TIP AKADEMİSİ
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
AMEA
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

ORGANIZATION BOARD

Doç. Dr. Aylin YALÇIN SARIBEY
Doç. Dr. Jasmin LATOVIÇ
Dr. Figen CANBAY ÇİĞDEM
Dr. Öğr. Üyesi Figen CERİTOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Murat KARA
Dr. Seniha AVCIL

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOUTHERN FEDERAL UNIVERSTY ROSTOV-ON-DON
TÜRKİYE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ
SİİRT ÜNİVERSİTESİ
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
MEMORIAL HASTANESİ

1.ULUSLARARASI
GÖBEKLİTEPE
BİLİMSEL ÇALIŞMALAR
KONGRESİ
24-25 EKİM 2020
ŞANLIURFA
PROGRAM

ZOOM
Meeting ID: 835 1312 7419
Passcode: 263772

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- ❖ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ❖ Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak “Meeting ID or Personal Link Name” yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ❖ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ❖ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ❖ Uygulama tablet, telefon ve PC’lerde çalışıyor.
- ❖ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ❖ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ❖ Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- ❖ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
 - ❖ Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
 - ❖ Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
 - ❖ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
 - ❖ **Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır**
-

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ❖ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- ❖ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ❖ The Zoom application can be used without registration.
- ❖ The application works on tablets, phones and PCs.
- ❖ The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- ❖ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ❖ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ❖ Make sure your computer has a microphone and is working.
 - ❖ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
 - ❖ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
 - ❖ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.
-

ISARC
INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

09:45
AÇILIŞ KONUŞMASI
MEHMET ÇAYAN
MİSİAD ŞANLIURFA BAŞKAN V.

Date: 24.10.2020

Hall-1 SESSION:1

Time: 10⁰⁰ -12⁰⁰

MODERATOR: DOÇ. DR. İSMAIL AKALTUN

Authors	Affiliation	Topic title
Dr. Ahmet Fevzi KEKEÇ Dr. Faik TÜRKMEN Dr. Burkay Kutluhan KAÇIRA Dr. Mustafa ÖZER Dr. Tahsin Sami ÇOLAK Dr. Alper Aziz TEKİN	<i>Necmettin Erbakan Üniversitesi</i>	FACTORS AFFECTING THE PEROPERATIVE DELIRIUM IN THE OSTEOPOROTIC HIP FRACTURES OF GERIATRIC POPULATION
Doç. Dr. İsmail AKALTUN	<i>Gaziantep Dr. Ersin Arslan Training and Research Hospital</i>	IS THERE A RELATIONSHIP BETWEEN SMOKING ADDICTION AND SMARTPHONE ADDICTION IN ADOLESCENTS?
Dr. Mustafa ÖZER Dr. Burkay Kutluhan KAÇIRA Dr. Ahmet Fevzi KEKEÇ Dr. Ayhan ÖZDEMİRCİ Dr. Alper Aziz TEKİN	<i>Necmettin Erbakan Üniversitesi</i>	RELATIONSHIP BETWEEN THE LOWER EXTREMITY AMPUTATION LEVEL AND TYPE OF MICROORGANISM IN GERIATRIC DIABETIC POPULATION
Dr. Tahsin Sami ÇOLAK Dr. Faik TÜRKMEN Dr. Ahmet Fevzi KEKEÇ Dr. Ahmet SARAY Dr. Alper Aziz TEKİN	<i>Necmettin Erbakan Üniversitesi</i>	WHAT ARE THE FACTORS AFFECTING THE POSTOPERATIVE INTENSIVE CARE UNIT STAY OF HIP FRACTURE IN THE GERIATRIC PATIENTS ?
Dr Öğr. Üyesi Erman ALTUNIŞIK	<i>Adıyaman Üniversitesi</i>	AİLESEL AKDENİZ ATEŞİNDE(FMF) NÖROLOJİK TUTULUMLU BİR OLGUNUN LİTERATÜR EŞLİĞİNDE GÖZDEN GEÇİRİLMESİ
Öğr. Gör. Zeliha TURAN Doç. Dr. Fatma KORUK	<i>Harran Üniversitesi</i>	TÜRKİYE’ DE DOĞURGANLIĞIN EN YÜKSEK OLDUĞU İLDE GEBELERDE PRENATAL BAĞLANMA VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ
Dr. Elif GÜNGÖRDÜ Dr. Öğr. Üyesi Hamza AYAYDIN	<i>Harran Üniversitesi</i>	BİR ÜNİVERSİTE HASTANESİ ÇOCUK VE ERGEN PSİKİYATRİSİ POLİKLİNİĞİNE BAŞVURAN ERGENLERİN VERİLERİNİN RETROSPEKTİF DEĞERLENDİRİLMESİ
Buğra AKMAN Enver BAYDIR Ömür ARAS	<i>Bursa Teknik Üniversitesi</i>	FABRICATION AND CHARACTERIZATION OF SUPERHYDROPHOBIC ALUMINIUM SURFACES MODIFIED WITH DIFFERENT FATTY ACIDS

ISARC
INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

Date: 24.10.2020

Hall-1 SESSION:2

Time: 12⁰⁰-14⁰⁰

**MODERATOR: DOÇ. DR. MEHMET ALİ
AKKAYA**

Authors	Affiliation	Topic title
Öğr. Gör. Kifayet ÖZKUL	<i>İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa</i>	DİVRİĞİ ULU CAMİ VE DARÜŞŞİFASI İLE BURJ KHALİFA DUBAİ KARŞILAŞTIRMASI
Öğr Gör Dr Günseli GÜMÜŞEL	<i>Atılım Üniversitesi</i>	“ZERO POINT OF HISTORY”: GOBEKLİTEPE A HISTORICAL AND RELIGIOUS VIEW OF GOBEKLİTEPE
Dr. Öğretim Üyesi Enes KÖKEN	<i>Kırıkkale Üniversitesi</i>	KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ KANUNA AYKIRI ŞEKİLDE YURT DIŞINA ÇIKARILMASI SUÇU
Öğr. Gör. Dr. Yeşim AYDOĞAN	<i>İnönü Üniversitesi</i>	SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ÇERÇEVESİNDE HİDRELLEZ’İN ESTETİKSEL BOYUTU
Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA Öğr. Gör. Z. Tuçe GÜNGÖR	<i>İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Akdeniz Üniversitesi</i>	GÖBEKLİTEPE KÜLTÜREL BELLEĞİ ÜZERİNE BİLGİ VE AKTARIMI ODAKLI BİR BAKIŞ
Doç. Dr. Nebahat AKGÜN Prof. Dr. Nilüfer PEMBEÇİOĞLU	<i>Galatasaray Üniversitesi İstanbul Üniversitesi</i>	THE SEMIOTIC ANALYSIS OF ‘RAFADAN TAYFA GOBEKLİTEPE ‘ANIMATION AS A FORM OF EXPRESSION OF CONSCIOUSNESS OF CULTURAL HERITAGE TO THE GLOBALIZING AND DIGITALIZED CHILDHOOD

ISARC
INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

Date: 24.10.2020

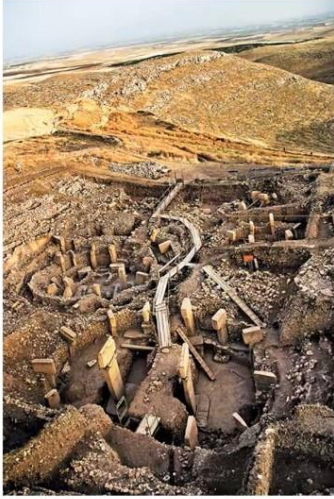
Hall-1 SESSION:3

Time: 14⁰⁰ -16⁰⁰

MODERATOR: DOÇ. DR. SEVDA KOÇAKRAN

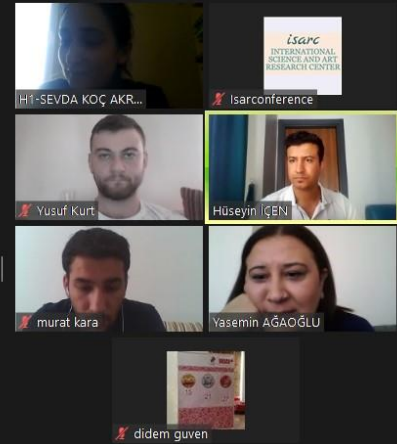
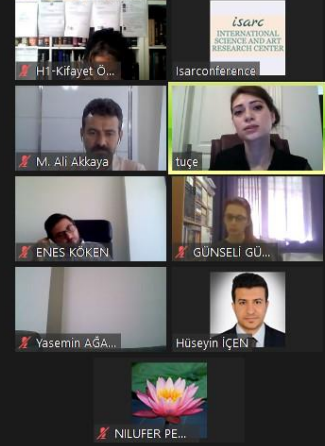
Authors	Affiliation	Topic title
Hüseyin İÇEN		COLONIAL POWER, PATRIARCHY, AND SUBALTERN WOMEN
Dr. Öğr. Üyesi Didem GÜVEN Alev KURU	<i>Sabahattin Zaim Üniversitesi</i>	OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERDE YARATICILIK
Doç. Dr. Bünyamin DEMİR Doç. Dr. Bahadır SAYINCI Doç. Dr. Ali YILDIZ	<i>Mersin Üniversitesi</i>	DIFFERENT ARTIFICIAL NEURAL NETWORK APPROACHES FOR IMAGE PROCESSING-BASED FRUIT MASS ESTIMATION
Dr. Öğr. Üyesi Didem GÜVEN	<i>Sabahattin Zaim Üniversitesi</i>	DESTEK EĞİTİM ODASI ÖĞRETMENİNİN ROL VE SORUMLULUKLARI
Dr. Öğr. Üyesi Murat KARA Öğr. Gör. Yusuf KURT	<i>Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi</i>	COVID-19 SALGINININ BERBER İŞLETMELERİ ÜZERİNE ETKİLERİ: VAN İLİ ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Didem GÜVEN	<i>Sabahattin Zaim Üniversitesi</i>	ZİHİN YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLER VE YARATICILIK
Dr. Sedat ALTUNKANAT	<i>Milli Eğitim Bakanlığı</i>	DİN ARKEOLOJİSİ VERİLERİNİN FENOMEOLOJİK BAKIŞ AÇISIYLA YORUMLANMASI
Doç. Dr. Sevda KOÇ AKRAN	<i>Siirt Üniversitesi</i>	EV ÖDEVİ İLE İLGİLİ MAKALE VE TEZLERİN SİSTEMATİK ANALİZİ
Doç. Dr. Sevda KOÇ AKRAN	<i>Siirt Üniversitesi</i>	SAĞLIK OKURYAZARLIĞI ÜZERİNE SİSTEMATİK DERLEME

P HOTO GALLERY

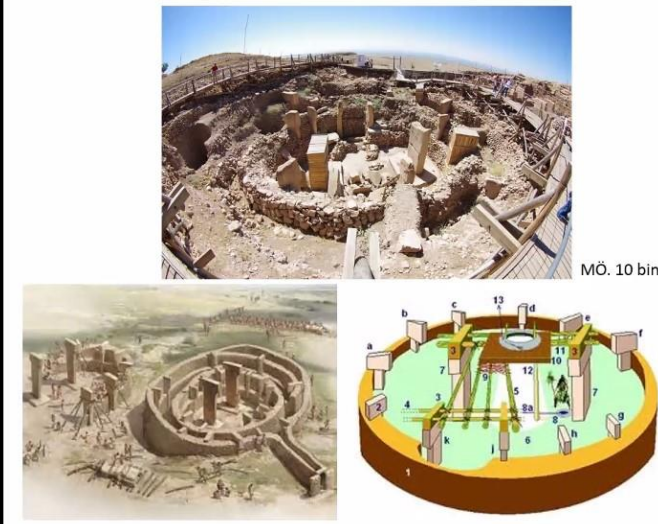
GÖBEKLİTEPE'NİN KEŞFİ

- 1963 yılında 'Güneydoğu Anadolu Bölgesi Araştırma Projesi'nde Prof.Dr. Halet Çambel ile Prof.Dr. Robert Braidwood tarafından keşfedilmiştir.
- 1995 yılında Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında, arkeolog Harald Hauptmann danışmanlığında yüzey araştırması yapılmıştır.
- 1996 yılından itibaren Prof.Dr. Klaus Schmidt başkanlığında kazılar yürütülmektedir.

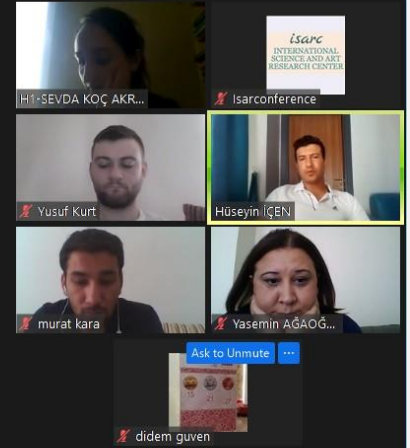
ISARC

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

Subaltern Woman

- Coined by Gayatri Spivak (1942- Present)
- Wrote *Can Subaltern Speak?* in 1988.
- Refers to the least powerful subjects in society. Subaltern is a term used for those of lower economic and cultural status; the masses who exist outside power structure of a given society.
- Finally she said: "The subaltern has not the right to talk. "

ISARC

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

The screenshot displays a Zoom meeting interface. On the left, a PowerPoint presentation titled "DEO Öğretmenlerinin rol ve sorumlulukları - PowerPoint" is shown. The slide is titled "Bulgular DEO Öğretmeninin Doğrudan Roller" and lists seven points:

1. Öğretim yapma (hüseyin, ödevleri müdahalelerle bulama, yardım (nasıl))
2. Öğretim hazırlama yapma
3. İhtiyaç ve raporlama
4. Eğitim tanımlama ve değerlendirme
5. DEO programının hazırlanması
6. Öğretimin DEO için uygunluğunu karar verme adına değerlendirme yapma
7. Öğretilen davranışlar yapma

On the right, a grid of eight participants is visible:

- HİLESEVDA KOÇ AKRAN
- Isarconference
- murat kara
- Dr.Sedat ALTUNKANAT
- Yasemin AGAOĞLU
- didem guven
- Yusuf Kurt
- Hüseyin İÇEN

İÇİNDEKİLER

CONGRES ID	I-II
PROGRAM	III-VII
PHOTO GALLERY	VIII-IX
INDEX	X-XI

Yazar	Başlık	Sayfa No
Faik TÜRKMEN Burkay Kutluhan KAÇIRA Mustafa ÖZER Tahsin Sami ÇOLAK Alper Aziz TEKİN	FACTORS AFFECTING THE PEROPERATIVE DELIRIUM IN THE OSTEOPOROTIC HIP FRACTURES OF GERIATRIC POPULATION	1-5
Mustafa ÖZER Burkay Kutluhan KAÇIRA Ahmet Fevzi KEKEÇ Ayhan ÖZDEMİRCİ Alper Aziz TEKİN	RELATIONSHIP BETWEEN THE LOWER EXTREMITY AMPUTATION LEVEL AND TYPE OF MICROORGANISM IN GERIATRIC DIABETIC POPULATION	6-10
Tahsin Sami ÇOLAK Faik TÜRKMEN Ahmet Fevzi KEKEÇ Ahmet SARAY Alper Aziz TEKİN	WHAT ARE THE FACTORS AFFECTING THE POSTOPERATIVE INTENSIVE CARE UNIT STAY OF HIP FRACTURE IN THE GERIATRIC PATIENTS ?	11-15
İsmail AKALTUN	ERGENLERDE SİGARA BAĞMİLİLİĞİ İLE AKILLI TELEFON BAĞMİLİLİĞİ ARASINDA BİR İLİŞKİ VAR MI?	16-22
Kıfayet ÖZKUL	DİVRİĞİ ULU CAMİ VE DARÜŞŞİFASI İLE BURJ KHALİFA DUBAİ KARŞILAŞTIRMASI	23-43
Mehmet Ali AKKAYA Z. Tuçe GÜNGÖR	GÖBEKLİTEPE KÜLTÜREL BELLEĞİ ÜZERİNE BİLGİ VE AKTARIMI ODAKLI BİR BAKIŞ	44-63
Murat KARA Yusuf KURT	COVID-19 SALGINININ BERBER İŞLETMELERİ ÜZERİNE ETKİLERİ: VAN İLİ ÖRNEĞİ	64-77
Nebahat AKGÜN ÇOMAK Nilüfer PEMBECİOĞLU	THE SEMIOTIC ANALYSIS OF "RAFADAN TAYFA GOBEKLITEPE" ANIMATION AS A FORM OF EXPRESSION OF CONSCIOUSNESS OF CULTURAL HERITAGE TO THE GLOBALIZING AND DIGITALIZED CHILDHOOD	78-96
Yeşim AYDOĞAN	SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ÇERÇEVESİNDE HİDRELLEZ'İN ESTETİKSEL BOYUTU	97-108
Sedat ALTUNKANAT	DİN ARKEOLOJİSİ VERİLERİNİN FENOMELOJİK BAKIŞ AÇISIYLA YORUMLANMASI	109-126
Hüseyin İÇEN	COLONIAL POWER, PATRIARCHY, AND SUBALTERN WOMEN	127-133
Alev KURU Didem GÜVEN	OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERDE YARATICILIK	134
Buğra AKMAN Enver BAYDIR Ömür ARAS	FABRICATION AND CHARACTERIZATION OF SUPERHYDROPHOBIC ALUMINIUM SURFACES MODIFIED WITH DIFFERENT FATTY ACIDS	135

Bünyamin DEMİR Bahadır SAYINCI Ali YILDIZ	DIFFERENT ARTIFICIAL NEURAL NETWORK APPROACHES FOR IMAGE PROCESSING-BASED FRUIT MASS ESTIMATION	136
Didem GÜVEN	DESTEK EĞİTİM ODASI ÖĞRETMENİNİN ROL VE SORUMLULUKLARI	137
Didem GÜVEN	ZİHİN YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLER VE YARATICILIK	138
Elif GÜNGÖRDÜ Hamza AYAYDIN	BİR ÜNİVERSİTE HASTANESİ ÇOCUK VE ERGEN PSİKİYATRİSİ POLİKLİNİĞİNE BAŞVURAN ERGENLERİN VERİLERİNİN RETROSPEKTİF DEĞERLENDİRİLMESİ	139-141
Erman ALTUNIŞIK	AİLESEL AKDENİZ ATEŞİNDE(FMF) NÖROLOJİK TUTULUMLU BİR OLGUNUN LİTERATÜR EŞLİĞİNDE GÖZDEN GEÇİRİLMESİ	142
Günseli GÜMÜŞEL	“ZERO POINT OF HISTORY”: GOBEKLITEPE A HISTORICAL AND RELIGIOUS VIEW OF GOBEKLITEPE	143
Sevda KOÇ AKRAN	EV ÖDEVİYLE İLGİLİ MAKALE VE TEZLERİN SİSTEMATİK ANALİZİ	144
Sevda KOÇ AKRAN	SAĞLIK OKURYAZARLIĞI ÜZERİNE SİSTEMATİK DERLEME	145
Zeliha TURAN Fatma KORUK	TÜRKİYE’ DE DOĞURGANLIĞIN EN YÜKSEK OLDUĞU İLDE GEBELERDE PRENATAL BAĞLANMA VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ	146-147

**FACTORS AFFECTING THE PEROPERATIVE DELIRIUM IN THE
OSTEOPOROTIC HIP FRACTURES OF GERIATRIC POPULATION****Dr. Faik TÜRKMEN**

Necmettin Erbakan University, Meram Faculty of Medicine

Dr. Burkay Kutluhan KAÇIRA

Necmettin Erbakan University, Meram Faculty of Medicine

Dr. Mustafa ÖZER

Necmettin Erbakan University, Meram Faculty of Medicine

Dr. Tahsin Sami OLAK

Necmettin Erbakan University, Meram Faculty of Medicine

Dr. Alper Aziz TEKİN

Necmettin Erbakan University, Meram Faculty of Medicine

ABSTRACT

Delirium is a common complication in osteoporotic hip fractures in the geriatric patient group during peroperative follow-up. Delirium delays postoperative rehabilitation and increases morbidity in this group of patients. The aim of our study is to investigate the factors that cause delirium developing in the postoperative period in geriatric patients who undergo surgery due to osteoporotic hip fracture.

INTRODUCTION

Femoral neck fractures and intertrochanteric fractures are frequently sustained by geriatric patients.(1,2). Acute perioperative delirium, a neuropsychiatric syndrome characterized by disturbance in consciousness, change in cognition, or perceptual disturbance, is a common complication in geriatric hip-fracture patients (3,4).

Perioperative delirium is also a predictive risk factor for postoperative mortality, morbidity, poor functional outcomes, and long hospital stay (5,6).

Although there has been significant improvement in surgical techniques and skills, perioperative delirium is still high due to orthopedic surgeons' lack of knowledge and experience in managing fragile older patients (7).

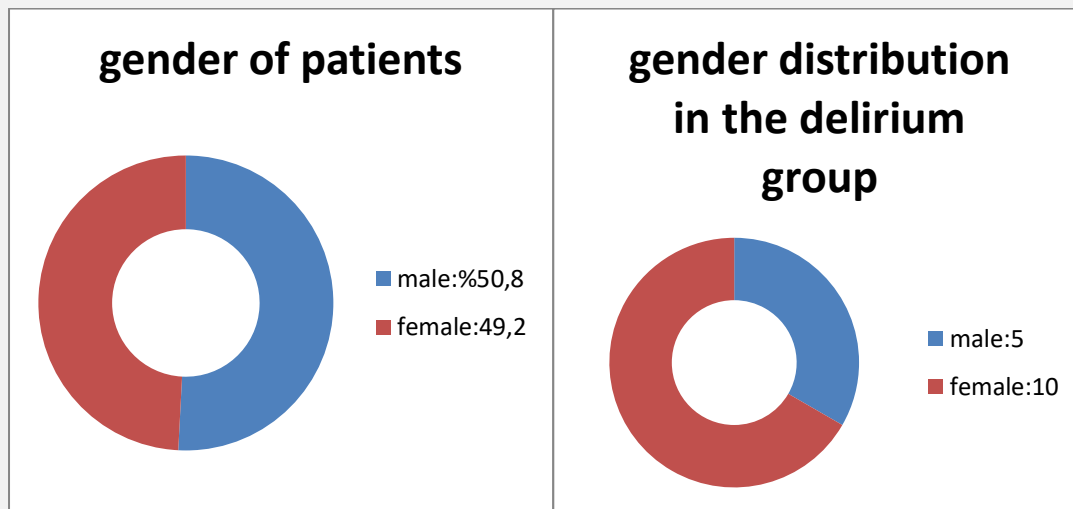
More than one-third of older adults fall annually,1 with an estimated 1% of those who fall sustaining a hip fracture.2 This carries a substantial burden in terms of morbidity and mortality (8-9).

RESEARCH AND FINDINGS

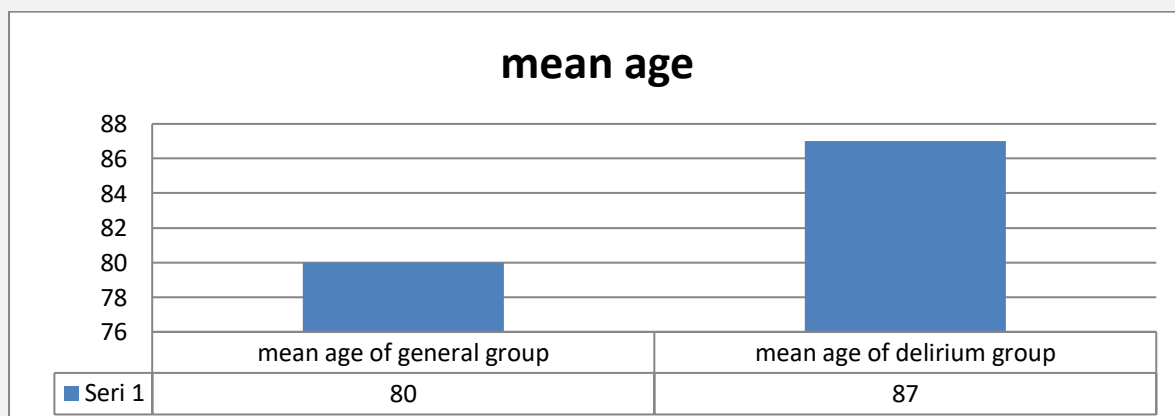
The patients over 65 years old with osteoporotic hip fractures who were treated at our clinic between the years of 2017-2020 were retrospectively analyzed. All of the 122 patients included in the study were isolated osteoporotic hip fracture after low-energy trauma.

Of these patients, patients with a change of consciousness during the follow-up period were consulted to the neurology and psychiatry clinic, and patients were diagnosed with delirium. In patients with delirium; It was evaluated in terms of age, gender, presence of additional diseases, whether there was a previous diagnosis of dementia, duration of surgery, how many days after surgery entered delirium, the type of surgery performed, whether there was need for intensive care in the early postoperative period.

122 patients who were operated for osteoporotic hip fracture over the age of 65 were identified. 62 (50.8%) of the patients were male and 60 (49.2%) were female.

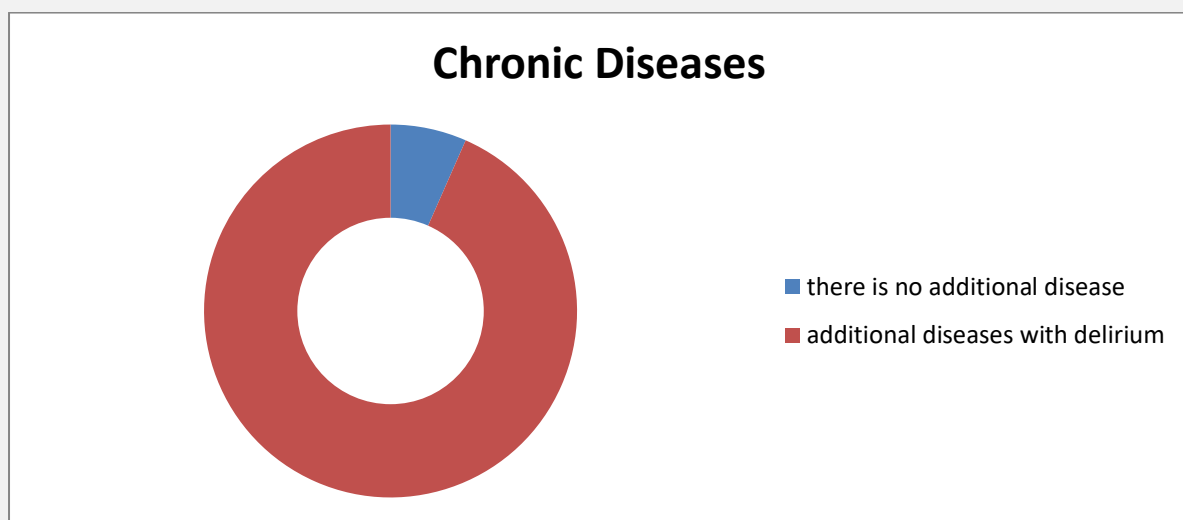

A delirium diagnosis was encountered in 15 (12.2%) patients. Of these 15 patients, 10 (66%) were female and 5 (33%) were male. Although mean age of our 122 patient was 80 years old the youngest patient who showed delirium clinic was 79 years old, while the oldest was 96 years old, and the mean age of these 15 patients was 87.

The average operation time of 122 patients was 1 hour 20 minutes. Considering the operation time of 15 patients who entered delirium, an average of 1 hour and 30 minutes was determined. While 82 (67.2%) patients in 122 patients in total were applied arthroplasty, 40 (32.7%) patients

underwent osteosynthesis surgery with minimally invasive method. It was noted that 7 patients (46.6%) had hip arthroplasty and 8 (53.3%) had undergone osteosynthesis surgery with minimally invasive method in 15 disease groups that were found to enter delirium. In the comparison there was no statistically significant correlation in terms of age, gender and operation time and surgical procedure ($p>0.05$). In 14 (93.3%) of 15 patients, delirium clinic occurred in the first 3 days and in one at (6.6%) postoperative 7th day. Preop dementia was diagnosed in 7 (46.6%) of patients entering delirium. Only one patient (6.6%) had no additional disease.

While 12 of the 15 patients (80%) were followed up in the intensive care unit after the operation, the remaining 3 (20%) patients did not need intensive care in the early postoperative period. When the data obtained from patients showing delirium clinic and the data of patients not showing delirium clinic were compared, no statistically significant results were obtained.

CONCLUSION

Comprehensive geriatric care is an established good practice for older trauma patients and incorporates multidisciplinary medical specialists(10,11).

In recent years, the benefits of comprehensive geriatric assessment (CGA) in older people admitted to the hospital have been demonstrated. A metaanalysis in 2011 found it to be effective at reducing mortality and institutionalization,104 and two recent systematic reviews showed that multicomponent interventions, a proportion of which included CGA, are effective in reducing delirium in hospitalized individuals(12,13,14). Neither of these analyses exclusively examined people with hip fractures.

The most important factors that cause delirium after osteoporotic hip fractures are age and the presence of additional diseases. The limitation of our study population prevents us from obtaining a statistically clear result. Studies with larger patient series are needed. The development of delirium clinic in 93.3% of patients in the first 3 days reveals the importance of clinical follow-up and treatment in the early postoperative period.

Keywords: hip fracture, delirium, geriatric

REFERENCES

1. Cooper, C., Campion, G., & Melton, L. J., 3rd (1992). Hip fractures in the elderly: a world-wide projection. *Osteoporosis international : a journal established as result of cooperation between the European Foundation for Osteoporosis and the National Osteoporosis Foundation of the USA*, 2(6), 285–289. <https://doi.org/10.1007/BF01623184>
2. Hartholt, K. A., van Beeck, E. F., Polinder, S., van der Velde, N., van Lieshout, E. M., Panneman, M. J., van der Cammen, T. J., & Patka, P. (2011). Societal consequences of falls in the older population: injuries, healthcare costs, and long-term reduced quality of life. *The Journal of trauma*, 71(3), 748–753. <https://doi.org/10.1097/TA.0b013e3181f6f5e5>
3. Robertson BD, Robertson TJ. Postoperative delirium after hip fracture. *J Bone Joint Surg Am*. 2006 Sep;88(9):2060-8. doi: 10.2106/JBJS.F.00049. PMID: 16951125.
4. Oh CS, Rhee KY, Yoon TG, Woo NS, Hong SW, Kim SH. Postoperative Delirium in Elderly Patients Undergoing Hip Fracture Surgery in the Sugammadex Era: A Retrospective Study. *Biomed Res Int*. 2016;2016:1054597. doi: 10.1155/2016/1054597. Epub 2016 Feb 22. PMID: 26998480; PMCID: PMC4779812.
5. Edelstein DM, Aharonoff GB, Karp A, Capla EL, Zuckerman JD, Koval KJ. Effect of postoperative delirium on outcome after hip fracture. *Clin Orthop Relat Res*. 2004 May;(422):195-200. doi: 10.1097/01.blo.0000128649.59959.0c. PMID: 15187857.
6. Gustafson Y, Berggren D, Brännström B, Bucht G, Norberg A, Hansson LI, Winblad B. Acute confusional states in elderly patients treated for femoral neck fracture. *J Am Geriatr Soc*. 1988 Jun;36(6):525-30. doi: 10.1111/j.1532-5415.1988.tb04023.x. PMID: 2897391.
7. Grigoryan KV, Javedan H, Rudolph JL. Orthogeriatric care models and outcomes in hip fracture patients: a systematic review and meta-analysis. *J Orthop Trauma*. 2014 Mar;28(3):e49-55. doi: 10.1097/BOT.0b013e3182a5a045. PMID: 23912859; PMCID: PMC3909556.
8. Parker MJ, Anand JK. What is the true mortality of hip fractures? *Public Health*. 1991 Nov;105(6):443-6. doi: 10.1016/s0033-3506(05)80614-6. PMID: 1803403.
9. Keene GS, Parker MJ, Pryor GA. Mortality and morbidity after hip fractures. *BMJ*. 1993 Nov 13;307(6914):1248-50. doi: 10.1136/bmj.307.6914.1248. PMID: 8166806; PMCID: PMC1679389.

10. Gilchrist WJ, Newman RJ, Hamblen DL, Williams BO. Prospective randomised study of an orthopaedic geriatric inpatient service. *BMJ*. 1988 Oct 29;297(6656):1116-8. doi: 10.1136/bmj.297.6656.1116. PMID: 3143450; PMCID: PMC1834849.
11. Thingstad P, Taraldsen K, Saltvedt I, Sletvold O, Vereijken B, Lamb SE, Helbostad JL. The long-term effect of comprehensive geriatric care on gait after hip fracture: the Trondheim Hip Fracture Trial--a randomised controlled trial. *Osteoporos Int*. 2016 Mar;27(3):933-942. doi: 10.1007/s00198-015-3313-9. Epub 2015 Sep 14. PMID: 26370827.
12. Ellis G, Whitehead MA, Robinson D, O'Neill D, Langhorne P. Comprehensive geriatric assessment for older adults admitted to hospital: meta-analysis of randomised controlled trials. *BMJ*. 2011 Oct 27;343:d6553. doi: 10.1136/bmj.d6553. PMID: 22034146; PMCID: PMC3203013.
13. Siddiqi N, Harrison JK, Clegg A, Teale EA, Young J, Taylor J, Simpkins SA. Interventions for preventing delirium in hospitalised non-ICU patients. *Cochrane Database Syst Rev*. 2016 Mar 11;3:CD005563. doi: 10.1002/14651858.CD005563.pub3. PMID: 26967259.
14. Martinez F, Tobar C, Hill N. Preventing delirium: should non-pharmacological, multicomponent interventions be used? A systematic review and meta-analysis of the literature. *Age Ageing*. 2015 Mar;44(2):196-204. doi: 10.1093/ageing/afu173. Epub 2014 Nov 25. PMID: 25424450.

**RELATIONSHIP BETWEEN THE LOWER EXTREMITY AMPUTATION LEVEL
AND TYPE OF MICROORGANISM IN GERIATRIC DIABETIC POPULATION****Dr. Mustafa ÖZER**

Necmettin Erbakan University, Meram Faculty of Medicine

Dr. Burkay Kutluhan KAÇIRA

Necmettin Erbakan University, Meram Faculty of Medicine

Dr. Ahmet Fevzi KEKEÇ

Necmettin Erbakan University, Meram Faculty of Medicine

Dr. Ayhan ÖZDEMİRÇİ

Necmettin Erbakan University, Meram Faculty of Medicine

Dr. Alper Aziz TEKİN

Necmettin Erbakan University, Meram Faculty of Medicine

ABSTRACT

Diabetic foot ulcers present an ideal environment for harbouring microorganisms as they offer a warm, moist and nutritive home especially if devitalized tissue is present in the wound bed. When this is combined with several aspects of altered immunologic function,6 it may explain why some bacterial infections in people with diabetes persist despite optimal care.

every 20 s, a lower limb is lost somewhere in the world as a consequence of diabetes, with diabetic foot infection (DFI) playing a major role in this high incidence of amputation.DFI is also the most frequent disease-related complication requiring hospitalization and associated with increased morbidity and mortality (9).

INTRODUCTION

Diabetes in the elderly is a growing public health burden. Persons with diabetes are living longer and are vulnerable to the traditional microvascular and macrovascular complications of diabetes but also at increased risk for geriatric syndromes. Diabetes causes many complications in this geriatric population. Some of these are non-healing bed wounds, amputations due to diabetes mellitus in the extremities, concomitant resistant infections. The aim of this study is to investigate the relationship between the amputation level and diabetes mellitus in geriatric patients and the factor of microorganism.

More than one-third of people with diabetes develop diabetic foot ulcers (DFUs) during their lifetime, with half of these becoming infected and causing diabetic foot infections (DFIs). Fifteen percent of patients with DFIs require lower limb amputation to prevent progression of the infection (1,2).

Grade	Lesion
0	Intact skin
1	Superficial ulcer of skin or subcutaneous tissue
2	Ulcer extend into tendon, bone, or capsule
3	Deep ulcer with osteomyelitis or abscess
4	Gangrene of toes or forefoot
5	Midfoot or hindfoot gangrene

Wagner Classification

RESEARCH AND FINDINGS

Extensive gangrene, long unsuccessful course of therapy, life-threatening soft tissue infection and extensive osteomyelitis are indications for lower limb amputation (11). When amputation is needed, the goal is to perform the most distal amputation that will promote healing and patient's return to optimal function (12).

Geriatric patients who underwent lower extremity amputation due to diabetes mellitus in our clinic between 2017 and 2020 were retrospectively analyzed. Amputation levels were divided into 3 groups as above-knee, below-knee and forefoot. The relationship between infectious agents detected in diabetic foot wound cultures and amputation levels was examined.

Between 2017 and 2020, lower extremity amputation was applied to 104 patients over 65 years old in our clinic due to diabetic foot infection. Of 104 patients, 32 (30.8%) were female and 72 (69.2%) were male. (Figure 1)

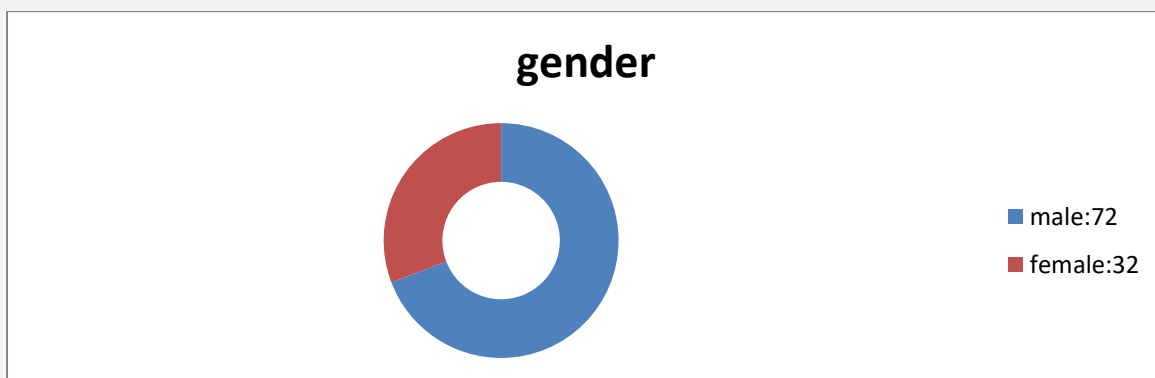

Figure 1: Distribution of Gender

15 (14%) patients who underwent amputation above the knee, 52 (49%) who underwent amputation below the knee, and 37 (35%) patients who underwent amputation of the forefoot were identified. (Figure 2)

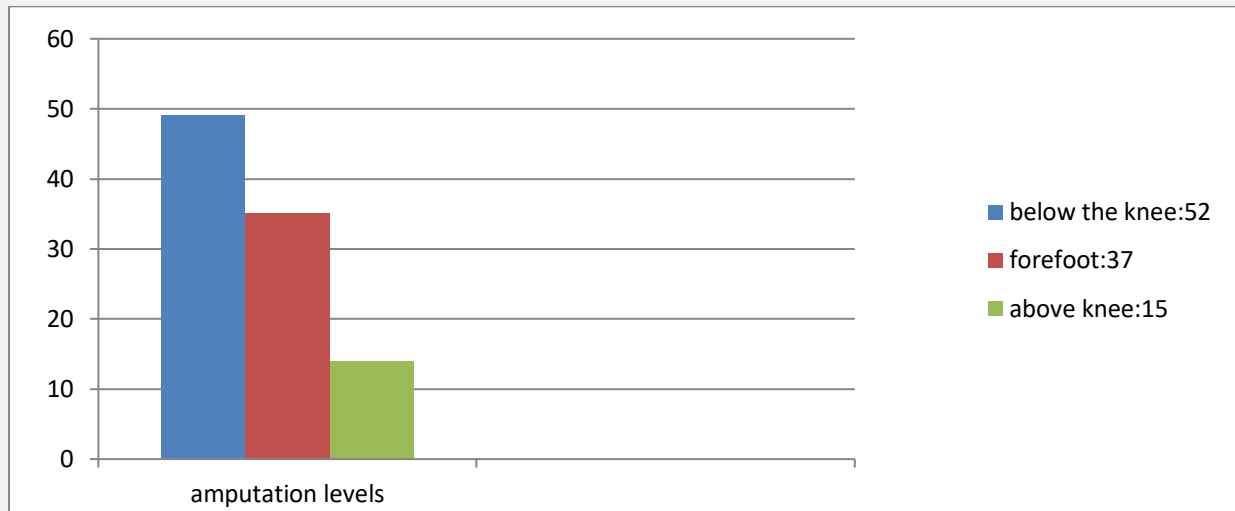

Figure 2: Amputation Levels

In the wound cultures of these patients, 45 (43%) of them had monomicrobial and 22 (21%) polymicrobial agents, whereas in the 37 (36%) patients no bacterial agents were identified at wound cultures. (Figure 3)

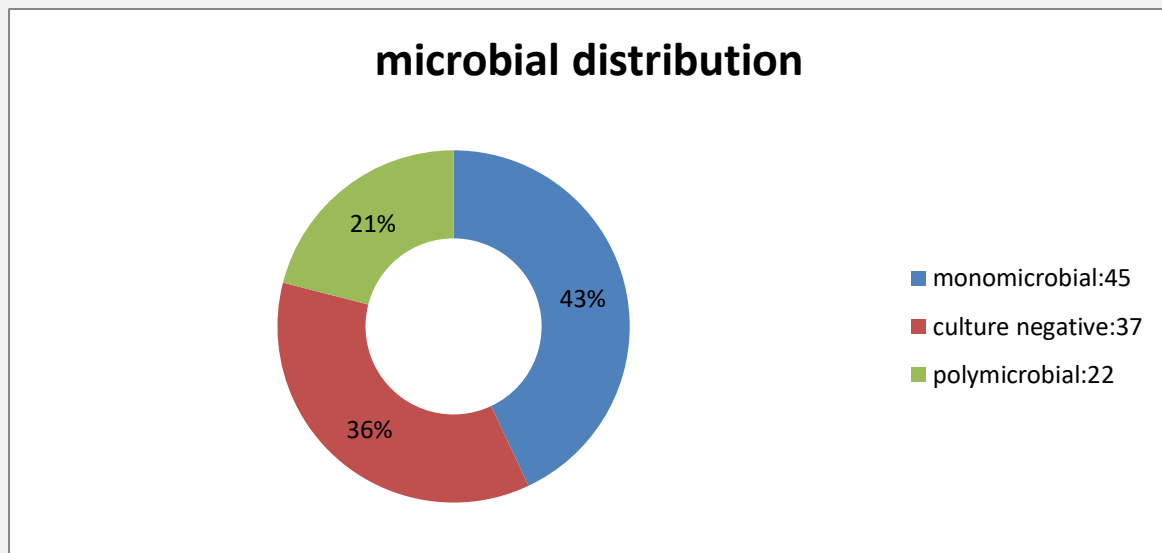

Figure 3: Distribution of Microbial Colonizations

When all amputation levels were evaluated separately, 6 (40%) of those who had an above-knee amputation were found to be monomicrobial, and 1 (6%) of those had polymicrobial cultures. In the cultures of below-knee amputated patients, 24 (46%) were monomicrobial and 13 (25%) were polymicrobial agents, while 15 (29%) of them were culture negative. 15 (40%) of those who were amputated in the forefoot were monomicrobial, 8 (21%) were polymicrobial

and no positive culture was detected in the 14 (39%) patients. Considering the bacterial microorganism of all amputated patients, "Escherichia coli" was the most common at all levels (19 patients 28%). In the second frequency, "Pseudomonas Aeruginosa" was detected (13 patients 19%). Unlike other amputaton levels, "Coagulase Negative Staphylococcus" frequency was increaed in patients with forefoot amputation (4 patients, 6%).

a Korean study conducted on 737 patients found that smoking can increase the risk of DFIs with Pseudomonas spp.(3).

Polymicrobial infections were estimated to occur in 75% of DFI cases in Al Benwan's study conducted on 440 DFIs samples (4).

In a study conducted on 473 specimens, 56.87% of the DFIs were polymicrobial with a high abundance of Gram-negative isolates (76.27%) (5).

In Citron's study, 83.8% of positive cultures were polymicrobial with a mixed population of Gram-positive and Gram-negative species (6). A large amount of data from authors utilising conventional culture methods have identified that the most infected DFUs are complicated by pyogenic cocci such as Staphylococcus aureus and beta-hemolytic Streptococci. (6,7).

CONCLUSION

The fact that similarity of the bacteria isolated at all amputation levels are revelaed that there is no statistically significant relationship between amputation levels and isolated microorganism (8). In addition, the presence of culture negative and polimicrobial colonization in diabetic wounds in amputated patients supports this opinion. Peripheral arterial disease (PAD) has been found to increase approximately two-fold the risk of a wound to become infected, while the outcome of the infection is also affected by the presence of PAD (9).

Rates of lower limb amputation may reach 50–60% in extensive infections and in medical centers with low experience (10-12). The presence of osteomyelitis, limb ischemia, systemic infection and gangrene or of an unskilled surgeon is associated with poor outcome (13).

Keywords : diabetic foot infeciton, geriatric, amputation

REFERENCES

1. Commons, R. J., Raby, E., Athan, E., Bhally, H., Chen, S., Guy, S., Ingram, P. R., Lai, K., Lemoh, C., Lim, L. L., Manning, L., Miyakis, S., O'Reilly, M., Roberts, A., Sehu, M., Torda, A., Vicaretti, M., & Lazzarini, P. A. (2018). Managing diabetic foot infections: a survey of Australasian infectious diseases clinicians. *Journal of foot and ankle research*, 11, 13.
2. IDF diabetes atlas—8th edition. Available online: <http://www.diabetesatlas.org/> (accessed on 1 October 2019)

3. Lee, J.S.; Son, S.T.; Han, S.-K. Risk factors of methicillin-resistant *Staphylococcus aureus* and *Pseudomonas* infection in diabetic foot ulcers in Korea. *J. Wound Manag. Res.* **2017**, *13*, 29–34.
4. Al Benwan, K., Al Mulla, A., & Rotimi, V. O. (2012). A study of the microbiology of diabetic foot infections in a teaching hospital in Kuwait. *Journal of infection and public health*, *5*(1), 1–8.
5. Miyan, Z., Fawwad, A., Sabir, R., & Basit, A. (2017). Microbiological pattern of diabetic foot infections at a tertiary care center in a developing country. *JPM. The Journal of the Pakistan Medical Association*, *67*(5), 665–669.
6. Citron, D. M., Goldstein, E. J., Merriam, C. V., Lipsky, B. A., & Abramson, M. A. (2007). Bacteriology of moderate-to-severe diabetic foot infections and in vitro activity of antimicrobial agents. *Journal of clinical microbiology*, *45*(9), 2819–2828. <https://doi.org/10.1128/JCM.00551-07>
7. Abd kadir KA, Satyavani M, Pande K. Bacteriological study of diabetic foot infections. *Brunei Int Med J.* 2012; *8*(1): 19- 26.
8. Lavery, L. A., Armstrong, D. G., Wunderlich, R. P., Mohler, M. J., Wendel, C. S., & Lipsky, B. A. (2006). Risk factors for foot infections in individuals with diabetes. *Diabetes care*, *29*(6), 1288–1293.
9. Armstrong, D. G., & Lipsky, B. A. (2004). Diabetic foot infections: stepwise medical and surgical management. *International wound journal*, *1*(2), 123–132.
10. American Diabetes Association (1999). Consensus Development Conference on Diabetic Foot Wound Care: 7-8 April 1999, Boston, Massachusetts. American Diabetes Association. *Diabetes care*, *22*(8), 1354–1360.
11. Aragón-Sánchez, J., Quintana-Marrero, Y., Lázaro-Martínez, J. L., Hernández-Herrero, M. J., García-Morales, E., Beneit-Montesinos, J. V., & Cabrera-Galván, J. J. (2009). Necrotizing soft-tissue infections in the feet of patients with diabetes: outcome of surgical treatment and factors associated with limb loss and mortality. *The international journal of lower extremity wounds*, *8*(3), 141–146.
12. Lipsky, B. A., Berendt, A. R., Deery, H. G., Embil, J. M., Joseph, W. S., Karchmer, A. W., LeFrock, J. L., Lew, D. P., Mader, J. T., Norden, C., Tan, J. S., & Infectious Diseases Society of America (2004). Diagnosis and treatment of diabetic foot infections. *Clinical infectious diseases : an official publication of the Infectious Diseases Society of America*, *39*(7), 885–910.
13. Lipsky B. A. (1999). Evidence-based antibiotic therapy of diabetic foot infections. *FEMS immunology and medical microbiology*, *26*(3-4), 267–276.

WHAT ARE THE FACTORS AFFECTING THE POSTOPERATIVE INTENSIVE CARE UNIT STAY OF HIP FRACTURE IN THE GERIATRIC PATIENTS ?**Dr. Tahsin Sami ÇOLAK**

Necmettin Erbakan University, Meram Faculty of Medicine

Dr. Faik TÜRKMEN

Necmettin Erbakan University, Meram Faculty of Medicine

Dr. Ahmet Fevzi KEKEÇ

Necmettin Erbakan University, Meram Faculty of Medicine

Dr. Ahmet SARAY

Necmettin Erbakan University, Meram Faculty of Medicine

Dr. Alper Aziz TEKİN

Necmettin Erbakan University, Meram Faculty of Medicine

ABSTRACT

Hip fractures represent one of the most common orthopedic diagnoses leading to hospital admission, morbidity, and mortality in the elderly population (1).

As the number of older adults increases, the number of elderly individuals sustaining hip fractures is expected to increase concordantly annually (2) despite some recent investigations demonstrating a slight decrease in hip fracture incidence (3,4). There is considerable cost associated with hospitalization and subsequent rehabilitation for each of these patients.

Keywords : hip fracture, geriatric, chronic disease, intensive care unit

INTRODUCTION

The frequency of diseases seen in older ages increases with increasing life span. Hip fractures seen as a simple fall are more common in geriatric patient groups. Osteoporosis and hip fracture share risk factors with several chronic diseases, including diabetes mellitus, chronic pulmonary disease, dementia, and cancer, which is why the prevalence of comorbidity among patients with hip fracture is higher than that in the general population (5). Conditions mainly responsible for mortality after hip fracture are the same as those responsible for mortality in the general population, rather than the specific diseases related to osteoporosis (6). It has been observed that approximately 65% of people aged 65 and over have at least one chronic disease and 63% have at least two. Also ASA scoring is the most proven and accepted scoring system in determining general health conditions leading to surgery. In the literature, there is an opinion that the ASA score has a serious relationship with mortality after hip fractures (7).

In this study, it was aimed to investigate the duration of intensive care unit (ICU) stay and early in-hospital mortality in patients over 65 years of age and the effects of comorbid diseases on ICU stay.

RESEARCH AND FINDINGS

The data of patients aged 65 and over who were operated for hip fracture in our orthopedics and traumatology clinic between 2017-2019 were analyzed retrospectively. Among these patients, those who were followed up in the intensive care unit in the post-operative period; Demographic features, pre-operative diseases, intensive care stay and mortality were analyzed in the study.

Surgery was performed in 365 patients due to hip fracture. 206 of these patients were female (56.4%) and 149 were male (43.6%) (Figure 1). 145 of these patients (39.72%) were followed up in the intensive care unit. The mean duration of the patients' stay in the intensive care unit was 2 days. The mean age of patients who had surgery is 80.12 years while the mean age of patients followed in intensive care was 83.3. (Table 1)

The 70 patients (48.72%) were given high risk by the chest diseases department for various reasons (Chronic Obstructive Pulmonary Disease, Asthma, Bronchitis ...) and their follow-up in post-operative intensive care was recommended. 34 patients (23.44%) who were followed up in the intensive care unit needed intensive care for cardiological reasons (Coronary Artery Disease, Hypertension, Heart failure ...). Eighteen patients (12.4%) were treated in post op intensive care with internal medicine recommendations (Chronic Renal Failure, Diabetes Mellitus ..).

Although other clinics do not recommend post-operative intensive care, the anesthesia clinic has made intraoperative decisions and recommended post-operative intensive care follow-up for 9 patients (6.2%). 14 patients (9.6%) were followed in intensive care with given high risk by departments such as neurology, general surgery, thoracic surgery. 25 of the patients were died in the intensive care unit (approximately 17%).

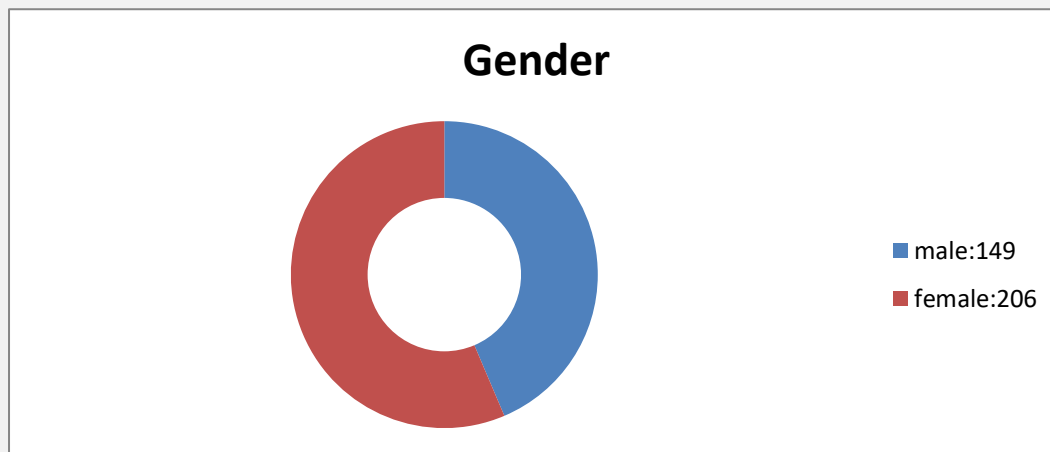

Figure1: Distrubution of Patient's Genders

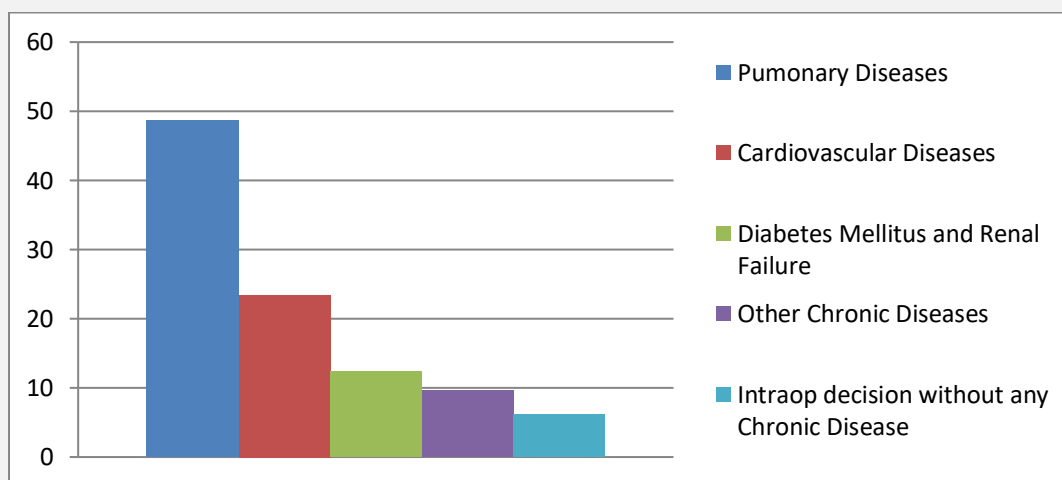

Figure 2: Distrubution of Comorbidities Which Cause Intensive Care Unit Necessity

Table 1: Mean Age of the Patients		
	Number of Patients	Mean Age
Followed in Orthopaedic Ward after Hip Surgery	220	78,02
Followed in Intensive Care Unit after Hip Surgery	145	83,3
Total	365	80,12

CONCLUSION

The accompaniment of more than one systemic disease in patients with geriatric hip fractures affects the intensive care needs of these patients and their stay in intensive care. Lung pathologies are the most common of these diseases. The presence of additional systemic diseases increases the mortality and morbidity of patients in the post-operative period.

REFERENCES

1. Youm, T., Koval, K. J., & Zuckerman, J. D. (1999). The economic impact of geriatric hip fractures. *American journal of orthopedics (Belle Mead, N.J.)*, 28(7), 423–428.
2. Cooper, C., Campion, G., & Melton, L. J., 3rd (1992). Hip fractures in the elderly: a world-wide projection. *Osteoporosis international : a journal established as result of cooperation between the European Foundation for Osteoporosis and the National Osteoporosis Foundation of the USA*, 2(6), 285–289. <https://doi.org/10.1007/BF01623184>
3. Melton, L. J., 3rd, Kearns, A. E., Atkinson, E. J., Bolander, M. E., Achenbach, S. J., Huddleston, J. M., Therneau, T. M., & Leibson, C. L. (2009). Secular trends in hip fracture incidence and recurrence. *Osteoporosis international: a journal established as result of cooperation between the European Foundation for Osteoporosis and the National Osteoporosis Foundation of the USA*, 20(5), 687–694. <https://doi.org/10.1007/s00198-008-0742-8>
4. Brauer, C. A., Coca-Perraillon, M., Cutler, D. M., & Rosen, A. B. (2009). Incidence and mortality of hip fractures in the United States. *JAMA*, 302(14), 1573–1579. <https://doi.org/10.1001/jama.2009.1462>

5. Jackson, R. D., & Mysiw, W. J. (2014). Insights into the epidemiology of postmenopausal osteoporosis: the Women's Health Initiative. *Seminars in reproductive medicine*, 32(6), 454–462. <https://doi.org/10.1055/s-0034-1384629>
6. Melton, L. J., 3rd, Atkinson, E. J., St Sauver, J. L., Achenbach, S. J., Therneau, T. M., Rocca, W. A., & Amin, S. (2014). Predictors of excess mortality after fracture: a population-based cohort study. *Journal of bone and mineral research : the official journal of the American Society for Bone and Mineral Research*, 29(7), 1681–1690. <https://doi.org/10.1002/jbmr.2193>
7. Nkanang, B., Parker, M., Parker, E., & Griffiths, R. (2017). Perioperative mortality for patients with a hip fracture. *Injury*, 48(10), 2180–2183. <https://doi.org/10.1016/j.injury.2017.07.007>

**ERGENLERDE SİĞARA BAĞIMLILIĞI İLE AKILLI TELEFON BAĞIMLILIĞI
ARASINDA BİR İLİŞKİ VAR MI?****Doç. Dr. İsmail AKALTUN**Gaziantep Dr Ersin Arslan Training and Research Hospital Child and Adolescent Mental Health and
Diseases**ÖZET**

AMAÇ: Akıllı telefon ve sigara bağımlılığı ergenlerde en sık görülen bağımlılıklar arasında yer almaktadır. Akıllı telefon ve sigara bağımlılığı uykusuzluğa ve uyku kalitesinin bozulmasına, düşük benlik saygısı, depresyon, anksiyete, sosyal çevre, aile sorunları, ders başarısızlığı ve sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Bu çalışmada ergenlerde akıllı telefon bağımlılığı ile sigara bağımlılığı arasında bir ilişki olup olmadığını araştırdık.

ARAŞTIRMA: Akıllı telefon bağımlılığı olan ergenlere, akıllı telefon bağımlılığı ölçeği kısa formu uygulandı. Akıllı telefon bağımlılığı ölçeği kesme puanını aşan 80 katılımcının 31 'ne de, Fagerstrom nikotin bağımlılığı testi uygulandı.

BULGULAR: Çalışmamıza katılan akıllı telefon bağımlılığı olan 80 kişiden 31'i sigara içiyordu. Sigara içenlerin yaş ortalaması $14,7 \pm 1,3$, içmeyenlerin yaş ortalaması $14,5 \pm 1,2$ idi. Telefonla geçirilen günlük süre sigara içenlerde $5,7 \pm 0,82$ saat, içmeyenlerde $4,79 \pm 1,11$ saat olarak hesaplandı ve sigara içenlerde anlamlı olarak daha yüksek çıktı ($p < 0,5$). Akıllı telefon bağımlılığı ölçeği puanlarını karşılaştırdığımızda sigara içen grubun ortalaması $42,3 \pm 4,3$, içmeyen grubun $38,4 \pm 3$ ($p < 0,5$) ve sigara içenlerin puan ortalamasının anlamlı derecede yüksek olduğu görüldü. Yine sigara içen grupta akıllı telefon bağımlılığı ölçek puanları ile Fagerstrom nikotin bağımlılığı puanları karşılaştırıldığında aralarında yüksek derecede korelasyon ($r = 0.78$) bulundu.

SONUÇ: Farklı bağımlılıkların aynı nörobiyolojik temele dayandığını ve birbiriyle ilişkili olduğunu gösteren birçok çalışma vardır. Çalışmamızda ergenlerde sigara ve akıllı telefon bağımlılığı arasında bir ilişki olduğu görülmekte ve diğer çalışmaları desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ergen, Akıllı Telefon Bağımlılığı, Sigara Bağımlılığı

IS THERE A RELATIONSHIP BETWEEN SMOKING ADDICTION AND SMARTPHONE ADDICTION IN ADOLESCENTS?**ABSTRACT**

AIM: Smartphone and cigarette addiction are among the most common addictions seen in adolescents. Smartphone and cigarette addiction lead to insomnia and deterioration of sleep quality, low self-esteem, depression, anxiety, social environment and family problems, lesson failure and health problems. In this study, we investigated whether there is a relationship between smartphone addiction and cigarette addiction in adolescents.

MATERIALS AND METHODS: Adolescents with Smartphone addiction completed the Smartphone phone addiction scale short form. Fagerstrom nicotine addiction test was also applied to 31 smokers out of 80 participants who exceeded the smartphone addiction scale cut-off scores.

RESULTS: 31 of the 80 participants with smartphone addiction who participated in our study were smoking. The mean age of smokers was 14.7 ± 1.3 , and the mean age of non-smokers was 14.5 ± 1.2 . The daily time spent by the phone was calculated as 5.7 ± 0.82 hours in smokers and 4.79 ± 1.11 hours in non-smokers and was significantly higher in smokers ($p < 0.5$). When we compared the smartphone addiction scale scores, the mean of the smoker group was 42.3 ± 4.3 , the non-smoker group was 38.4 ± 3 ($p < 0.5$), and the mean score of the smokers was significantly higher. Again, when the smartphone addiction scale scores and Fagerstrom nicotine addiction scores were compared in the smoker group, a high degree of correlation was found between them ($r=0.78$).

CONCLUSION: There are many studies showing that different addictions are based on the same neurobiological basis and are related to each other. In our study, it is seen that there is a relationship between smoking and smartphone addiction in adolescents and supports other studies.

Key Words: Adolescent, Smartphone Addiction, Smoking Addiction

GİRİŞ

Ergenlik insan hayatında önemli gelişim evrelerini içinde barındıran dönemlerden biridir. Bu dönem çocukluk ve yetişkinlik arasında köprü oluşturup, kişilik gelişiminde ve yaşam boyu sürecek bütünsellik duygusunun oluşmasında çok önemli bir rol oynar. Ergenlik dönemindeki olumsuz davranışlar, gelişmiş ülkelerde temel halk sağlığı sorunlarından olup önemli sıkıntılara yol açmaktadır(Haggerty, 1989). Ergenlik dönemindeki gençler, sağlık problemi oluşturacak çeşitli risklerle karşılaşabilmekte ve genellikle bu dönemde riskli davranışları sergilemektedirler. Sigara kullanımı önemli bir halk sağlığı problemi olup, ergenlik döneminde de yayılımı giderek artmaktadır. Sigara kullanımı başlangıcı yaşı genellikle erken yaşlarda olur ve bu kullanım alışkanlık haline gelerek devam eder. İnsanların yaklaşık %80'i sigaraya 18 yaşın altında başlamakta ve bu erken başlangıç sigara bağımlılığı açısından yüksek risk taşımaktadır(Eldersve ark. 1994).

Bilgi ve İletişim teknolojilerinin ilerlemesi, milyarlarca insanın akıllı telefon kullanmasına sebep olmuştur. Cep telefonları başlangıçta iletişim kolaylığı sağladığı için kullanılırken, günümüzde bilişim teknolojilerinin ilerlemesi sonucunda, çok fazla özellikleri olan akıllı telefonlara dönüşmüştür(Yılmaz ve ark. 2015). İş okul ve kişiler arası ilişkiler gibi günlük yaşamdaki işlevselliği bozan, tekrarlayıcı davranışlar bağımlılık olarak değerlendirilmelidir. Haz veren belli bir davranışla aşırı uğraşmak ve bu davranışa devam etmek, zamanla tolerans geliştirmek, davranışları kontrol etmede zorluk ve davranışın engellenmesi durumunda oluşan huzursuzluk gibi semptomlar, bağımlılık tanımı içerisinde yer almaktadır (Noyan ve ark.2015). Akıllı telefonlar da insanlarda bu duyguları uyandırdığı ölçüde bağımlılığa neden olduğu düşünülmektedir. Akıllı telefon bağımlılığı(ATB), tam olarak tanımlanmamış olsa da, sık sık telefonu kontrol etme, çoğu zaman telefondan uzak duramama, aşırı telefon kullanımına bağlı uyku kalitesinin bozulması ve uykusuzluk gibi belirtilerle kendini göstermektedir (Kuyucu ve ark. 2017)

Farklı bağımlılıkların aynı nörobiyolojik temele dayandığı ve birbirleriyle ilişkili olduğunu gösteren birçok çalışma mevcuttur. Bu nedenle bağımlılığı olan bireylerin birden fazla bağımlılıklarının olma riski yüksektir. Biz de bu amaçla ergenlerde sigara bağımlılığı ile akıllı telefon bağımlılığı arasında ilişki olup olmadığını araştırdık.

ARAŞTIRMA

Aralık 2018 - Ocak 2019 tarihleri arasında, Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Araştırma ve Uygulama hastanesi Çocuk Psikiyatri Polikliniği ve Gaziantep Dr. Ersin Arslan Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk Psikiyatri Polikliniğine başvuran ve akıllı telefonu bağımlılığı olan ergenlere cep telefonu bağımlılığı ölçeği kısa formu(ATBÖKF) uygulandı. Cep telefonu bağımlılık ölçeği kesme puanlarını aşan 80 katılımcıdan sigara kullanan 31 katılımcıya da Fagerstrom nikotin bağımlılık testi uygulandı. Bu birimlerden takip edilmekte olan 12 ila 18 yaş grubu arasından hastalardan çalışmamıza katılmak isteyenler, ebeveyn ve çocukların yazılı onayları alınarak çalışmaya alındı. Katılımcılara çalışmamızın amacı anlatılmış ve görüşmeyi kabul eden kişiler değerlendirilmeye alınmıştır. Bu çalışmaya; cep telefonu bağımlılığı olmayanlar, yaygın gelişimsel bozukluk veya mental retardasyon tanısı alanlar ve çalışmaya katılmak istemeyenler alınmamıştır. Değerlendirmeden önce ebeveynlerden sosyodemografik veriler elde edilmiştir (yaş, cinsiyet, eğitim, premorbid özellikler). Başvuran ebeveynlerle görüşülmüş ve çocuklar ile ayrıca yüz yüze psikiyatrik görüşme yapılmıştır.

Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği-Kısa Formu (ATBÖ-KF): ATBÖ-KF, Kwon ve arkadaşları tarafından ergenlerde akıllı telefon bağımlılığı riskini ölçmek için geliştirilen, 10 maddeden oluşan ve altılı Likert dereceleme ile değerlendirilen bir ölçektir. Ölçek maddeleri 1'den 6'ya doğru puanlandırılmıştır. Ölçek puanları 10-60 arasında değişmektedir. Testten elde edilen puan arttıkça bağımlılık için riskin arttığı değerlendirilmektedir. Ölçek bir faktörlü olup alt ölçekleri yoktur. Kore örnekleminde erkekler için kesme puanı 31, kadınlar için 33 olarak belirtilmiştir. Özgün formunun iç tutarlılık ve eş zamanlı geçerliliğinin Cronbach alfa katsayısı 0,91 dir. Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeğinin Kısa Formu, Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır (Noyan ve ark. 2015)

Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi: Toplam 6 sorudan oluşmakta ve her soruya farklı puan verilmektedir. Test sonrasında 6 soruya verilen yanıtlarla elde puanlama, 4'ün üstünde olması bağımlılık olasılığını göstermektedir. Testin genel olarak değerlendirilmesiyle elde edilen toplam skora göre nikotin bağımlılığı çok az (0-2 puan), az (3-4 puan), orta (5 puan), yüksek (6-7 puan), çok yüksek (8-10 puan) şeklinde beş grupta derecelendirilmektedir. Ülkemizde de 2004 yılında geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Uysal ve ark. tarafından yapılmıştır(Uysal ve ark. 2004).

BULGULAR

Çalışmamıza katılan 80 akıllı telefon bağımlılığı olan katılımcıların 31'i sigara kullanıyordu. Sigara içenlerin yaş ortalaması $14.7 \pm 1,3$, sigara içmeyenlerin yaş ortalaması $14,5 \pm 1,2$ idi. Sigara içenlerde günlük telefonla geçirilen süre $5,7 \pm 0,82$, sigara içmeyenlerde $4,79 \pm 1,11$ saat olup, sigara içenlerde anlamlı derecede daha yüksek bulundu ($p < 0,5$). ATB ölçeği puanlarını karşılaştırdığımızda sigara içen grubun ortalaması $42,3 \pm 4,3$, sigara içmeyen grubun ortalaması ise $38,4 \pm 3$ bulundu ($p < 0,5$) ve sigara içenlerin puan ortalaması anlamlı derecede yüksekti.(tablo1). Yine sigara içen grupta ATB ölçeği puanlarıyla Fagerstrom nikotin bağımlılığı puanları karşılaştırıldığında, aralarında yüksek derecede ilişki bulundu($r=0,78$).(tablo2)

Tablo 1 Akıllı telefon bağımlılığı olan, sigara içen ve içmeyen grupların yaş, akıllı telefonla geçirilen süre ve akıllı telefon ölçeği puanlarının karşılaştırılması

	Sigara içen	Sigara içmeyen	P
Yaş	14,7	14,5	=0,59
Telefonla günlük geçirilen saat	$5,7 \pm 0,82$	$4,79 \pm 1,11$	<0,5
ATB ölçeği puanı	$42,3 \pm 4,3$	$38,4 \pm 3$	<0,5

Mann-Whitney U, (ATB: akıllı telefon bağımlılığı)

Tablo 2 sigara içen grupta ATB ölçeği puanlarıyla Fagerstrom nikotin bağımlılığı puanları korelasyon analizi

		FNBÖP	ATBPÖ
FNBÖP	PearsonCorrelation	1	0,782**
	Sig. (2-tailed)		0,000
	N	31	31
ATBÖP	PearsonCorrelation	0,782**	1
	Sig. (2-tailed)	0,000	
	N	31	31

Pearson korelasyon analizi(FNBÖP: Fagerstrom nikotin bağımlılığı ölçeği puanı, ATBPÖ: akıllı telefon bağımlılığı ölçeği puanı)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Akıllı telefon ve internet ile ilişkili gelişmiş teknolojilerin kullanımıyla ilişkili temel prensip, kişinin kullanımdan dolayı kazanmış olduğu olumlu pekiştirmelerdir. Bu teknolojilerin kullanımı sonucunda yeni özellikler bireye haz veriyorsa, aynı davranışı tekrar etme konusunda pekiştirme meydana getirir(Wallace, 1999).

Davranışla ilişkili bağımlılıkların madde bağımlılıklarıyla beyinde aynı mekanizmalarla bağımlılık oluşturduğuyla ilişkili bulgular gittikçe artmaktadır(Öztürk ve ark. 2007).Bağımlılıklarının ortak nörobiyolojik ve etiyolojik nedenlere sahip olmaları, benzer davranışsal bağımlılık mekanizmalarını kullanabileceğini düşündürmektedir(Potenza, 2001,). ATB'nın, kişilik bozuklukları, alkol ve tütün gibi maddelerin kullanımı ile yüksek oranda birliktelik gösterdiği ifade edilmiştir(De-Sola Gutiérrez ve ark. 2016).Yapılan farklı çalışmalarda İnternet bağımlılığının sorunlu alkol kullanımı ile ilişkili olduğu ve internet bağımlılığı olan kişilerde daha yüksek oranda madde kullanım bozukluğu saptanmıştır(Bai ve ark. 2001). Yine yapılan farklı bir çalışmada ergenlerde ve yetişkinlerde internet bağımlılığı ile madde kullanımının birbirleriyle ilişkili olduğu bulunmuştur(Kandel ve ark. 2000).İnternet ve madde bağımlılığı olan ergenleri karşılaştıran farklı bir çalışmada da, her iki durumun da benzer ciddi duygusal ve davranışsal sorunlarla ilişkili olduğu ve internet bağımlılığının diğer bağımlılıkların davranışlarına benzer şekilde problemli davranışların kontrol edilmesi ve düzenlemesi gibi nedenlere dayandırabileceği ifade edilmiştir(Yen ve ark. 2008).

Bizim çalışmamızda da akıllı telefon bağımlılığı olan, sigara içen ve içmeyen gruplar karşılaştırıldığında, sigara içenlerde günlük telefonla geçirilen süre daha fazla olduğu görüldü. Yine ATB ölçeği puanları ortalaması sigara içen grupta sigara içmeyen gruba göre daha yüksek bulundu. Ayrıca sigara içenlerde sigara bağımlılık puanı arttıkça ATB puanlarının da buna paralel olarak arttığı ve aralarında yüksek derece ilişki olduğu görüldü. Sonuç olarak bizim çalışmamızda akıllı telefon bağımlılığıyla sigara bağımlılığı arasında ilişki olduğu görüldü ve sigara bağımlılığı şiddetiyle akıllı telefon bağımlılığı şiddeti arasında bir korelasyon olduğu saptandı.

KAYNAKÇA

- Bai YM, Lin CC, Chen JY.(2001). Internet addiction disorder among clients of a virtual clinic. Psychiatr Serv, 52(10):1397.
- De-Sola Gutiérrez J, Rodríguez de Fonseca F, Rubio G.(2016). CellPhone Addiction: A Review. Front Psychiatry. 7:175. eCollection 2016.
- Haggerty RJ.(1989) Problem behavior in adolescence. Acta Paediatr Jpn; 31: 107-14
- Kandel E, Schwartz JH, Jessell TM.(2000). Principles of Neural Science, 4th edition, U.S.A McGraw-Hill, p.1007- 1010

Kuyucu M.(2017) Gençlerde Akıllı Telefon Kullanımı Ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Sorunsalı: “Akıllı Telefon(Kolik)” Üniversite Gençliği. Global Media Journal TR Edition, 7(14)

Noyan CO, Darçın EA, Nurmedov S, Yılmaz O, Dilbaz N.(2015). Akıllı telefon bağımlılığı ölçeğinin kısa formunun üniversite öğrencilerinde Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik Çalışması. Anadolu Psikiyatri Derg. 16 (Özel Sayı. 1): 73-81.

Öztürk Ö, Odabaşoğlu G, Eraslan D.(2007) İnternet bağımlılığı: kliniği ve tedavisi. Bağımlılık Dergisi, 8:36-41.

Potenza MN.(2001). The neurobiology of pathological gambling. Semin Clin Neuropsychiatry; 6:217-226

Uysal A, Kadakal F, Karşıdağ Ç, Bayram NG, Uysal Ö, Yılmaz V.(2004). Fagerstrom nikotin bağımlılık testinin türkçe versiyonunun güvenilirliği ve faktör analizi. Tuberk Toraks, 52:115-121.

Wallace P. (1999).ThePsychology of the Internet. New York :Cambridge UniversityPress.

Yen JY, Ko CH, Yen CF, Chen SH, Chung WL, Chen CC.(2008). Psychiatric symptoms in adolescents with Internet addiction: comparison with substance use. Psychiatry Clin Neurosci.62:9-16.

Yılmaz G, Şar AH, Civan S.(2015). Ergenlerde Mobil Telefon Bağımlılığı İle Sosyal Kaygı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Online Journal Of Technology Addiction&Cyberbullying. 2(2): 20-37.

Öğr. Gör. Kifayet ÖZKUL

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa

ORCID: 0000-0001-5778-9557**ÖZET**

İnsanlık var olduğundan beri barınma ihtiyacı en önemli faktörlerden biri olmuştur. Bugüne kadar varlığını sürdüren tüm uygarlıklar kendi coğrafyaları, ekonomik şartları, yaşayış biçimleri ile ihtiyaçları dâhilinde yapılaşmaya gitmişlerdir. Mağaralar oyulmuş, ağaçlardan derme çatma evler, buzullardan kesme buzlarla iglolar, keçelerden oba evleri, kesme taşlardan tek katlı mimari binalar yapılmıştır. Yapılaşma enine doğru giderken, ilerleyen yüzyıllarda dikine yükselmeye başlamış ve en sonunda gökdelenler yükselmiştir. Bu mimari yapılaşma içerisinde geçmişten günümüze kadar gelen medeniyetler kendi kültürlerini, inşa ettikleri bu yapılar üzerinde ve içerisinde işlemişlerdir. Bu medeniyetlerden biri olan Anadolu Selçuklu Döneminin mührü olan ve UNESCO Dünya Miras Listesi'nde bulunan Sivas Divriği Ulu Cami ve Darüşşifasında, anlam ve mana içeren bezemeler taşla işlenerek zarafete dönüşmüştür. Enine gelişen dikdörtgen mimarisinde, dört taç kapısı ve her bir kapısının üzerinde bulunan eşsiz ve muhteşem bezemeleri ile taş oymacılığında son noktayı koymuş olan bu muhteşem yapı, aynı zamanda büyük bir külliye'dir. Aradan geçen yüzyıllar içerisinde mimari yapılaşmada değişiklikler ve yenilikler oluşmuştur. Gelişen teknoloji ile modernleşme sürecinde, mimari alanda da oluşan yenilikler, döneminin en yüksek yapısı unvanını alan Burj Al Khalifa Dubai gibi bir gökdelenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Burj Al Khalifa Dubai konumu, modern çağın getirmiş olduğu yeni mimarinin göz kamaştırıcı artıları, aynı zamanda dikine giden bir yapılaşmanın getirdiği sorumluluklarla gökdelen çağında önemli bir noktada bulunmaktadır. Bu çalışmada birbirinden farklı, hala sırları çözülememiş eşsiz taş işlemleri olan Divriği Ulu Cami ve Darüşşifanın mimari yapısı, bezemeleri, kullanım şekli ile modernleşme sonucu gelişen, 20. yüzyılın dikine bir mimari teşkil eden modern yapıları içerisinde yer alan ve şu an en yüksek gökdelen unvanına sahip olan Burj Al Khalifa Dubai karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası, Burj Al Khalifa, Gökdelen, Mimari.

**COMPARISON OF DIVRIGI GREAT MOSQUE AND DARUSSIFA AND
BURJ AL KHALIFA DUBAI****ABSTRACT:**

The need for shelter has been one of the most important factors since humanity existed. All civilizations that have survived until today have started to build within their own geographies, economic conditions, life styles and needs. Caves were carved, makeshift houses from trees, igloos from glaciers, oba houses from felt, and single-storey architectural buildings made of cut stones. As the construction progressed towards the width, it started to rise vertically in the following centuries and eventually the skyscrapers rose. Civilizations from the past to the present within this architectural construction have processed their own cultures on and within these structures they built. In Sivas Divriği Ulu Mosque and Hospital, which is the seal of the Anatolian Seljuk Period, which is one of these civilizations and which is on the UNESCO World Heritage List, the decorations containing meaning and meaning have been engraved into stone and turned into elegance. This magnificent building, which has put the ultimate in stone carving with its transversely developing rectangular architecture, four crown gates and unique and magnificent decorations on each door, is also a great complex. In the intervening centuries, changes and innovations have occurred in architectural construction. In the process of modernization with the developing technology, the innovations in the architectural field have led to the emergence of a skyscraper like Burj Al Khalifa Dubai, which has been awarded the title of the tallest building of its period. Burj Al Khalifa Dubai location is at an important point in the age of skyscrapers, with the dazzling advantages of the new architecture brought by the modern age, as well as the responsibilities of a vertical construction. In this study, Divriği Great Mosque and Darüşşifa, which are different from each other and whose secrets are still unsolved, are among the modern structures that have developed as a result of modernization with their architectural structure, decorations, usage style, and currently hold the title of tallest skyscraper. Burj Al Khalifa Dubai which will be compared.

KEYWORDS: Divriği Great Mosque and Hospital, Burj Al Khalifa, Skyscraper, Architecture.

Giriş

Bizans ordusunu bozguna uğratan Selçuklu Sultanı Alparslan'ın vermiş olduğu emir üzerine Anadolu'ya gelen Türkler, bu toprakları yurt edinmişler, yeni kurulacak devletin devamlılığı

ve o coğrafyaya hâkimiyetinin kalıcılığı adına idari teşkilatlanma, askeri güçlülük, mimari yapılaşma, kültürel ve sanatsal eserler meydana getirmişlerdir (Özkul, 2020, s. 57).

Sultan II Kılıçaslan zamanında başlayan ve Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın hükümdarlık döneminde doruk noktasına ulaşmış olan yapılaşma; Konya başta olmak üzere; Sivas, Kayseri, Tokat, Amasya, Ankara, Afyonkarahisar, Erzurum, Antalya şehirlerimizde de devam etmiştir. 13. yüzyıl ortalarında gelişen Moğol istilas, Selçuklu Devletini politik yönden sarsmış olsa da, mimari yapılaşmada ve sanatsal alanda olumsuz bir etkisi yaratmamış, bu istila ile Horasan, Türkistan ve Azerbaycan'dan Anadolu'ya gelen Türkler, örf ve adetlere, gelenek ve göreneklere, mimariye, sanata ve kültüre olumlu olarak etki etmişlerdir (Öney, 1976, s. 7). Anadolu Selçuklu Dönemi içerisinde yapılan, mimarının ve sanatın en güzel eserlerinden biri olan Sivas Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası, Anadolu'ya göç eden mimarlar ve sanatkarların, kendi tecrübeleri ve yeteneklerini ortaya koymuş oldukları, benzeri olmayan tek ve muhteşem bir eserdir.

13. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar gelişen ekonomi, sanayi, sanat ve mimari yeni yapılaşmalara yol açmıştır. Tek katlı, enine yaygın olan ve külliye şeklinde oluşan yapılaşma, zaman içerisinde dikine ve kat kat gelişen mimari yapılaşmaya bırakmıştır. Her gün gelişen şartlar, yenilenen malzemeler her alanda kendini göstermiştir. Dikine ilerleyen yapılaşma zamanla gökdelen adı alarak ilerlemeye devam etmiştir. İlk gökdelen 442 metre yüksekliğinde Chicago'da olan Willis Tower'dir. Daha yükseklerle ulaşma isteği, kullanılan son teknoloji, insanların gökdelenlere rağbet etmesi ve rekabetler üzerine birçok gökdelen yapılmıştır. Yapım aşamalarında ortaya çıkan sorunlar tek tek çözülmüş, yeni teknolojik materyaller kullanılarak daha da yüksek binalar yapılması için uğraşmıştır. En son Dubai'de 828 metre yüksekliğinde Burj Al Khalifa yapılmıştır. Bu makalede; Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası ile Burj Al Khalifa Dubai'nin mimari yapısı, estetik özellikleri, kullanım şekli ve amacı karşılaştırılacaktır.

Darüşşifa ve Gökdelen Nedir?

Darüşşifa; Şifahîye, Maristan, Bimarhane, Darüssihha, Darüttıp, Darulafiye gibi Farsça ve Arapça kökenli kelime olup, halka sağlık hizmetini sunulan yer, hastane denilmektedir.

¹Selçuklu Döneminde genellikle Darüşşifa denilen kurum, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde hastane olarak kullanılmaya başlanmıştır. Selçuklularda darüşşifalar; dikdörtgen planlı, bazı örneklerinde kare planlı, açık veya kapalı avlulu, sayıları bir ila dört arasında değişen revakları, eyvanları, hasta odaları, doktor odaları, hamamı bulunan ve medreselere bitişik

¹ <https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/darussifa-nedir-darussifanin-tarihi>

olarak inşa edilmiş olan yapılardır. Avlusunda hastalara musiki ve su sesi ile tedaviler uygulanmıştır.

Aynı dönemde Avrupa’da bazı hastalara işkence yapıp, toplumdan ayırıştırılırken, Anadolu’da Şifahanelerde her türlü hastanın ve hastalığın tedavisi yapılmıştır (Özkuş, 2020, s. 34). Medreselerde eğitim alan tıp öğrencileri, şifahanede hem eğitim almış hem de uygulamalı olarak hastaları tedavi etmişlerdir. Bir nevi günümüzün staj sistemi ilk olarak buralarda uygulanmıştır. Anadolu Selçuklu Döneminde yapılmış olan Darüşşifalar;

- Mardin Eminüddin Darüşşifası (1122-1223);
- Kayseri Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Darüşşifası (1205-1206);
- Sivas İzzeddin Keykavus Darüşşifası (1217-1218)
- Divriği Turan Melek Darüşşifası (1228-1229)
- Konya ve Aksaray Darüşşifaları /13. Yy. ilk yarısı)
- Çankırı Cemaleddin Ferruh Darüşşifası (1235);
- Kastamonu Ali b. Süleyman Darüşşifası(1272-1273);
- Tokat Muinüddin Süleyman Darüşşifası (1255-1275);
- Amasya Darüşşifası(1220-1237)
- Osmanlı Dönemi Darüşşifalar;
- Bursa Yıldırım Darüşşifası (1400)
- İstanbul Fatih Darüşşifası (1470)
- Edirne II. Bayezid Darüşşifası (1484-1488)
- Manisa Hafza Darüşşifası (1539)
- İstanbul Haseki Sultan Darüşşifası (1550)
- İstanbul Atik Valide Darüşşifası (1582)
- İstanbul Sultnahmed Darüşşifası (1609-1617)

Osmanlı Döneminde yapılmış olan Darüşşifalar;

- Bursa Yıldırım Darüşşifası (H.802/M. 1400)
- İstanbul Fatih Darüşşifası (H. (875/M. 1470)
- Edirne II. Bayezid Darüşşifası (H. 889-893/M. 1484-88)
- Manisa Hafsa Sultan Darüşşifası (H. 946/M. 1539)
- İstanbul Haseki Sultan Darüşşifası (H. 957/M.1550)
- İstanbul Atik Valide Darüşşifası (H. 990/M. 1582)
- İstanbul Sultanahmed Darüşşifası (h. 1058-1026/M. 1609-1617)²

² <http://kitaptarih.com/anadolu-selcuklu-ve-osmanlida-darussifalar-ve-faaliyetleri.html>

Gökdelen; çok yüksek ve çok katlı yapılara verilen addır. Bir yapıya gökdelen denilebilmesi için en az 305 metre yüksekliğe sahip olması gerekmektedir. Gökdelen kelimesi ilk defa 19. yüzyıl sonlarında ortaya çıkmıştır. Türkçe: Gökdelen, İngilizce: “Skyscraper-Gökkazıyan”, Fransızca: “Gratte-ciel-Gökdan”, Almanca: “Wolkenkratzer-Bulutkazıyan”, Farsça: “سمانخراش [âsmânhrâş]-Gökkazıyan”, İspanyolca: “Rascacielos-Gökkazıyan”, İtalyanca: “Grattacielo-Gökkazıyan”, Kürtçe: “Balexane-Endamlı bina”, Rusça: “небоскрёб [neboskryob]- Gökkazıyan” ve Yunanca: “ουρανοξύστης [uranoksístis]-Gökkazıyan” denilmektedir. Dünya üzerindeki ilk gökdelen, 1884-1885 yılları arasında Şikago’da yapılan “Home Insurance” binasıdır. Daha sonra New York’ta “Woolworth Building” binası da ilk gökdelenler arasındadır. 1930 yılından sonra gökdelenler; Güney Amerika ve Asya’da da yapılmaya başlanmıştır. Gökdelenler için kayalık araziler uygun görülmiştir. Metal iskelet kullanılmaya başlayınca gökdelen yapımı artmış, çelik sütunlar kullanılmaya başlayınca da gökdelenler gittikçe yükselmiştir ve Elisha Graves Otis tarafından icat edilen asansör sayesinde gökdelen inşaatları daha da hız kazanmıştır.³

Türkiye’de yapılmış olan gökdelenler;

- Sapphire, 266 metre 66 kat (2006-2011)
- İş Kuleleri, 181 metre 52 kat (1995-2000)
- Tekstil Kent-Koza Plaza, 168 metre 44 kat (2000)
- Şişli Plaza, 170 metre 46 kat (2007)
- Trump Towers, 154 metre 39 kat (2012)
- Tat Kuleleri, 143 metre 32 kat (2009--)
- Sabancı Center, 158 ve 140 metre iki bina, 39 kat (1988-1993)
- Tekfen, 118 metre 23 kat (2001-2002)
- Metro City, 120 metre 24 kat (1996-2003)
- Kempinski Astoria, 125 metre 27 kat (2007-2009)
- Kanyon, 112 metre 26 kat (2001-2006)
- Maya Center, 110 metre 30 kat (1992)

Dünya’da yapılmış olan gökdelenler;

- Burj Halife, 828 metre 165 kat (2009)
- Taipei 101, 509 metre 101 kat (2004)
- Şangay Kulesi, 632 metre 128 kat (2015)
- Şangay Dünya Finans Merkezi, 492 metre 101 kat (2008)
- Uluslararası Ticaret Merkezi, 483 metre 118 kat (2009)
- Petronas İkiz Kuleleri, 452 metre 88 kat (1998)

³ Gökdelen. <http://emlakansiklopedisi.com/wiki/gokdelen>

- Nanjing Greenland Finans Merkezi, 450 metre 89 kat (2003)
- Willis Kulesi, 442 metre 108 kat (1973)
- Guangzhou Batı Kulesi, 440 metre 108 kat (2010)
- Trump Uluslararası Hotel ve Kulesi, 423 metre 96 kat (2009)
- Jin Mao Kulesi, 421 metre 88 kat (1998)
- Dinamik Kule, 420 metre, 80 kat (2001)
- 2.Uluslararası Finans Merkezi, 416 metre 88 kat (2003)
- CITIC Plaza, 391 metre 80 kat (1997)
- Shun Hing Square, 384 metre 69 kat (1996)
- Empire State Binası, 381 metre 102 kat (1931)
- Central Plaza, 374 metre 78 kat (1992)
- Çin Bankası Kulesi, 367 metre 72 kat (1990)
- Bank of America Kulesi, 366 metre 54 kat (2008)
- Almas Kulesi, 363 metre 68 kat (2009)
- Emirates Office Kulesi, 355 metre 54 kat (2000)
- Tuntex Sky Kulesi, 348 metre 85 kat (1997)
- Aon Merkezi, 346 metre 83 kat (1973)
- The Center, 346 metre 73 kat (1998)
- John Hancock Merkezi, 344 metre 100 kat (1969)
- Tianjin Dünya Finans Merkezi, 337 metre 76 kat (2010)
- Wenzhou Dünya Ticaret Merkezi, 333 metre 72 kat (2009)
- Rose Kulesi, 333 metre 72 kat (2007)
- Shanshai Shimao Uluslararası Plaza, 333 metre 60 kat (2006)
- Minsheng Bank Binası, 331 metre 68 kat (2007)
- Ryugyong Hotel, 330 metre 105 kat (2012)
- Çin Dünya Ticaret Merkezi Kulesi, 330 metre 74 kat (2008)
- Rose Kulesi, 333 metre 72 kat (2007)
- The Index, 328 metre 80 kat (2009)
- Q1, 323 metre 78 kat (2005)
- Burj Al Arab, 321 metre 60 kat (1999)
- Chrysler Binası, 319 metre 77 kat (1930)
- Nina Kulesi, 319 metre 80 kat (2007)
- New York Times Binası, 319 metre 52 kat (2007)
- HHR Kulesi, 317 metre 72 kat (2009)
- Bank of America Plaza, 312 metre 55 kat (1992)
- Pearl River Kulesi, 310 metre 71 kat (2010)
- Sky Tower, 310 metre 74 kat (2009)
- U.S. Bank Kulesi, 310 metre 73 kat (1989)
- Ocean Hights, 310 metre 84 kat (2010)
- Menara Telekom, 310 metre 55 kat (2001)

- Emirates Kuleleri, 309 metre 56 kat (2000)
- Londra Shard, 309.6 metre, 96 kat (2012)
- One Island East, 308 metre 70 kat (2008)
- AT&T Şirket Merkezi, 307 metre 60 kat (1989)
- The Address Downtown Dubai, 306 metre 63 kat (2008)
- JPMorgan Chase Kulesi, 305 metre 75 kat (1982)
- Kuzeydoğu Asya Ticaret Kulesi, 305 metre 70 kat (2010)
- Riyad Kingdom Centre, 302 metre, 41 kat (2002)
- CCTV Genel Merkezi, 234 metre, 54 kat (2009)
- HSB Turning Torso, 190 metre, 54 kat (2005)
- Liebian Uluslararası Binası, 121 metre, (2014)
- Aldar-Headquarters, 121 metre, 25 kat, (2010)⁴

Sivas Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası Hakkında

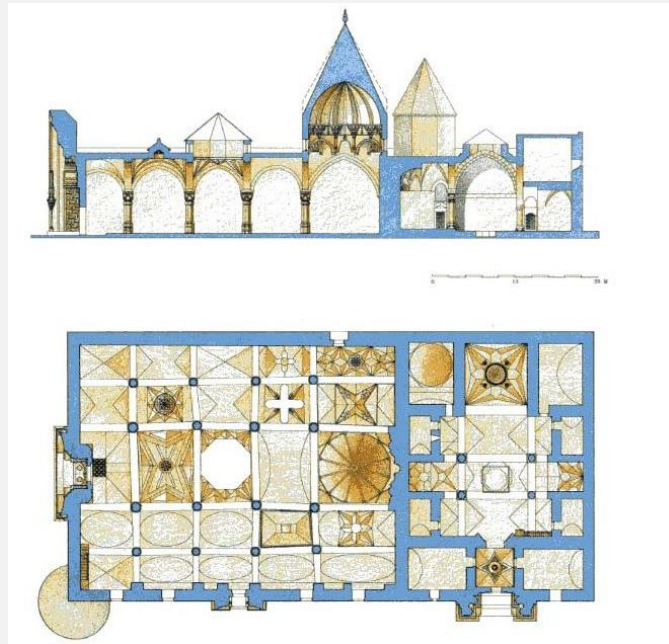
Divriği Ulu Cami 1228-1243 yılları arasında, banisi Mengücekli Beyi Ahmed Şah tarafından mimar Ahlatlı Muğis oğlu Hürrem Şah'a yaptırılmıştır. Darüşşifa kısmı, Ahmed Şah'ın eşi ve Erzincan Mengücekli Beyi Fahreddin Behram Şah'ın kızı olan Melike Turan Melek tarafından yaptırılmıştır. Anadolu Selçuklu 'da bitişik nizamda yapılmış ve bir kadın ile erkeğin birlikte yaptırdığı tek eserdir. Ayrıca Ahlatlı Hürrem Şah'ın yapmış olduğu tek mimari eserdir. Yapı zamanında darüşşifa, cami, namazgâh, konuk evi, mahkeme, sundurma, aşhane, musalla, kuyu ve sebil gibi pek çok yapıdan oluşmaktayken günümüze sadece cami, türbe ve darüşşifa kısmı gelmiştir. Yapının boyu 6 metre, eni 32 metredir (Yetkin; 1965, s. 103).

Ahmet Şah ve Melike Turan Melek'in kültürel bakımdan oldukça önemli olan sanat anlayışları, Mimar Ahlatlı Hürrem Şah'ın kültürel birikimini ve bu birikimin ortaya çıkmasını sağlamıştır ve bu birikimlerin uygulanması ayrıca bir yaratıcılıktır. Yapıda çalışan taş ustası ve işçilerin geldikleri yerler, kültürleri, etnik kökenleri hakkında tam bir bilgiye sahip olmamakla birlikte, Ahlatlı Hürrem Şah'ın heykeltıraş olduğunu, Tiflisli Ahmet Ustanın minber ustası olduğunu kitabelerinden okuyarak görmekteyiz (Kuban, 1982, s. 19).

Selçukluların Anadolu'ya gelişinden Osmanlı Dönemine kadar geçen yüzyıllar içerisinde, Divriği Ulu cami ve Darüşşifası, Anadolu-Türk sanat ortamında çok farklı kültürlerin birleşmesini ve olağanüstü güzelliğini anlatan sanat ürünü olmuştur (Kuban, 1997, s. 19). Divriği Ulu Cami ve Darüşşifasının 100 metre aşağısında hamam-ı bala inşa edilmiştir, bu şekilde ısınma derdine çare bulunmuştur. Tek katlı olan yapının sadece şifahane kısmı iki katlıdır. Merdivenlerle üst kata çıkılmaktadır.

⁴ Gökdelen. <http://emlakansiklopedisi.com/wiki/gokdelen>

Merdivenler, hastaların doktor odalarına çıkışlarını engellemek adına dikey olarak yapılmıştır. Dikdörtgen mimari planı olan yapının duvarları genelde sadece iken, kapılarındaki semboller ve simgelerden oluşan muhteşem taş işçiliği, iç mekânda da minberde, duvarlarda, tonozda ve tavanlarda da kendini göstermektedir. Barok ve gotik mimarisinin özelliklerini de taşımakta olan yapıda taş süslemeler simetrik olarak görünse de asimetriktir ve detayları birbirinden farklıdır. Yapıda binlerce motif vardır ve asla birbirini tekrar etmezler.⁵ Yapının duvarlarında, tonozlarında, sütunlarında rastgele bir örgü değil, aksine mühendislik hesaplarına uygun muntazam bir sistem ile duvar örgüsü yapılmıştır (Sakaoğlu, 2017, s. 310). Arseven bu sistemi şöyle izah eder: “*Kesme Taş duvar inşası büyük bilgi ve beceri gerektiriyordu. İri taş kütlelerden duvarların sıkletini hesap etmek, taşları yerine göre tıraşlamak, sütunları taşıyacakları ağırlıklara göre kalınlıklarını ve oturdukları temel kaidelerini hesaplamak, binanın açıklarını tonoz, kubbe ve kemerlerin, açılma kuvvetlerini bilmek, hayli bilgi ve deneyim gerektiriyordu*” (Arseven, 1956, s. 742). Taşlara işlenen motifler bittikten sonra, yağmurun suyunu çekmemesi için atkuyruğu ve devetüyüyle tüm eserin yüzü fırçalanmıştır.⁶ Divriği Ulu Cami ve Darüşşifanın; cennet kapısı, şifahane kapısı, batı kapısı, şah kapısı olmak üzere 4 kapısı bulunmaktadır ve kapılarda dönemin ustalıklı yapılmış taş işlemelerinde belirli ay ve günlerde, erkek ve kadın figürü bulunmaktadır (Resim 1-9).

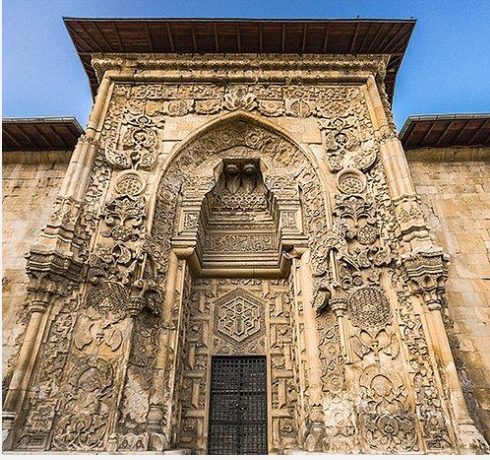
Resim 1: Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası Mimari Planı

⁵ Divriği Ulu cami ve Darüşşifası hakkında detaylı bilgi; Doğan Kuban'ın “Cennetin Kapıları” ve “Divriği Mucizesi” kitapları ile Kifayet Özkul'un “Sivas Divriği Ulu Cami Ve Darüşşifası Bezemeleri” Uluslararası İdil - Ural Ve Türkistan Araştırmaları Dergisi (Ijvuts), Cilt 2, Sayı 3, S. 56-81. Dergisindeki makalesinden bulabilirsiniz.

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=v4nqgm8o9IE>

Resim 2: Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası

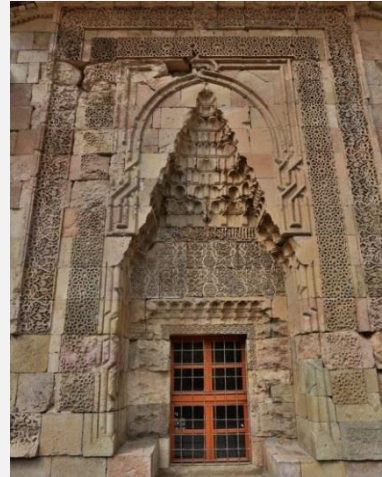
Resim 3: Cennet Kapısı

Resim 4: Şifahane Kapısı

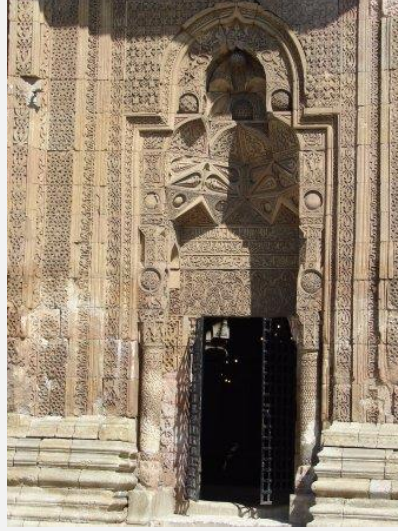
Resim 5: Batı Kapısı

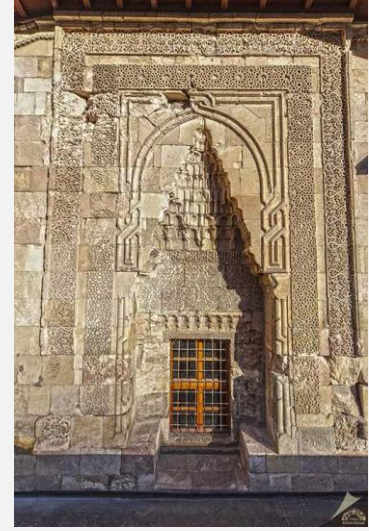
Resim 6: Şah Kapısı

Resim 7: Cennet Kapı, Kadın Figürü

Resim 8: Batı Kapı, Erkek Figürü

Resim 9: Şah Kapı, Erkek Figürü

Yatay mimariye sahip olan yapının, şifahane kısmında, girişte sütunların ortasında, hastalara şifa olması amacıyla su sesinin sistematik bir biçimde dolandığı sekizgen havuz ve üzerinde ışığın içeri girmesi için sekizgen camlı demir doğramalı külah bulunmaktadır (Resim 10-11). Şifahanenin kubbesi 4 adet ana sütun üzerindedir. Bu sütunlardan 2 sütun sekizgen, 2 sütun daireseldir. Şifahanede refakatçi odalarının üzerlerinde bir iç bükey, bir dış bükey olmak üzere rüzgârgülleri yapılmıştır. Akıl hastaları aldıkları tedaviden sonra bu güllere baktırılarak, tedaviye devam edip etmeyeceğine karar verilmiştir (Resim 12). Sanatsal ve mimari anlamda baş mimar taş taşı giydirerek ve kilit taşı sistemi koyarak binayı inşa etmiştir. Mimar kapılarda ve iç mekânda bezemelerin bulunduğu her yerde kilit taşı kullanmıştır. Olası güçlü bir deprem karşısında evvela kilit taşı düşer ve eğer kilit taşı düşerse binanın bezemeleri de art arda dökülecek şekilde birbirine kenetlenerek yapılmıştır. İlk düşecek olan kilit taşına da kendi ismini yazmıştır (Resim 13).

Divriği Ulu Caminin, depremlere karşı 2 tane batı kapısında, 1 tane şifahane kapısında olmak üzere 3 adet denge sütunları bulunmaktadır. Deprem sırasında binanın yerinden oynayıp oynamadığı bu sütunlar sayesinde tespit edilmektedir. Şifahanenin kapısının üstünde, ikinci katta, pencereyi ortadan bölen sekizgen silindirik sütunun, alttan ve üstten mıknaş sistemi ile kendi kendine dönmesi sağlanmıştır. 1939 Erzincan depremine kadar dönerken, depremden sonra dönmemiştir. Bu da binanın yerinden kaymış olabileceğinin ispatıdır (Resim 14-15).

Resim 10-11: Şifahanede bulunan Sekizgen Havuz ve Üstündeki Camlı Demir Doğrama Kûlah

Resim 12: Rüzgar Gülleri

Resim 13: Batı Kapı, Kilit Taşı

Resim 14: Batı Kapıdaki Denge Sütunları

Resim 15: Şifahane Kapısı Üstünde Bulunan Mıknatıslı Sütun

Şifahanedeki büyük eyvanın tonozunda, orta göbek noktası helezonik kilit taş ile çok parçadan, girinti ve çıkıntılarla birbirine geçmeli olarak yelpazeler yapılmıştır. Bu yelpazelerin sol tarafta mevcut olanın ortasındaki noktaya bakınca yelpaze sol tarafa, sağ taraftaki yelpazenin ortasındaki noktaya bakınca sağ tarafa dönme şekli görülmektedir. Sağ tarafında sıfır noktasından açılmış olan yelpaze iç bükey iken, sol tarafındaki yelpaze dış bükeydir ve ikisi ortada birleştirilince bir bütünü oluşturarak alandaki ses akustiğini ayarlamaktadır (Resim 16). Eyvanda bulunan 21 bölüme ayrılmış ve gün dönümünü belirleyen diğer yelpaze motifi, kapıdan girişte tam karşıda bulunmaktadır (Resim 17), (Özkul, 2020, s. 61).

Caminin iç kısmında kapının hemen üstünde bulunan sarkıtlar sesin dışarı çıkmasını sağlarken, aynı sarkıtlardan kapının dış kısmında üst tarafta iki adet bulunmaktadır ve bu sarkıtlarda dışardaki sesin içeri girmesini önlemektedir (Resim 18-19). Caminin iç kısmında 16 sütun üzerine oturtulmuş 23 adet tonoz bulunmaktadır (Resim 20). Cami tavanı kışın açılıp, karın yağmasından sonra kapanır halde yapılmıştır. Kışın yağan kar, caminin zeminindeki kar kuyusunda biriktirilir, bekletilir ve camiye serinlik katmak için kullanılmıştır. O dönemde camide ahşap eşyalar fazla olduğu için, onların nem oranını fizyolojik olarak bu biriken kar karşılamıştır (Özkul, 2020, s. 66).

Batı kapısının tepesinde yuvarlak taş işlemeli bir taş bulunmaktadır, ucundan aşağıya zincir ya da tel inmektedir, bu telin ucunda kapının önünü aydınlatmak için dönemin aydınlatıcıları kullanılmıştır. Caminin kuzey batı köşesinde silindirik gövdeli tek şerefeli kesme taş minaresi bulunmaktadır (Resim 21-22).

Divriği Ulu Cami ve Darüşşifasında, o dönemde suikastlar olabileceği düşüncesi ile Şah kapısı diğer adı hünkâr kapısı yapılmıştır. Caminin arka kısmından girişi bulunmaktadır ve cami içerisinde ayrıca tek katlı bir ahşap olarak inşa edilmiştir. Evliya Çelebi bu büyüleyici mimari yapıyı anlatmak için sözlerin dahi yetersiz kalacağını şöyle ifade etmiştir: "*Methinde diller kısır, kalem kırıktır*". Görenleri hayran bırakan bu muhteşem abide eser, sanat tarihçileri tarafından "Anadolu'nun Elhamrası" olarak ifade edilmektedir. Divriği Ulu cami ve Darüşşifası 1985 yılında Unesco'nun Dünya Kültür mirasına alınmış insan yapısı ilk İslam mimarisidir.⁷

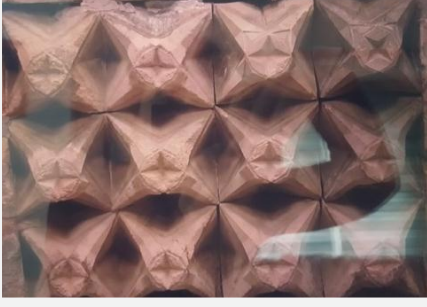

Resim 14: Ses Akustiğini oluşturan Yelpaze

Resim 15: Yıl Dönümü Yelpazesi

⁷ <http://www.sivas.gov.tr/divrigi-ulu-camii-ve-darussifasi>

Resim 16: İç Kapı Üstündeki Sarkıtlar

Resim 17: Dış Kapı Üstündeki Sarkıtlar

Resim 18: Cami içerisindeki Sütunlar

Resim 19: Batı Kapı, Ucuna Aydınlatma Takılan Taş

Resim 20: Cami Minaresi

Burj Al Khalifa Dubai Hakkında

Burç Halife (Arapça: خليفة برج; İngilizce: Burj Al Khalifa denilmektedir. 2004 yılında yapımına başlanan Burj Halife, 4 Ocak 2010 tarihinde tamamlanmıştır ve dünyanın en yüksek gökdelenidir (Resim 21-22). Mimarı Adrian Smith, Burj Al Khalifa'yı geleneksel İslam mimarisi desenlerinden ve çöl çiçeği hymenocallis'ten esinlenerek tasarlamıştır. Kulenin ana mimarisi, merkezinin çevresindeki üç elemandan oluşmaktadır; temeline bakıldığında çöl çiçeği hymenocallis'i andıran “Y” harfi açıkça görülmektedir (Resim 23). Yapımına 1,5 milyar dolar harcanan ve ilk ismi “Burj Dubai” olan binanın adı, 2009 yılında hazineye kişisel

servetinden 10 milyar dolar fon aktararak Dubai'nin mali krize girmesini engelleyen Sheik Khalifa bin Zayed El Nahyan'ı onurlandırmak için "Burj Al Khalifa" olarak değiştirilmiştir.⁸

Burj Al Khalifa'nın mimari ve mühendisliğini Chicago'da ki Skidmore Mimarlık Şirketi yapmıştır. 828 metre uzunluğunda, 165 katlı bir binadır. Rüzgâr dengesini koruyan yuvarlak cephelere sahiptir. Mühendislerin "*rüzgârın aklını karıştırmak*" diye tabir ettikleri, keskin köşe ve kenar içermeyen dairesel tasarımıyla yükseklerdeki çöl rüzgârının yarattığı olumsuz koşullardan da etkilenmemektedir. 4.1 milyon dolar maliyeti olan Burj Al Khalifa, 95 kilometre uzaklıktan bile görülmektedir (Resim 24-25). Binanın yapımında 12 bin işçi, 22 milyon saat çalışmıştır. Dış cephesi ve iki kanadını oluşturan cepheyi kaplayan 28.261 adet cam panelleri bulunmaktadır. 1044 daire, 3000 araçlık yer altı otoparkı inşa edilmiştir. Dünyanın en yükseğe çıkan ve saatte 64 km hız yapan 57 adet asansöre sahiptir. Bu asansörler 120'nci kata sadece 50 saniyede çıkmaktadır. Bazıları iki katlı ve aynı anda 46 kişiyi yani 5.500 kiloyu taşımaktadır. Tek hat üzerinde, yer değiştirmeden 504 metre yüksekliğe çıkabilen asansörüyle yeni bir dünya rekoruna daha imza atan Burj Al Khalifa, dünyanın en yükseğe çıkan servis asansörüne sahip olan bina olma özelliğini de elinde bulundurmaktadır (Resim 26-27). Göğe kadar uzanan bu binaların yapılmasına olanak sağlayan asansörü icat ederek göklere olan yolculuğu saniyelere indirgeyen makine ustası İngiliz Elisha Graves Otis'dir.⁹

Burj Al Khalifa'nın yapımında 330 bin ton metre küp beton, 39 bin ton çelik kullanılmıştır. Betonarme olarak başlanan yapı, 150'nci katından sonra çelik konstrüksiyonla devam edilen ilk bina özelliğini taşımaktadır. Üst katların yapımında kangru vinç kullanılmıştır (Resim 28-29). Çelik işçileri üst katların kafeslerini aşağıda monte etmişler, vinçlerle bu kafesler yukarıya taşıyıp monte edilmiştir. Araya dökülecek beton ise borularla yukarıya pompalanmıştır, zıplamalı şekillendirici adı verilen yeni bir teknoloji ile kafeslere beton ile doldurulmuş ve bir üst kata 2 saat sürecek zıplama olayından sonra kat kat betonları aynı sistemle dökmüştür (Resim 30-31). Her katın yapımı 3 gün sürmüştür. Burj Al Khalifa'nın 300 işçi tarafından monte edilmiş olan 26 bin cam paneli bulunmaktadır. Camın dış yüzeyi bir ayna gibi güneş ışığını yansıtırken camın içinde yer alan gümüş plakalar, kızılötesi ışınları engelleyerek binanın ısınmasını önlemektedir. Cam panellerin ve duvarların sızdırmazlık ve dayanıklılık testi, binanın önüne yerleştirilen, I. Dünya Savaşı'nda kullanılmış bir savaş uçağının motoruyla yapılmıştır¹⁰ (Resim 32).

⁸ <https://listelist.com/babil-kulesi-burj-al-khalifa/>

⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=bP0dzHNTOUl>

¹⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=bP0dzHNTOUl>

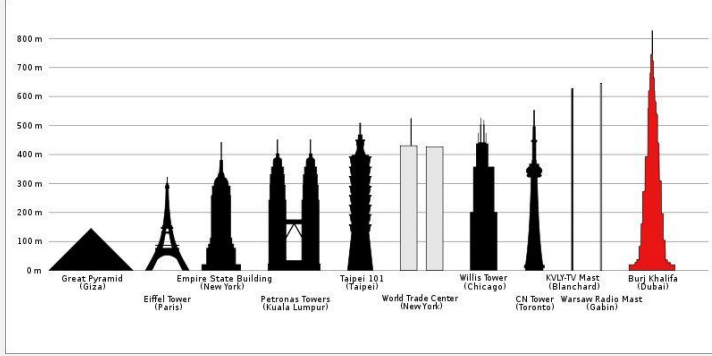
Burj Al Khalifa Dünyanın en yüksek camisi 158. katta, en yüksek de bulunan yüzme havuzu 76. katta, en yüksek gece kulübü 144. katta, en yüksek restoranı 122. katta bulunmaktadır. Gökdelenin 124'üncü katı, dünyanın halka açık en yüksek ve dışarıda terası bulunan gözlem katıdır. Burj Al Khalifa'nın içinde 900 özel konut var. 37'nci kat ise tamamen ofislere ayrılmıştır. Bu gösterişli şehirde Armani Hotel Dubai, 160 oda/süit ve 144 özel konutu ile yüksekte yaşamak isteyenlere hizmet vermektedir. Gökdelende spor kompleksi ve sağlık merkezi de bulunmaktadır. Günlük su tüketimi 946 bin litre olan binanın soğutma sisteminin çalışması için kullanılan günlük yaklaşık 4 milyon litre su ile gökdelenin içinde bulunduğu parkın sulaması yapılıyor. Yangına dayanıklı beton duvarlarla inşa edilmiş olan Burj Al Khalifa'da her 25 katta kendi havalandırma sistemi olan ve özel olarak tasarlanmış 9 adet sığınak bulunmaktadır. Merdivenlerde oluşacak dumanı tahliye edecek özel bir sisteme sahip olan yapıda, olası bir yangına karşı gerekli olan her şey düşünülmüştür.¹¹

Bugün gökdelenler bu kadar yüksek yapılıyorsa elbette ki mühendislerin payı yadsınamaz. Özellikle inşaat mühendisliğinin Albert Einstein'ı olarak kabul edilen ve Tübüler Sistem'in mucidi Dr. Fazlur Khan bugün bulutları delen bu gökdelenlerin ayakta durabilmesini sağlamıştır. Herkes daha fazla yüksekliğe çıkmak için kesitleri ya da mukavemeti artırmak gerektiğini düşünürken Khan, sistem etkinliğini artırma yoluna giderek ve bilinen çerçeve sistemi geliştirerek bugünkü gökdelenlerin iskeletini oluşturmuştur. Bu iskelet için zeminden 50 metre derine girerek açılan sondaj delikleri önce polimer bulamaçla doldurulup, daha sonra da ince bir boru yardımıyla polimer bulamacın yerini beton alarak yapılmıştır. Bu şekilde güçlenen beton iskelet deprem sorununa karşıda bulunan çözümdür¹² (Resim 33).

Dubai'nin simgesi haline gelen Burj Al Khalifa'nın iç mimarisi, ödüllü tasarımcı Nada Andric imzalıdır. Andric'in yerel kültürden ilham alarak tasarladığı iç mekânda; gümüş traverten döşemeler, Venedik sıva duvarlar, el dokuması kilimler ve taş işleri; cam, paslanmaz çelik ve doğal taşların mükemmel uyumu göze çarpmaktadır. Ortadoğu'nun ve Dubai'nin dünyadaki temsilcisi, bir nev-i modern zamanların Babil Kulesi, günümüzde "*Dünyanın en yüksek binası*" unvanını elinde tutan Burj Al Khalifa, uluslararası işbirliğin, modern mühendislik ve tasarımın, sanat ve bilimin, yetenek ve yaratıcılığın yeryüzündeki simgesidir (Resim 34).

¹¹ <https://listelist.com/babil-kulesi-burj-al-khalifa/>

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=bP0dzHNTOUl>

Resim 21: Burj Al Khalifa Dubai ve Gökdelenler

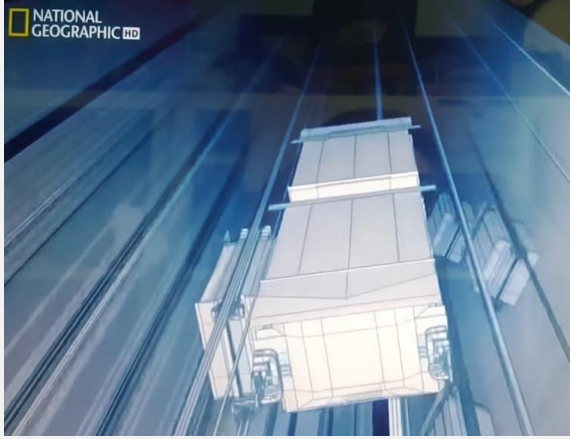
Resim 22: Burj Al Khalifa Dubai

Resim 23: Çöl Çiçeği Hymenocallis'i Andıran “Y” Harfi Şeklindeki Temeli

Resim 24-25: Uzaktan Görünüm

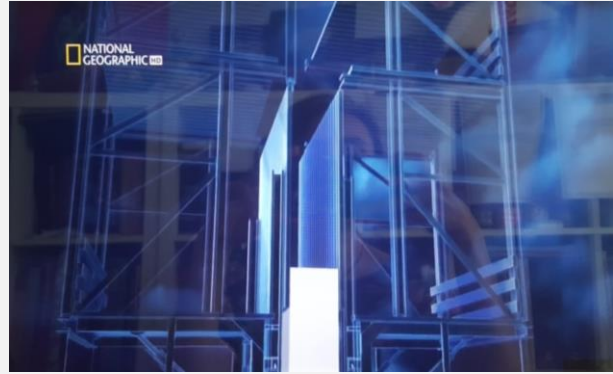
Resim 26-27: Asansör Sistemi

Resim 28-29: Kangru Vinçlerin Görünümü

Resim 30: Bina Kafeslerinin Yapılması

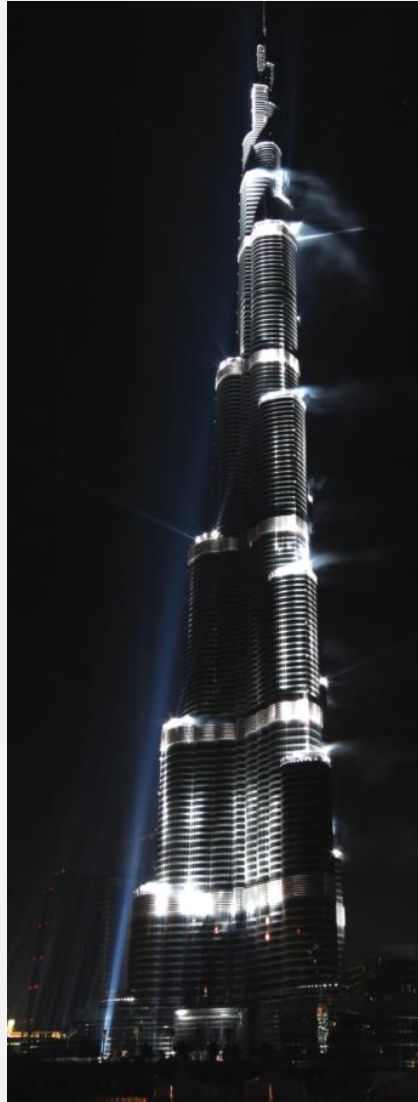
Resim 31: Kafeslerin İçlerinin Betonla Doldurulması

Resim 32: Uçak Motoru İle Camların Denenmesi

Resim 33: Sonda Çukurların Polimer ile Doldurulması

Resim 34: Burj Al Khalifa Dubai

Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası ile Burj Al Khalifa Dubai Karşılaştırması

Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası'nın yapılış aşamaları ve şekli görülmediğinden dolayı, yapılış aşamaları ile alakalı bir yorum getirilememektedir. Aksine Burj Al Khalifa gözler önünde yapıldığı için videolar ve haberler kanallarıyla aşamaları izlenmiştir.

Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası mimarisi açısından, hizmet anlayışı ve yararı açısından kendi dönemine ve bir sonraki dönemlere büyük hizmetler etmiştir. İlk yapıldığında büyük bir külliye iken günümüze cami ve darüşşifası kısmı kalmıştır. Şu an yenileme çalışmaları içerisinde bulunmaktadır, sonrasında müze ve cami olarak günümüzde yerini alacaktır.

Burj Al Khalifa üstün teknoloji kullanılarak ve olası sorunlar çözümlenerek yapıldığından dolayı, hem yaşam, hem de iş merkezi olarak hizmet vermektedir. Tamamen bir dünyayı içinde barındıran yapı, şu an en yüksek gökdelen unvanını taşımaktadır.

Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası genel görüntüsü olarak taşlardan yapılmış, bezemeleri taş üzerine işlenmiş, dünyada tek olan ve bir daha bu el işçiliğinin asla yapılamayacağı, teknolojik hiçbir şeyin kullanmadığı, mimarının yapmış olduğu tek eserdir. Ayrıca bir erkek ve bir kadın baninin bitişik olarak yaptırmış olduğu tek eserdir. Yapının tekrarı ancak günümüz bilgisayar programları ve cnc makineleri yardımı ile yapılmaktadır. Ancak insan elinin yapmış olduğu el işçiliğinde olan ruh ve sevgi, teknoloji ile nüksetmemektedir.

Burj Al Khalifa yukarı doğru sivrilen, metalik bir görüntüye sahiptir. Günümüz teknolojisi ve ilerleyen yılların getireceği teknolojiler ile daha yüksek ve daha farklı binalar yapılacaktır. Mimarların ve şirketlerin su an üzerinde çalıştığı, Suudi Arabistan'da 999 metre yükseldiğinde planlanan ve 2020 sonunda bitmesi düşünülen Jeddah Kulesi ve yine projeleri hazırlanmış daha yüksek gökdelen düşünceleri mevcuttur.

Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası ile Burj Al Khalifa'yayı karşılaştırdığımızda birisi yatay, diğeri dikey olarak uygulanmış ve zamanın şartlarına taleplerine uygun olarak inşa edilmiş yapılardır. Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası dantel gibi, zarif, nostaljik, ruhu olan ve tarih kokarken, Burj Al Khalifa, sanki feza her an uçacak bir metalik, ruhsuz bir füze görünümündedir. Ayrıca gökdelenlerin inşası, bakımı ve içerisindeki yaşam devamlılığı için çok fazla enerji gerekmektedir. Bu da başka sektörlerin ve kaynakların oluşması anlamına gelmektedir. Nitekim aşırı tüketimi de yanında getirmektedir. Geleneksel yapıyı sevenler için Divriği Ulu cami ve Darüşşifası vazgeçilmez iken, modern yaşamın getirdiği yenilikleri sevenler ve gökdelenlerde yaşamı tercih edenler için Burj Al Khalifa vazgeçilmezdir.

Değerlendirme ve Sonuç

Gökdelenler dünyanın en yüksek binaları, aynı zamanda mimari tasarım ve mühendisliğin harikalarıdır. Mimarlar, mühendisler ve şirketler küçük arsalar üzerinde bu yüksek binaları taşıyabilecek yapısal destekleri bulmaya devam ettikçe ve teknolojik unsurlar kendini yeniledikçe, gökdelenler daha da yükselecektir. Fakat binalar ne kadar yükselse de içindeki ruh her zaman eksik kalacaktır. Binalar yükseldikçe örf ve adetler, geleneksel aile yapısı, kültürler de yavaş yavaş yok olmaktadır. Yaşadığımız yüzyılın şartları bunu gerektiriyor mu, yoksa Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası gibi ruhu olan, estetik açıdan zarafet temsili ve sanatsal açıdan eşi benzeri olmayan binalar mı daha ön plana çıkmalıdır, bu elbette ki tartışılır. İnsan tüketici bir varlıktır ve her şeyi tüketerek bir sonrakine geçme arzusu, kendisi ile yarışma arzusu, yükseklerle çıkma arzusu sürekli kendini yenilemektedir. Kimileri tek katlı evinin bahçesinde huzur bulurken, kimileri gökdelenin tepesinden bakarken dünyanın ayakları altında olmasında huzur bulmaktadır. Tarihin derinliklerinden gelen ve dönemini yansıtan yapılarımızı, müzelere çevirerek en azından onlara olan görevimizi yerine getirmeli ve gelecek nesillere aktararak, kat edilen yol açık ve net ortaya serilmelidir.

Kaynakça

- Aldred, J. (2010). “Burj Al Khalifa – a new high for high-performance concrete”. *ICE Civilengineering* 163. Pages, 66–73.
- Arseven, Celal Esad. *Türk Sanatı Tarihi - Menşinden Bugüne Kadar Mimari, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyini Sanatları* Cilt 1-2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Kuban, Doğan. (1982). “Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi ve Restorasyon Uygulamaları Üzerine Gözlemler”, *Röle ve Restorasyon Dergisi*, 4, s. 23-26.
- Öney, Gönül. (1976). *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Özkul, Kifayet. (2020). “Sivas Divriği Ulu Cami Ve Darüşşifası Bezemeleri”. *Uluslararası İdil - Ural Ve Türkistan Araştırmaları Dergisi (Ijvuts)*, 2, (3), ss. 56-81.
- Sakaoğlu, Necdet. (2017). *Yitik Bir Anadolu Beyliği Mengücekoğulları*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Yetkin, Suut Kemal. (1965). *İslam Mimarisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- İnternet Yayınları;
- 18 Maddede Modern Zamanların Babil Kulesi Burj Al Khalifa. 22.09.2020 tarihinde <https://listelist.com/babil-kulesi-burj-al-khalifa/> adresinden erişildi.
- Aslan, Yunus. (2017). “Anadolu Selçuklu Ve Osmanlı’da Darüşşifalar ve Faaliyetleri”. 30.09.2020 tarihinde <http://kitaptarih.com/anadolu-selcuklu-ve-osmanlida-darussifalar-ve-faaliyetleri.html> adresinden erişilmiştir.
- Divriği Ulucami 1. 22.09.2020 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=v4nqgm8o9IE> adresinden erişildi.

- Dünyadaki En Büyük Gökdelenler (Bazıları Uzaya Bile Ulaşıyor!). 11.09.2020 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=I3I3edyErOk> adresinden erişildi.
- En Yüksek Binaların Karşılaştırması. 11.09.2020 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=n2eOfpGahGw> adresinden erişildi.
- Evolution Of World's Tallest Building: Size Comparison (1901-2022). 11.09.2020 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=PuTqWxuAazI> adresinden erişilmiştir.
- Fikriyat, 08.09.2010 tarihinde <https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/darussifa-nedir-darussifanin-tarihi> adresinden erişildi.
- Gökdelen. Emlak Ansiklopedisi, 08.09.2020 tarihinde <http://emlakansiklopedisi.com/wiki/gokdelen> adresinden erişildi.
- Gökdelenler nasıl yapılır? Şehir binalarının inşası için hızlı bir rehber 22.09.2020 tarihinde <https://unipan.com.au/news/how-are-skyscrapers-made-a-quick-guide-to-the-construction-of-city-buildings/> adresinden erişildi.
- Mega Yapılar Gökdelenler Belgeseli Burj Dubai Türkçe HD. 11.09.2020 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=bP0dzHNT0UI> adresinden erişildi.
- Monadnock Building, 22.09.2020 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Monadnock_Building adresinden erişildi.
- Sivas Valiliği, “*Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası*”. 30.09.2020 tarihinde <http://www.sivas.gov.tr/divrigi-ulu-camii-ve-darussifasi> adresinden erişildi.

**GÖBEKLİTEPE KÜLTÜREL BELLEĞİ ÜZERİNE BİLGİ VE AKTARIMI ODAKLI
BİR BAKIŞ**

Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

Öğr. Gör. Z. Tuçe GÜNGÖR

Akdeniz Üniversitesi Demre Dr. Hasan Ünal Meslek Yüksekokulu Turist Rehberliği Bölümü

ABSTRACT

The whole of the experiences that humanity has experienced individually, socially and socially from the known history to this day constitutes the common cultural accumulation and wealth of human beings in general. The first and most important catalyst of this process, which has taken on a more concrete identity in the civilizations that shaped / shaped the history of the world, is knowledge. Because, at the same time, knowledge, which is the raw material of our common cultural wealth, is the most important facilitator of human memory. In other words; The continuity of change in individual, social, social, economic and cultural life that brought our evolution to today is thanks to the transfer of human knowledge. Those who provide this transfer are information carriers.

The transfer of information through various materials that are specific to the period in which societies lived and which were selected and shaped by the effect of this privileged aspect, has reached the quality to meet the requirements of the geography and age it belongs to by completing its transformation in the period and society it belongs to. In this study; Göbeklitepe, which is regarded as the common cultural heritage of humanity and known as the "first temple in the world", has been tried to put forward what it has brought to our universal cultural memory through its knowledge and resources. Because Göbeklitepe conveys very important information to its visitors and readers over the monumental architecture, animal and human depictions and other archaeological findings in the period when the writing has not yet been discovered and even settled life has not been established. The study will have achieved its purpose as long as it reveals the awareness and consciousness that it is necessary to look at Göbeklitepe and what he tells us today, not only in those concerned, but also in every individual who shares the common cultural history of humanity.

Keywords: Göbeklitepe, knowledge, culture, information source, information transmitter,

Giriş

İnsanlığın bilinen tarihinden bu güne kadar bireysel, toplumsal ve sosyal olarak deneyimlediği yaşamışlıkların bütünü, genel olarak insanoğlunun ortak kültür birikimini ve zenginliğini

oluşturmaktadır. Söz konusu birikimin aktarılır olması, her yeni kuşak için deneyimler ışığında ilhama dönüşmesi ve evrimimize yapıcı etki edebilmesinin ön koşuludur. Bu becerinin sergilenmesi, insanın her türlü yapıp etmesi ile ortaya çıkan kültürün insanoğlunun ortak belleğine taşınması, aktarılır ve değerli olması anlamına gelir. Dünyanın tarihine yön vermiş/veren medeniyetlerde daha somut bir kimliğe bürünen bu sürecin ilk ve en önemli katalizörü ise bilgidir. Zira aynı zamanda ortak kültürel zenginliğimizin ham maddesi olan bilgi, diğer yanıyla insan belleğinin en önemli kolaylaştırıcısıdır. Başka bir ifadeyle; evrimimizi bugüne vardırان bireysel, toplumsal, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşama dair değişimdeki süreklilik, insanlığın bilgi birikiminin aktarımı sayesinde. Bu aktarımı sağlayanlar ise *bilgi taşıyıcıları*dır.

Toplumların yaşadığı döneme özgü olan ve bu ayrıcalıklı yanın etkisiyle seçilip biçimlenen¹ çeşitli materyaller aracılığıyla gerçekleştirilen bilgi aktarımı, ait olduğu dönem ve toplum içinde dönüşümünü tamamlayarak bulunduğu coğrafya ve çağın gerekliliklerine cevap verecek niteliğe erişmiştir. Her biri aynı zamanda bilgi kaynağı da olan -yazı ve ağaç kabuğundan papirüse, kâğıttan akıllı telefon ekranına- bilgi taşıyıcıları dünyasının bilinen aktörlerinden, aynı zamanda ortak kültür tarihimizi en çok etkileyen unsurlardandır². Oysa bu dünyanın görece daha az bilinen ama kültürel birikimin aktarımı ve sürekliliği noktasında son derece önemli roller üstlenmiş başka aktörleri de vardır. Bunlardan biri de bilgi aktarımında birincil kaynak niteliğinde olan epigrafik bilgi kaynaklarıdır. Epigrafik bilgi kaynakları ile birlikte mimari, heykel, seramik, resim sanatı gibi maddi kültür varlıkları da antik toplumların tarihi ve kültürü hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan öncelikli bilgi kaynakları ve aktarıcılarıdır.

Bu çalışmada; insanlığın ortak kültür mirası sayılan ve “dünyanın ilk tapınağı” olarak bilinen Göbeklitepe’nin sunduğu bilgi ve kaynakları aracılığı ile evrensel kültür belleğimize kazandırdıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Zira Göbeklitepe, henüz yazının keşfedilmediği, hatta yerleşik hayata dâhi geçilmediği dönemde, ziyaretçilerine ve okuyucularına anıtsal mimarisi, hayvan ve insan betimlemeleri ve diğer arkeolojik buluntuları üzerinden oldukça önemli bilgiler aktarmaktadır.

¹ Akkaya, M. A. (2015), *Türk Beşikdevri Basmalarında Yazma Kitap Geleneğinin Etkileri ve İç Kapağın Gelişimi*, Hiperlink, s. 13-14.

² Yıldız, N. (2014), *Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu*, (2. bs.), Türk Tarih Kurumu; Akkaya, M. A. (2017), “Bilgi Taşıyıcılarının Evrimi ve Elektronik Ortama Varış”, *Bilişim Teknolojilerinin Bilgi Merkezlerine ve Hizmetlerine Etkileri* (Yay. Haz. Odabaş, H. ve Akkaya, M. A.), Hiper yayın.

İnşa edildiği dönemde mekânı korumak amacıyla bilinçli olarak üzeri örtüldüğü sanılan ve adeta insanlıktan saklanan Göbeklitepe'nin bu süreğenliğinin kopuşu yalnız ardılı olan uygarlıkları değil, dünyanın seyrini de etkilemiştir. Çünkü bu süreçte sekteye uğrayan yalnız uygarlıkların birbirine eklenen süreklilikleri değil, aynı zamanda kültürel devamlılık ve kültürel bellektir. Kültürel belleğin eksikliği ise insanlık tarihinde bilgi sürekliliğinin kopması anlamına gelir. Göbeklitepe'nin kurucuları ve hamileri bu muhteşem mekânı ve mimariyi dünyanın geri kalanından saklama arzusunda olmasalardı, uygarlıkların ve kültürlerin bugün bilinen kronolojisi farklı olabilirdi. Bu farklılığı sağlayacak olan temel unsur ise kültürü üzerinden erişilebilen kültürel bellek ve belleği aktarılır kılan bilgidir.

Söz konusu etki dizgesi, bize bilginin, bilgi taşıyıcılarının aktarımında ve evriminde sürekliliğin önemini ve ortak kültür dünyamız açısından önemini göstermektedir. Çalışma, yalnız ilgililerinde değil, insanlığın ortak kültür tarihini paylaşan her bireyde Göbeklitepe'ye ve bugün bize anlattıklarına bu gözle de bakmak gerektiği farkındalığı ve bilincini açığa çıkardığı ölçüde amacına ulaşmış olacaktır.

İnsan ve Evriminde Bilgi

Binlerce yıllık bir evrim sürecinin ardından bugüne ulaşan insanoğluna bu uzun soluklu, renkli ve bir o kadar da güçlüklerle dolu serüveninde kesintisiz eşlik eden aktörlerden biri de bilgidir. Bu süreçte bilgi, bireyin temel gereksinimlerini karşılamada yararlandığı en önemli araç, hatta temel gereksinimlerden biri olagelmıştır. Bilgini bu niteliği aynı zamanda **bilgi en büyük güçtür** aforizmasının da dayanağını oluşturur. İlkel toplumlardan itibaren bilgi ya doğrudan gücü temsil ederek ya da zamanın güç enstrümanlarını besleyen sürecin en önemli unsuru olarak saygı uyandırmış ve önem kazanmıştır.

Genel bir yaklaşımla; bireylerin problemleri yaşamın farklı alanlarında karşılaştıkları sorunları çözmek için kullandıkları tüm öğrenme süreçlerinin ve yeteneklerinin bütünü³ şeklinde tanımlanabilecek olan bilgi, herhangi bir disiplinin çalışma alanı ile sınırlandırılmayacak disiplinler üstü kavramlardan biridir.

Bu özellik, her disiplinin bilgiye yüklediği anlam ve önem doğrultusunda kendi bilgi kavramını ortaya koymasının, böylece yüzlerce farklı bilgi tanımının yapılmasının yolunu açmıştır. Buna karşın tarihin her döneminde bilginin insan için temel bir gereksinim olduğu, bilginin bu

³ Probst, G., Raub, S. ve Romhard, K. (1999), *Managing Knowledge: Building Blocks For Success*, Jhon Wiley & Sons Ltd., s. 21.

gereksinimi giderme becerisi ve ayrıcalığı geliştiren insanları ve toplumları diğerlerinden daha güçlü kıldığı gerçeği tüm disiplinlerde aynı ölçüde kabul görmektedir. Bu ortak kabul doğrultusunda bilgi hayatı kolaylaştırmak, güçlü olmak ve hataları azaltmak adına deneyimlenen insan yapıp-etmelerinin tamamının yanı sıra henüz ortaya konmayan ama aynı amaç için zihinde biçimlendirilmiş olgu ve gerçekliklerin bütünüdür.

Bilgi temelde bir dönüşümün ürünüdür. Bu dönüşüm tek bir birey odaklı olabileceği gibi, bireyler ve hatta toplumlar arası ilişkiler aracılığı ile gerçekleştirilir. Meydana gelen dönüşümde en önemli ve büyük rol insan ile birlikte bilgiyi sorun çözme ve rekabette avantajlı pozisyon kazanma aracına dönüştüren bilgi kaynaklarına düşmektedir. Bilgiyi bilgi kaynağına dönüştürmek ve asıl güç unsuru haline getirmek için ise bilgi taşıyıcıları aracılığı ile bilginin aktarılabilir ve erişebilir olmasını sağlamak gerekir. Söz konusu beceri bilgiye düşüncelere, davranışlara, insanlar arasındaki iletişime rehberlik edebilme ayrıcalığı kazandırır⁴. Bilgiye kullanıldıkça çoğalma ve daha değerli bir araca dönüşme becerisi getiren bu ayrıcalık aynı zamanda bilgi toplumunu besleyen temel dinamiktir.

Yüzyıllar boyunca fiziksel üstünlük, toprak, maddi zenginlik gibi güç sembollerinin ardında yer alan bilgi, günümüzde artık asıl roldeki güç aktörüdür. Çünkü günümüzde teknoloji ve özellikle de bilgi teknolojisi alanında yaşanan gelişme ve zenginleşmenin de katkısı ile sağlıklı tüm organizasyonlar ve bireyler bilgiyi kullanırlar⁵ ve hammaddesinin bilgi olduğu yeni bilgiler üretirler.

Etki alanı sürekli genişleyen ve derinleşen bilgisayar ve internet teknolojilerinden en yoğun biçimde yararlanan ve aynı zamanda bilgisayar ve internet dünyasını en çok besleyen unsur olan bilginin günümüzdeki anlam ve önemi şu şekilde özetlenebilir⁶;

- Artan rekabet ortamı ve yenilikçiliğin takibi için bilgi bir zorunluluktur.
- Toplumda refah ve katma değer yaratan endüstrilerin önemli bir bölümü bilgi yoğun üretim yapmaktadır.

⁴ Burke, P. (2013), *Bilginin Toplumsal Tarihi II* (Çev Tunçay, M.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 124-125.

Girard J. ve Girard J. A. (2015), "Defining Knowledge Management: Toward an Applied Compendium". *Online Journal of Applied Knowledge Management*, 2015, 3(1), 17 Ekim 2020 tarihinde http://www.iiakm.org/ojakm/articles/2015/volume3_1/OJAKM_Volume3_1_pp1-20.pdf adresinden erişildi.

⁵ Devenport, T. H. ve Prusak, L. (2001), *İş Dünyasında Bilgi Yönetimi* (Çev Güney, G.), Rota Yayınları, s. 35-36.

⁶ Akkaya, M. A. (2017), s. 71.

- Erişilir ve anlaşılır olmayan bilgi, hız ve güç değil rekabette dezavantaj ve zayıflık anlamına gelmektedir. Bunu önlemek için bilinçli bilgi kullanıcısı olmak gerekir.
- Teknoloji ve internet becerisi ile artan bilgi kaynaklarına erişme olanaklarının karmaşaya ve bilgi kirliliğine dönüşmesini önlemenin en etkin aracı yine bilginin kendisidir.
- Bilgi ile bilgiye dayalı hizmet ve ürünlerin ticaretinin sürekli gelişmesi karşısında doğru pozisyon alma ve sürece ilişkin farkındalık, günümüzde en önemli rekabet avantajıdır.
- Bireylerin, organizasyonların ve toplumların farklı biçimlerde de olsa bilgi ekseninde yaşam sürmeleri, bilgiye bu unsurların varlıklarını devam ettirmelerinin ön koşulu niteliği getirmiştir.
- Teknoloji alanında bilgi temelli yaşanan sürekli değişim ve gelişme, teknolojinin toplum üzerindeki cazibesinin etkisiyle bireyin bilgiyi görmezden gelmesine fırsat vermemektedir.
- İnsan doğası gereği sürekli bir öğrenme eğilimi içindedir. Bilgi çağı bu eğilimi destekleyen alan ve araçları çeşitlendirirken sürekli bilgiden yararlanmaktadır. Bilgi ile teknolojinin asıl rolü üstlendiği bu sürecin en önemli ve etkin sahnelerinden biri de bilgi merkezleridir.

Ancak, çok daha fazla söz söylenebilecek bu anlam listesi varlığını geçmişten bugüne biriktirilene borçludur. Zira tarih öncesi dönemin yaşanmışlıkları da dâhil binlerce yıllık evrimimizde kültürümüzü var eden yapıp etmelerimizi aktaramamış, aktarılanlardan dersler çıkarıp yeni ilhamlar alamamış olsaydık bugün ne bilginin günümüzdeki anlamı ne de mevcut yetenek ve yeterlilik donanımı ile insanoğlu var olabilirdi. Bu gerçekliğin insan ve bilgi ilişkisi bağlamında bize söylediği en dikkat çekici şey ise bilginin her şeyden önce kayıt altına alınması ve aktarılabilir olmasının önemidir. Aksi halde, bu çalışmanın da odağını oluşturan Göbeklitepe örneğinde olduğu gibi, insanlık için ne denli önemli ve devrim niteliğinde bir medeniyet sıçraması ve bilgi birikimi barındırıyor olursa olsun, bunu aktaramayan kişi, örgüt, kültür vb.nin değeri anlamını yitirir ya da en hafifi söylemle kıymeti zamanında görülemez ve anlayamaz.

Bilginin Aktarılabilir Olması ve Kültürel Sürekliliğe Etkisi

İnsanı diğer canlılardan ayıran temel farklılıkların başında sosyalleşme becerisi yer alır. Bireyin kendini topluma ifade etmesini ve deneyimlerin karşılıklı paylaşarak toplumsal gelişimin sürekliliğini sağlayan bu beceriyi hayata geçirecek olan ise *iletişim*dir.

İnsanoğlu çevresi ile iletişime geçip duygu ve düşüncelerini paylaşabilmek için çok çeşitli iletişim yolları bulmuştur. Bu iletişim araçlarının ilk örnekleri arasında, günümüzde de yeryüzünün bazı coğrafyalarında kullanılan görsel işaretler, ateş, duman ve ışık ile sesli işaretler olarak adlandırılabilir. Zaman ve mekân açısından sınırlılıkları olan bu iletişim araçlarını söz konusu dezavantajdan kurtarma çabası insanları çeşitli nesnelerin belirli bir sıraya göre yan yana dizilmesinden oluşan “nesne yazısı”na götürmüştür. Nesne yazısında kullanılan şekillerin zaman içinde geliştirilmesi ile resim yazısı (piktografi)⁷, tüm paydaşların iletişim aracından aynı çıkarımı yapması çabası ile de önce hece yazısı, ardından da harf yazısı gelişir. Yaklaşık altı bin yıllık bir sürecin ürünü olan yazının evrimindeki bu gelişim, insan aklının eseri olan en değerli ürünlerden biridir⁸. Bu yaklaşımı; “yazı, basımevi ve internet teknolojisi ile birlikte yaşadığımız çağa adını verdiren bilgi ve bilim dünyasının evrimini başlatan asıl unsurdur” biçiminde bir adım öteye taşımak yanılğı olmayacaktır.

Kullanıldıkları coğrafyanın en rahat erişilen, düz yüzeyli⁹ ve ucuza üretilen malzemelerinden seçilen –bu tercihin aynı zamanda yazı biçimi ve yazı yazılan aletleri de belirlediği– erken dönem yazı araçlarının en eskilerinden biri ağaç yaprak ve kabuklarıdır. Doğada hazır halde bulundukları için, çok kolay kullanım yaygınlığı bulan ağaç kabukları ve yaprakları başta uzak Doğu olmak üzere hemen tüm dünyada uzun süre en çok kullanılan bilgi taşıyıcılardan biri olmuştur. Latince kitap anlamına gelen “*liber*” sözcüğünün ilk anlamının ağaç kabuğu olması¹⁰, ağaç kabuğu ve yazı malzemesi birlikteliğinin boyutunu gösteren dikkat çekici bir ayrıntıdır. Kitap formunun tarihteki iki temel biçimi olan rulo ve kodeks türlerinde örnekleri günümüze kadar ulaşan ağaç yaprakları ve kabuklarının en yaygın kullanılanı palmiye ve ıhlamur ağacıdır¹¹. En değerli ağaç kabuğu ve yaprağı ise kutsal kabul edilen ve özel metinlere ayrılan kayın ağacına ait olanlardır¹². Ağaç kabukları ve yapraklarının yanı sıra özellikle Mısır’da keten bezi de aynı türün yaygın yazı gereci olarak kullanılmıştır.

⁷ Latince boyalı anlamına gelen *pictus* sözcüğü ile Yunanca yazı anlamına gelen *graphe* kelimesinin birleşiminden oluşturulmuş, düşünceleri resim ya da semboller aracılığı ile anlatan ilkel yazı sistemi. Labarre, A. (2012), *Kitabın Tarihi* (Çev. Ergüden, I.), Dost Kitabevi, s. 11.

⁸ Akkaya, M. A. (2015), s. 13-14.

⁹ Blanck, H. (2020), *Antikçağda Kitap* (Çev. Aksu, Z.), Dost Kitabevi, s. 49.

¹⁰ Demiriş, B. (1995), *Eskiçağ’da Yazı Araç ve Gereçleri*, İstanbul Üniversitesi Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, s. 3.

¹¹ Fischer, S. R. (2001), *A History of Writing*, St. Edmundsbury, s. 13.

¹² Gnanadesikan, A. E. (2009), *The Writing Revolution: Cuneiform to The Internet*, John Wiley & Sons, s. 11.

İşlenmesi taşa göre çok daha kolay olan kil tabletler ve kil ya da başka silikatlar içeren, biçimlendirilmiş toprağın güneşte kurutulması ile elde edilen çanak-çömlek parçaları, antik dönem bilgi taşıyıcıları hakkında en kapsamlı bilgi sahibi olduğumuz türüdür. Özellikle çivi yazılı kil tabletlerden erişilen bilgiler hem insanlığın hem de tarihin evriminde en derin bilinmezliklerden ve boşluklardan birinin doldurmuştur¹³. Genel olarak *ostrakon*¹⁴ adıyla tanımlanan çanak-çömlek parçaları ve kil tabletler, iklim koşullarının üretim için daha elverişli olduğu Yakındoğu ve Kuzey Afrika’da bin yıldan uzun bir süre yazı dünyasının aktörü olarak kalmıştır. Bu malzeme grubu için dikkat çekici olan, kilden yapılmış ev duvarlarının da zaman zaman yazı alanı olarak kullanılmış olmasıdır. Kilden yapılmış duvarlar hesap cetvellerinden çeşitli ilanlara kadar farklı içerikteki yazılara ev sahipliği yapmıştır¹⁵.

Yazı araçlarının evriminde adından söz edilmesi gereken diğer bir grup da madenlerdir. Görece daha değersiz olan kurşun, bronz ve kalaydan, altın ve gümüşe kadar pek çok madenin bilgi taşıyıcısı olarak kullanıldığı bu alanda da en çok tercih edilenler işlemesi en kolay olan bronz ve kurşun levhalar olmuştur. Altın ve gümüş gibi değerli ve daha zor işlenen madenler ise eğer üzerlerine sihir ya da büyü ile ilgili önemli bir şeyler yazılacaksa¹⁶ veya içeriği açısından kayıt eşsiz önemde olacaksa kullanılmıştır¹⁷.

Kullanım yaygınlıkları ve yazı ile kitabın tarihinde üstlendikleri rol dikkate alındığında kâğıt öncesi dönemin en kıymetli bilgi taşıyıcıları önce papirüs sonra da parşömen olmuştur. M.Ö. 3000’li yıllardan itibaren Mısır’dan başlayarak tüm dünyada yazı aracı olarak kullanılmaya başlanan ve Latince *cyperus papyrus*¹⁸ diye adlandırılan papirüs, yine aynı adla bilinen ve Nil vadisinde yetişen bitkinin yapaklarından üretilmiştir. Papirüs, yazı aracı olmanın yanında halat, örgü, sandalet ve yelken yapımı gibi işlerde de kullanılmıştır¹⁹. Papirüs ile M.Ö. 4’üncü yüzyılda tanışan Yunanlılar, papirüsün işlenerek yazı aracına dönüşmüş haline “papirüs özü” anlamına gelen *biblos* sözcüğünden türetilmiş *biblion* (kitap) adını vermişlerdir²⁰. Rulo ve kodeks biçiminde hazırlanmış çok sayıda örneği günümüze kadar ulaşan ve uzun bir işlemin

¹³ Menant, M. J. (2005), *Ninova Saray Kütüphanesi* (Çev. İlmen, V.), Yaba Yayınları, s. 15-23.

¹⁴ Demiriş, B. (1995), s. 4.

¹⁵ Thompson, E. M. (2007), *Handbook of Greek and Latin Paleography*, Kessinger Publishing, s.11.

¹⁶ Demiriş, B. (1995), s. 5.

¹⁷ Akkaya, M. A. (2017), s. 73.

¹⁸ Yıldız, N. (1985), *Eskiçağ Kütüphaneleri*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 22.

¹⁹ Jean, G. (2002), *Yazı İnsanlığın Belleği* (Çev. Başer, N.), Yapı Kredi Yayınları, s. 41.

²⁰ Bloom, J. M. (2003), *Kağıda İşlenen Uygarlık: Kağıdın Tarihi ve İslam Dünyasına Etkisi* (Çev. Z. Kılıç), Kitap Yayınları, s. 40.

ardından yazı aracına dönüşen papirüsün ön (*recto*) yüzünün yanı sıra arka (*verso*) yüzü de yazı yazmak için kullanılmıştır, Kutsal metinlerden hesap kayıtlarına kadar farklı amaçlar için farklı kalitede türlerinin üretildiği²¹ papirüsün her iki yüzde de metin için sütunlar oluşturulmuştur.

Latince karşılığı “*pergamenum*” olan parşömen sözcüğüne Pergamum (Bergama) kenti ilham olmuştur. Dönemin Pergamum Kralı II. Eumenes, İskenderiye Kütüphanesinin tek rakibi olan Bergama Kütüphanesini, Mısır’ın egemenliğinde üretilen ve satışı yapılan papirüs bağımlılığından kurtarmak için bu yazı malzemesinin üretilmesini sağlamıştır²². Hammaddesi deri olan parşömen, papirüsten çok daha kullanışlı olduğunun fark edilmesinin ardından, kâğıdın keşfedilip yaygınlaşmasına kadar yazı dünyasının en önemli, hatta tek bilgi taşıyıcısı olmuştur. Halikarnas Balıkçısı’na göre Gutenberg’in matbaayı icadı kadar önemli bir buluş²³ olan parşömeni insanoğluna unutturan yeni teknoloji ise kâğıt olmuştur.

Kağıt ile yeni bir kimliğe bürünen bilgi dünyasının devingen harfli basımevi ve günümüzde bilgisayar tabanlı teknolojilerle devam eden evrimi ile gelişen aktarılabilir olma yeteneği doğal olarak insanlığın ortak kültür iklimini de zenginleştirmiştir. Bu zenginlikte asıl değer yaratan beceri, bilgi paylaşımının bilim, teknoloji ve eğitim başta olmak üzere, insanlığın yaşam alanlarında kesintisiz referans olarak kalabilmesidir. Zira aynı zamanda insanlığın ortak kültür mirasını oluşturan bu birikim, evrimin “iyiye doğru” olması noktasında vazgeçilemez yere sahiptir.

İnsanlığın Ortak Kültür Mirası Olarak Göbeklitepe

Bilinen evrim sürecinde, yaşamlarını sürdürebilmek için doğanın olanaklarına bağımlı, çevresinde buldukları ile yetinen, geçici yer değiştiren avcı-toplayıcı topluluklar²⁴ bilgi dünyasının ilk üretenleridir. Besin üreticiliği ve sabit yerleşimlerin görüldüğü Neolitik dönemde (İ.Ö 10000- 5500)²⁵ ise, toplum yaşamının yeniden biçimlendirildiği “devrim” niteliğinde radikal değişimler yaşanmıştır²⁶.

²¹ Öcal, O. (1971), *Kitabın Evrimi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 67.

²² Tez, Z. (2008), *Kâğıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi*, Doruk Yayınları, s. 24-25.

²³ Halikarnas Balıkçısı (1984), *Anadolu’nun Sesi* (Haz. Ş. Gökovalı), 3.bs., Bilgi Yayınları, s. 140.

²⁴ Paleolitik dönem toplumları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akurgal, E. (2000), *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınları, s. 21 vd.; Sevin, V., *Anadolu Arkeolojisi*, Der Yayınları, 2003, s. 15.

²⁵ Özdoğan, M. (2004), “Neolitik Çağ- Neolitik Devrim- İlk Üretim Toplulukları Kavramının Değişimi ve Braidwoodlar”, *TÜBA AR 7*, Türkiye Bilimler Akademisi, s. 44-45.

²⁶ Childe, G. (2001), *Kendini Yaratan İnsan* (Çev. F. Ofluoğlu), Varlık Yayınları, 2001, s. 54.

Günümüz toplumsal yaşamının, kentlerinin, uygarlığının çekirdeğini oluşturan yerleşik hayata geçiş, insanların birbirleriyle yoğun ilişkisinde kaçınılmaz olarak toplum bilincini, iş bölümünü ve sosyal statüleri belirlemiştir²⁷. Sosyo-ekonomik temelli bu değişim, dinsel inanışlar ve tapınaklar, sanat, mimari ve zanaatta uzmanlaşmayı da beraberinde getirmiştir.

Bu uzmanlaşmanın somut ve günümüz dünyasından bakıldığında dahi hayranlık uyandıracak düzeyde görüldüğü “Göbeklitepe”, Neolitik dönem içinde değerlendirilen, buluntularıyla arkeolojideki ezberleri bozan, geçmişe bakış açısında köklü değişiklikler sunan farklı formlarda birçok bilgi içermektedir. Heyecan verici uygarlık sürecinin başlangıcında, yeni buluşların sınanarak ortaya çıktığı ve sonraki uygarlıkların yaratıcılığına ilham olan yanı sıra ön plana çıkan Göbeklitepe, dünya ve sanat tarihinde oldukça önemli bir yere sahiptir.

Göbeklitepe, Şanlıurfa şehir merkezinin 15 km kuzeydoğusunda, Karaharabe (Örencik) Köyü’nün 2,5 km doğusunda bulunmaktadır²⁸ (Foto 1). İlk kez 1983 yılında tarlasını süren bir çiftçi tarafından fark edilmiş, 1963 yılında “Güneydoğu Anadolu Bölgesi Araştırma Projesi” çerçevesinde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında keşfedilmiştir. 1995’ten itibaren aralıklarla farklı kişi ve kurumlar tarafından alanda kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir²⁹.

²⁷ Güngör, A. (1998), “Neolitik Dönemde Beslenmenin İnsan Morfolojisine Yansımaları”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara Üniversitesi, cilt: 38, sayı: 1-2, s. 371, 375.

²⁸ Schmidt, K. (2007a), “Göbekli Tepe”, *Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı Türkiye’de Neolitik Dönem Yeni Kazılar, Yeni Bulgular* kitabında, (ed. Başgelen, N., Özdoğan, M.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 115.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. “Dünya’nın İlk Tapınağı Göbeklitepe”, Göbeklitepe Tanıtım Projesi (Yay. Haz. Vahapoğlu, E.), Alfa Yayınevi, 2014, s. 20.

Foto. 1: Kazı alanının havadan görünümü (©DAI Göbeklitepe Kazı Arşivi)³⁰.

Arkeolojik kanıtlar, Akeramik Neolitik çağda toplumsal yapıyı şekillendiren ana unsurun, dönemin inanç sistemi olduğunu göstermekte ve bunun da sosyal yapı üzerindeki etkisi hakkında bilgiler vermektedir. Açığa çıkarılan görkemli yapılar bir köye ya da sürekli ikamet edilen bir yerleşim yerine ait değildir. Göbeklitepe'deki kazı çalışmalarına başkanlık yapan K. Schmidt, avcı-toplayıcı toplumlara ait eş zamanlı olarak kurulan birçok yerleşim biriminin aksine, buranın dinsel bir merkez, bir ibadet alanı olduğunu ifade etmektedir³¹.

Alanda yapılan jeomanyetik araştırmalar, burada yaklaşık yirmi adet tapınaktan oluşan bir yapılar topluluğunun, belirli bir düzende inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Açığa çıkarılan yapılar dairesel, ovalimsi formdadır. Yapıların ortasında iki tane, uzunluğu 4 ile 5 m'yi bulan ve kabartmalarla bezemeli, yekpare kireç taşından yapılmış "T" biçimli dikilitaş bulunmaktadır. Aynı tarzda şekillendirilmiş, ancak daha küçük boyutlu, 3-4 m uzunluğundaki dikilitaşlar ise

³⁰ <https://whc.unesco.org/en/list/1572/gallery/>, (Alındığı tarih: 10.10.20)

³¹ Schmidt, K. (2007b), *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alan Göbeklitepe: En Eski Tapınağı Yapanlar* (Çev. R. Aslan), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 107.

yapıların iç ve dış çeper duvarlarına, merkezdeki iki büyük dikilitaşın etrafını çevreleyecek şekilde yerleştirilmişlerdir³² (Foto 2).

Alanın yakın çevresinde bulunan kireçtaşı ocakları, ışıkları ve yarım kalmış örnekler, Göbeklitepe'nin inşasında kullanılan dikilitaşların ve heykellerin burada kabaca ya da tamamen şekillendirildikten sonra taşındıklarını göstermektedir³³. Yapılar, henüz Neolitik dönem içinde, bilinçli olarak doldurulmuş ve üzeri kapatılmıştır. Yumruk büyüklüğünde taşlardan oluşan Neolitik dolgu, Göbeklitepe'yi karakterize eden kabartma bezemeli "T" biçimli dikilitaşların günümüze kadar korunagelmesini sağlamıştır³⁴.

Foto. 2: Göbeklitepe, D Yapısı (©DAI Göbeklitepe Kazı Arşivi)³⁵.

³² Schmidt, K. (2009), "Göbekli Tepe Kazısı 2007 Yılı Raporu", 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, cilt: 3, s. 163-164; Schmidt, K. (2012), "Göbekli Tepe Kazısı 2010 Yılı Raporu", 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, cilt: 3, s. 319-320.

³³ Notroff, J., Dietrich O., Schmidt K. (2014), "Building Monuments, Creating Communities: Early Monumental Architecture at Pre-Pottery Neolithic Göbekli Tepe", *Approaching Monumentality in Archaeology* (Ed. J. F. Osborne), State University of New York Press, s.83-105; Bozbay, H. (2016), "Göbekli Tepe: Kim, nerede, ne zaman, nasıl ve neden yaptı?" *Bilim ve Gelecek Dergisi*, sayı: 149, s. 53-54.

³⁴ Schmidt, K., 2007b, s. 258.

³⁵ <https://whc.unesco.org/en/list/1572/gallery/&index=1&maxrows=12> (Alındığı tarih: 12.10.20)

Göbeklitepe’de ele geçen “T” biçimli dikilitaşların üzerinde, insan ve hayvan betimleri ile soyut simgeler yer almaktadır. Hayvan betimlemeleri arasında yılan, akrep gibi sürüngenler, aslan, yabandomuzu, boğa, tilki, ceylan, ördek ve turnalar gibi birçok çeşit bulunmaktadır³⁶.

Çoğu zaman hayvanların gerçek boyutta betimlendiği³⁷ dikilitaşların üzerinde üç boyutlu kabartma şeklinde yapılan aslan başı, yabandomuzu gibi betimlemeler de tespit edilmiştir. Ayrıca *in situ* halde ele geçmiş iki dikilitaşın da gövdesinde bulunan kol ve el motifleri, bu tasvirlerin stilize insan tasvirleri olduğunun göstergesidir³⁸.

Foto 3-4: Göbeklitepe, dikilitaş üzerindeki hayvan betimleri³⁹.

³⁶ Dikilitaşlar üzerindeki hayvan ve hayvan betimleri için bkz. Schmidt, K. (2007b), s. 215-222. Ayrıca, Bingöl, E. (2018), “Güneydoğu Anadolu Bölgesi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Dikilitaş Geleneğinin Gelişimi ve Simgecililiği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 109-155.

³⁷ Schmidt, K. (2004), “Frühneolithische Zeichen vom Göbekli Tepe”, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi* (TÜBA-AR), sayı: 7, s. 93.

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Schmidt, K. (1999), “Frühe Tier und Menschenbilder von Göbeklitepe, Kampagnen 1995-98, Ein kommentierter Katalog der Grossplastik und der Reliefs”, *Istanbuler Mitteilungen* 49, s. 5-21; Schmidt, K. (2009), s. 165.

³⁹ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/29/Urfa_G%C3%B6beklitepe_Building_A_5336.jpg
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a7/G%C3%B6beklitepe_Building_C_5373.jpg (Alındığı tarih: 18.10.20)

Harran Ovası'nı tepeden gören tapınağın, kendi döneminde bölgenin merkezi olduğu düşünülmektedir. Etrafında herhangi bir yerleşim alanı olmayan Göbeklitepe, şu ana kadar keşfedilen tarihin insan eli ile inşa edilmiş en eski tapınağı olarak kabul edilmektedir. Henüz yerleşik hayata geçmemiş, büyük olasılıkla bağımsız olarak hareket eden gruplar, uzlaşarak bir araya gelmiş ve dini vecibelerini gerçekleştirdikleri bir alan oluşturmuşlardır.

Mimarisi, tapınakları, heykeltıraşlık eserleri ve sembolizmi ile dikkatleri üzerine çeken Göbeklitepe, insanlık tarihindeki birçok sırrı açığa çıkartırken, çözülmesi gereken birçok gizemi de beraberinde getirmektedir.

Göbeklitepe'nin Bilgi ve Aktarıcıları Aracılığıyla Bugüne Söyledikleri

Göbeklitepe, sunduğu bilgi ve kaynakları aracılığıyla dünya ve sanat tarihinin, insanlığın gelişim sürecinin ve kültürel aktivitelerinin anlaşılmasının yeni bir yolunu açmaktadır. Arkeoloji dünyasında ezberleri bozan Göbeklitepe buluntuları, yerleşik yaşama geçmeden önce örgütlenebilen göçebe avcı-toplayıcı topluluklarının yaşamları hakkında başka yerden erişilememiş önemli veriler sunmaktadır. Bu veriler, insanlığın tarihine ilişkin bildiklerimizin revize edilmesi anlamına geldiği kadar, insanlığın bilgiyle, bilgi taşıyıcıları ve bilgi aktarımı ile olan yol arkadaşlığını da bir kez daha gözden geçirmemiz gerektiğini söylemektedir. Göbeklitepe gibi kutsal merkezlerin tasarlanması ve inşası üzerinden toplumsal yapı ile ilgili ipuçları elde edilebilir. Zira bir bakıma kamu alanı gibi yorumlanabilecek bu türden mekânlar, sosyal grupların “kutsal” ile ilişkilerinin boyutları ve bu ilişkinin oluşturduğu kültürel birikim ile dönemin anlayışına ışık tutmaktadır. Burada neredeyse var olan her nesneden, yaratıdan, konumdan, biçimden vb. bilgi derlemek olanaklıdır. Üstelik bu edinimler, bilginin aktarım çarkının içine taşın(a)mamış kültür mirasıdır.

Dönemin inanç sistemi toplumsal yapının şekillenmesinde ana faktörlerden biridir. Gelişim sürecinde olan insanlık için, kuralları bulunan, simgecilikle desteklenen ve kült uygulamaları olan inancın sistemli hale gelmesi, yapıların anıtsal boyutlara ulaşmasına neden olmuştur⁴⁰. İnanç sistemi doğrultusunda yapıldığı düşünülen anıtsal tapınaklar ve bu tapınakların içlerini donatan “T” biçimli dikilitaşlar; bunların üzerlerinde yer alan son derece gelişkin hayvan

⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Türkcan, A. U. (2006), “ Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yukarı Mezopotamya Anıtsal Kült Binaları ve Gelişimi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 215 vd.

figürleri ve işaretlerden oluşan bu semboller dünyası, “dinsel sanat” anlayışını yansıtmaması bakımından oldukça önemlidir⁴¹.

Göbeklitepe ile ilgili ilginç olan bir diğer ayrıntı, on binlerce yıl sonra bile, dilsel saldırıları ve yozlaşmayı atlatarak, yörede yaşayan halkın bilmeden burayı “Göbeli Tepe” olarak adlandırmasıdır.

Bu tesadüf, evcilleştirici nüfusun süregelen özünden kaynaklanıyor olmalıdır⁴². Toprak Ana’nın göbeği ile ilişkilendirilen Göbeklitepe’nin, yerleşim yerlerinin dışında ya da yakınında, yüksek bir yerde ve bulunduğu konuma hâkim inşa edilmesi, dönemin kutsallıkla ilgili düşüncelerini yansıtmaktadır. Nitekim sonraki dönemlerde inşa edilen kutsal alanların da aynı düşünce esasıyla yapıldığını, yapıcılarının göğü ve dağları kutsal kabul ettiklerini söylemek mümkündür. Hitit uygarlığı Yazılıkaya tasvirlerinde (M.Ö. 13. yy), Teşup’un karşısında, dağ tepelerine basan panterin sırtındaki Hepat betimlerinin, Hepat’ın özünün kayadan algılanışına bağlanması⁴³; Frig uygarlığı (İ.Ö. 8- 7. yy) Doğa Tanrıça’sının⁴⁴ yüksek dağlarda ve yalçın kayalarda yaşadığı inancı, tanrıça onuruna yapılan yapıtlarda ve kült uygulamalarında, doğaya egemen olan bir dağ tanrıçasından daha çok doğanın kendisi olarak görülmesi⁴⁵, Anadolu coğrafyasında kayanın kutsallığına işaret eden önemli verilerdendir. Anadolu’nun -şimdilik- en erken tarihli tapınağı ile başlayan kutsalın öyküsü, aynı coğrafyada farklı uygarlıklar tarafından devam ettirilen bir geleneğe dönüşmüştür.

Metafizik inançlar kuşkusuz bireysel ya da ortaklaşa insan yaşamının her safhasında ve kolektif gelişen hafızada önemli bir etkiye sahiptir. Bilincin ve toplumsallaşmanın gelişmeye başlamasından itibaren bilinmezliğe yüklenen kutsal anlamlar, toplumlara yön veren etkili güçlerden olmuştur. Bu güç, manevi ve sembolik dünyadaki hayali gerçekliklerin muazzam çeşitliliğini oluşturur. Henüz yazının bulunmadığı dönemde insanoğlunun kendini ifade etmek için oluşturduğu görsel malzemenin arka planında bu zihniyetin ürünü olan çok boyutlu ve

⁴¹ Özdol, S. (2011), “Çanak Çömleksiz Neolitik Çağda Güneydoğu Anadolu’da Din ve Sosyal Yapı”, *Tarih İnceleme Dergisi*, cilt: 26, sayı:1, s. 176.

⁴² Luckert, insan yapımı olan bu tepenin Toprak Ana’nın göbeği ile ilişkilendirildiğini öne sürmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Luckert, K. W. (2016), *Göbekli Tepe: Avcılıktan Evcilleştirme, Savaş ve Uygarlığa Dek Taşçağında Kültür ve Din Üzerine Gözlemler*, Alfa Yayınları, s. 48-49.

⁴³ Işık, F., (1999), *Doğa Ana Kubaba Tanrıçaların Ege’de Buluşması*, Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Monografi Dizisi I, s. 12.

⁴⁴ Roller, L. E., (1999), *In Search of God the Mother*, University of California Press, s. 109.

⁴⁵ Detaylı bilgi için bkz. Işık, F., (1999), s. 28. Ayrıca Uçankuş, H. T., (2002), *Ana Tanrıça Kybele’nin ve Kral Midas’ın Ülkesi Phrygia*, Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri, s. 267.

zengin anlamlar yer almaktadır. Ruhsal değerlerin paylaşılmasını ve yayılmasını zorunlu kılan dinsel yaptırım gücü, sembolik bir iletişim sisteminin kullanılmasını gerektirmiş olmalıdır. Kendisinin ötesinde bir gerçekliği ifade eden, ifade ettiği şeyin anlamına ve gücüne katılan ve onun yerine geçen semboller, din dilinin doğasını oluşturmaktadır⁴⁶. Soyut düşüncelerin dışavurumu olarak belirli bir estetik kaygı içinde oluşturulan Göbeklitepe kabartma ve heykelleri, kutsallıkla ilgili simgelerin aracı olarak düşünülmelidir.

Bu da şüphesiz kendi çapında bir bilgi ve kültür aktarımıdır. Göbeklitepe’de çok sayıda dikilitaşın üzerinde sıralanmış soyut işaretler ve hayvan betimleri, oraya gelen herkesin anlayabildiği bir sembol sisteminin geliştirildiğini kanıtlamaktadır. Ortak iletişim aracına dönüşen sembol ise bir dil, bir aktarım aracı ve bilgidir.

Soyut simgelerin ikonografik çözümleri, antropomorfik özellikler taşıyan figürler, tasvirlerde kullanılan biçim ve teknik, betimlenmiş hayvanların faunayla örtüşmesi gibi çeşitli unsurlar, dönem sanatçıların doğaya uygun bir tasarım yapabildiklerini göstermektedir. Hayvan betimlerinde ortak bir sembolizmin yanı sıra gerçek bir doğa gözlemi ve tasvirinden de söz etmek gerekir. Sanat tarihi açısından önemli olan figürlerin yapımındaki teknik, insanoğlunun evriminde aynı uzmanlığa binlerce yıl sonra kavuşmuştur. Dünya sanat tarihi literatüründe önemli bir yere sahip olan Yunan ve Roma uygarlıkları dinamik bir gelişim gösterir. Yunan sanatının ataları sayılan Minos uygarlığının, Knossos sarayındaki (MÖ. 17. yy) doğa tasvirleri, insan ve hayvan betimlerine ait feresko ve diğer buluntu örnekleri oldukça natüralisttir⁴⁷. Yunanistan’da 1600’lerden itibaren görülen “Aka kültürü”, kendisinden daha yüksek ve alımlı Minos uygarlığından/sanatından etkilenmiştir⁴⁸. Dor göçleriyle 1200’lerden itibaren Yunanistan ve adalarda yaşanan karanlık dönem sanatı da etkilemiş, sanatta bir gerileme yaşanmıştır⁴⁹. Bu dönemden sonra Yunan sanatının yükselişe geçmesi uzun zaman almıştır. Bu örnekler, Göbeklitepe ve Anadolu uygarlıklarındaki gelişmelerle karşılaştırılabilir. Göbeklitepe’de yapının bilinçli olarak kapatılması, bilgiyi, bilgi aktarımını ve bilgi aktarıcılarını sekteye uğratmıştır. Kült alanının yapıldığı dönemde bilinçli olarak kapatılmasının sosyal, sembolik ya da inançsal boyutta nedenleri olabilir. Bu noktada özellikle

⁴⁶ Tillich, P. (2002), “Din Dilinin Doğası” (Çev. A. Çınar), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 11, sayı: 2, s. 227-229.

⁴⁷ Mansel, A. M. (2004), *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 29-43

⁴⁸ Mansel, A. M. (2004), s. 80.

⁴⁹ Boysal, Y. (1971), “Batı Anadolu’da Son Araştırmalar Ahhiyava Sorunu”, *Anatolia*, sayı:15, s. 63-64.

kült alanlarındaki anıtsal yapıların bir kimliği olduğu ve işlevi bittikten sonra korumak ya da saklamak üzere gömüldükleri yönünde görüşler bulunmaktadır⁵⁰.

Tapınakların, yıldız ve gezegenlerle bağlantılı olduğu, gök cisimlerinin hareketlerini izlemek ve konumlarını belirlemek için de kullanıldığı bilinmektedir. Kutsal bir alan olmanın yanı sıra, konumu gereği Göbeklitepe de göğün hareketlerini izleyen bir gözlem evi olmalıdır⁵¹. Doğa gözlemi yapan ve mevsimsel döngüde doğanın canlanmasının yaşamın kaynağı olduğunun farkında olan insanlar için doğa/mevsim adına yapılan ritüeller oldukça derin anlamlar barındırmaktadır. Mısır piramitleri, Stonehenge gibi birçok yapıtın -yaz dönümü güneşinin doğuşu gibi- önemli astronomik olaylara göre dizildiği üzerine aktarımlar mevcuttur⁵².

Tarımın keşfi, insanın varoluşuna ilişkin anlayışı kökten değiştirmiştir. Bu yüzden toprağın bereketi ve kadın doğurganlığı arasında kurulan güçlü bir metafor bulunmaktadır⁵³. Toprağa ekilen tohum, erkeğin rahme gönderdiği tohumla özdeşleştirilmiştir⁵⁴. Ana tanrıça kültürünün inanç sistemlerinde görülmesi, din olgusunun kadın bedeni ve doğurganlıkla ilgili kurgusu üzerinden başlamış olmalıdır. Anaerki düzende kadının, doğanın yansıtıcısı olarak toplumsal temelde tasavvur edilmesi eğilimi evrensel boyutlara ulaşmıştır. Anadolu'nun bilinen ilk tapınağı Göbeklitepe'nin de "T" biçimli dikili taşlar üzerindeki antropomorfik unsurların tanrı, ata ve ruhları sembolize ettiği düşünülmektedir⁵⁵. Kozmik düzeni yansıttığı düşüncesiyle inşa edildiği varsayılan megalitik yapı, organize bir toplumun ürünüdür ve burada betimlenen kadın biçimli stilize glifler ve küçük figürinler, kadın bedenindeki yaratma gücüne, doğum duruşuyla gönderme yapmaktadır. Yeni doğacak hayat onuruna düzenlenen ritüellerde kadın, törenlerde yerini yeni ruha hayat veren olarak almıştır⁵⁶. Bu düşünce, Neolitik dönemin yerleşik

⁵⁰ Hodder, I. (2006), *Çatalhöyük, Leoparın Öyküsü* (çev. D. Şendil), Yapı Kredi Yayınları, s. 133.

⁵¹ Etli, Ö. B. (2014), "Dünyanın İlk Gözlemevi: Göbeklitepe Tapınağı", *Popüler Bilim Dergisi*, sayı: 229, s. 26-35.

⁵² Renfrew, C., Bahn, P. (2017), *Arkeoloji: Kuramlar, Yöntemler ve Uygulama* (Çev. G. Ergin), Homer Kitabevi, s. 405.

⁵³ Ortaklaşa çıkarları gözetken ilk yerleşik toplumlarda, sevgi ve şükran duygusuyla ana tanrıça-anaerki düşüncenin geliştiği düşünülmektedir. Detaylı bilgi ve tartışma için bkz. Eliade, M. (2003), *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi I*, Kılbalı Yayınları, s. 258-261.

⁵⁴ Tarihöncesi çağlarda üreme eylemi fizyolojisinin henüz açıklanamaması ve sonrasında toprak ve kadının can vermedeki temel kaynak olarak algılanması benzerliğin ana temasını oluşturmaktadır. Detaylı bilgi ve tartışma için bkz. Erbil, P. (2012), *Kibele'den Pandora'ya*, Arkadaş Yayınları, s. 42-44.

⁵⁵ Schmidt, K., 2007a, s. 107.

⁵⁶ Bu düşüncenin temellendirilmesinde Kilisik Heykeli (M.Ö. 7500'ler) oldukça önemli yer tutmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Collins, A. (2014), *Göbekli Tepe ve Tanrıların Doğuşu Gözcüler Tapınağı ve Cennet Bahçesinin Keşfi*, Alfa Yayınları, s. 148-156.

toplumlarında Ana Tanrıça figürlerinin⁵⁷ üretilmesiyle artık sembollerin dünyasında maddi kültür üzerinden manevi çıkarım yapılabilmesine olanak sağlamıştır. İnancın temellendiği dönemdeki kurgunun kendinden sonraki topluluklar tarafından da benzer biçimde algılanması, tarımsal düzendeki tecrübelerin yansması olmalıdır. Hem inanç temelli birikimler, hem de bu birikimlerde tarımsal düzendeki deneyimlerin etkisi ve yarattığı ilham, her şeyden önce insanın bilme arzusunun, bildiklerini bilgiye dönüştürüp yeniden kullanabilmek için düzenleme ve saklama çabasının, yani bir bakıma bilgiyi aktarabilir olmasının eseridir.

Ve insanlığın evriminde, tıpkı Göbeklitepe örneğinde olduğu gibi neyin hangi içerikte ve derinlikte bilgi kaynağı olacağını öngörmek olanaklı değildir. Bu da bilginin, insan hayatında gereksinim karşılama yanın, değerinin ve gücünün somutlaşmasıdır.

Sonuç ve Değerlendirme

Binlerce yıllık geçmişimize dair tüm yapıp etmelerimiz, insanlık olarak bizim ortak kültür tarihimizi oluşturur. Bu süreç içinde kendimizle, çevremizle, doğayla ve diğer canlılarla olan ilişkilerimiz ile mezradan anakente toplumsal yaşama geçiş dinamiklerimizin belirlediği yetenek ve yeterlilik durumlarımıza göre evrimimiz için genel dönemler belirlenmiş, adlandırmalar yapılmıştır. Hep daha iyiye doğru bir yönelimin olması gerekliliğine yaygın inanın olduğu bu değişim ve dönüşüm zincirinin günümüze erişen son halkası da bilgiden ilham alan bilişim teknolojilerinin yönlendirdiği dinamiklerle şekillenen bilgi toplumdur. Bilgi çağı olarak da kimliklendirilen günümüzde yaşama dair her alanda varılan noktasının, insanlığın gelişiminde şimdilik zirve olduğu kabul edilir. Zira insanoğlu kendisinden önce yaşananların deneyimlerini kullanır, bunlardan dersler alır ve yeni ilhamlara dönüştürür. Bunların tamamını ise yalnız bilgiyle, ortaya konan bilginin kayıt altına alınmasıyla ve aktarılması ile yapar.

Bilginin sürekliliği olarak tanımlanan ve bilgiye asıl değerini veren bilginin üretim-kayıt-aktarım-paylaşım-tüketim zincirinde bir kopukluk olması durumunda, insanlık bilgisine sahip olmadığı ve daha öncesine ait olan yapıp etmeleri yeniden keşfetmek, yaşamak ve deneyime dönüştürmek durumunda kalmıştır. Bu noktada asıl sorun ise kültürel kopukluktur ve yaşamın her alanına doğrudan ya da dolaylı bir biçimde etki eder. Tarih sahnesinde öyle anlar, kişiler, örgütler, medeniyetler ve yerler vardır ki bu bilgi sürekliliğinin bizim için ne denli önemli

⁵⁷ Detaylı bilgi için bkz. Kulaçoğlu, B. (1992), *Tanrılar ve Tanrıçalar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 46 vd. Ayrıca, Roller, L. E. (2013), *Ana Tanrıça'nın İzinde: Anadolu Kybele Kültü*, Alfa Yayınları, s. 59, 61.

olduğunu tüm çıplaklığı ile ortaya koyar. Yazı, farklı bilimlerin doğuşu ve ilk bilim insanları, ilk teknoloji geliştiriciler, mucitler, basımevinin icadı, piramitler, Covid 19 gibi olaylar ve olgular; Atatürk, Büyük İskender, Hitler, Einstein gibi kişiler; coğrafi keşifler, Rönesans ve Reform gibi dönemler; Mezopotamya, Antik Yunan, Roma gibi coğrafyalar. Bunlardan biri de her açıdan zengin tarihi birikimi ile dünyaya hemen her dönem rehberlik etmiş Anadolu coğrafyasının ev sahipliği yaptığı Göbeklitepe'dir.

En küçük çakıldan en göz alıcı taş işlemeciliğine kadar açığa çıkarılan her parçasıyla binlerce yıl öncesinden bize şaşılacak yaşanmışlıkları haykıran Göbeklitepe yalnız sundukları ile bir kültür mirası, insanlığın ortak belleği değil, yakın geçmişe kadar sakladıklarıyla da eşsiz bir hazinedir.

Daha şimdiden insanlığın bilinen tarihine ilişkin yanıtları çarpıcı olabilecek sorular sorduran Göbeklitepe'nin yüksek sesle söylediği şeylerden biri de bilginin ne denli önemli olduğu, ancak asıl öneminin aktarılır ve paylaşılr olmasından kaynaklandığıdır. Zira eğer Göbeklitepe tıpkı antik Mısır, Yunan ya da dünyada iz bırakmış diğer medeniyetler gibi sırlarını gizlemeyip bize kapılarını açmış olsaydı, şüphesiz başka bir evrimimiz olacaktı. Belki de bugün bildiğimizden başka bir Anadolu'yu, Avrupa'yı konuşuyor, farklı kültür iklimlerinin etkisini içselleştirmeye çalışıyor olabilirdik.

Göbeklitepe'nin bilgi ve aktarımına dair bu sıra dışı gösterimi, bilginin günümüzdeki anlam ve önemini görmek açısından çok önemli bir somutlaştırma aracıdır. Belki tarihimizde bilinmeyenlerin, bilginin aktarılamaması nedeniyle ortak belleğimize ve kültürümüze dönüştüremediklerimizin telafisi mümkün olmayabilir. Ancak bugünden yarına deneyim olarak aktarılabilecek ve değere dönüşeceklerin kesintisiz aktarımı konusunda, bireysel ve toplumsal sorumluluklarımıza sahip çıkabiliriz. Dünyanın sürdürülebilirliği çabasında kültürel sorumluluk olarak tanımlanabilecek bu özen, bugünden başlayarak geleceğin ve gelecekte yaşayacakların yeri doldurulamayacak kazanımlarından biri olacaktır.

Kaynakça

- Akkaya, M. A. (2015), *Türk Beşikdevri Basmalarında Yazma Kitap Geleneğinin Etkileri ve İç Kapağın Gelişimi*, hiperlink Yayınları.
- Akkaya, M. A. (2017), "Bilgi Taşıyıcılarının Evrimi ve Elektronik Ortama Varış", *Bilişim Teknolojilerinin Bilgi Merkezlerine ve Hizmetlerine Etkileri* (Yay. Haz. Odabaş, H. ve Akkaya, M. A.), hiperyayın.
- Akurgal, E. (2000), *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınları.

- Bingöl, E. (2018), “Güneydoğu Anadolu Bölgesi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Dikilitaş Geleneğinin Gelişimi ve Simgeçiliği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Bilecik.
- Blanck, H. (2020), *Antikçağda Kitap* (Çev. Aksu, Z.), Dost Kitabevi.
- Bloom, J. M. (2003), *Kağıda İşlenen Uygarlık: Kağıdın Tarihi ve İslam Dünyasına Etkisi* (Çev. Z. Kılıç), Kitap Yayınları.
- Boysal, Y. (1971), “Batı Anadolu’da Son Araştırmalar Ahhiyava Sorunu”, *Anatolia*, sayı:15.
- Bozbay, H. (2016), “Göbekli Tepe: Kim, nerede, ne zaman, nasıl ve neden yaptı?” *Bilim ve Gelecek Dergisi*, sayı: 149.
- Burke, P. (2013), *Bilginin Toplumsal Tarihi II.* (Çev. Tunçay, M.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Childe, G. (2001), *Kendini Yaratan İnsan* (Çev. Ofluoğlu, F.), Varlık Yayınları.
- Collins, A. (2014), *Göbekli Tepe ve Tanrıların Doğuşu Gözcüler Tapınağı ve Cennet Bahçesinin Keşfi*, Alfa Yayınları.
- Demiriş, B. (1995), *Eskiçağ’da Yazı Araç ve Gereçleri*, İstanbul Üniversitesi Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Devenport, T. H. ve Prusak, L. (2001), *İş Dünyasında Bilgi Yönetimi* (Çev. Güney, G.), Rota Yayınları.
- Eliade, M. (2003), *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi I*, Kabalcı Yayınevi.
- Erbil, P. (2012), *Kibele’den Pandora’ya*, Arkadaş Yayınları.
- Etli, Ö. B. (2014), “Dünyanın İlk Gözlemevi: Göbeklitepe Tapınağı”, *Popüler Bilim Dergisi*, sayı: 229.
- Fischer, S. R. (2001), *A History of Writing*, St. Edmundsbury.
- Girard J. ve Girard J. A. (2015), “Defining Knowledge Management: Toward an Applied Compendium”, *Online Journal of Applied Knowledge Management*.
- Güngör, A. (1998), “Neolitik Dönemde Beslenmenin İnsan Morfolojisine Yansımaları”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara Üniversitesi, cilt: 38, sayı: 1-2.
- Halikarnas Balıkcısı (1984), *Anadolu’nun Sesi* (Haz. Gökovalı, Ş.), 3.bs., Bilgi Yayınları.
- Hodder, I. (2006), *Çatalhöyük, Leoparın Öyküsü* (Çev. Şendil, D.), Yapı Kredi Yayınları.
- Işık, F., (1999), *Doğa Ana Kubaba Tanrıçaların Ege’de Buluşması*, Suna-İnan Kırış Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Monografi Dizisi I.
- Jean, G. (2002), *Yazı İnsanlığın Belleği* (Çev. Başer, N.), Yapı Kredi Yayınları.
- Kulaçoğlu, B. (1992), *Tanrılar ve Tanrıçalar*, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Labarre, A. (2012) *Kitabın Tarihi*, (Çev. Ergüden, I.), Dost Kitabevi.
- Luckert, K. W. (2016), *Göbekli Tepe: Avcılıktan Evcilleştirme, Savaş ve Uygarlığa Dek Taşçağında Kültür ve Din Üzerine Gözlemler*, Alfa Yayınları.
- Mansel, A. M. (2004), *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Menant, M. J. (2005), *Ninova Saray Kütüphanesi* (Çev. İlmen, V.), Yaba Yayınları.
- Notroff, J., Dietrich O., Schmidt K. (2014), “Building Monuments, Creating Communities: Early Monumental Architecture at Pre-Pottery Neolithic Göbekli Tepe”, *Approaching Monumentality in Archaeology* (Ed. Osborne, J. F.), State University of New York Press.
- Öcal, O. (1971), *Kitabın Evrimi*, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Özdoğan, M. (2004), “Neolitik Çağ- Neolitik Devrim- İlk Üretim Toplulukları Kavramının Değişimi ve Braidwoodlar”, *TÜBA AR 7*, Türkiye Bilimler Akademisi.
- Özdol, S. (2011), “Çanak Çömleksiz Neolitik Çağda Güneydoğu Anadolu’da Din ve Sosyal Yapı”, *Tarih İnceleme Dergisi*, cilt: 26, sayı: 1.

- Probst, G., Raub, S. ve Romhard, K. (1999), *Managing Knowledge: Building Blocks For Success*, Jhon Wiley & Sons Ltd.
- Renfrew, C., Bahn, P. (2017), *Arkeoloji: Kuramlar, Yöntemler ve Uygulama* (Çev. Ergin, G.), Homer Kitabevi.
- Roller, L. E., (1999), *In Search of God the Mother*, University of California Press.
- Roller, L. E. (2013), *Ana Tanrıça'nın İzinde: Anadolu Kybele Kültü*, Alfa Yayınları.
- Schmidt, K. (1999), , “Frühe Tier und Menschenbilder von Göbeklitepe, Kampagnen 1995-98, Ein kommentierter Katalog der Grossplastik und der Reliefs”, *Istanbuler Mitteilungen* 49.
- Schmidt, K. (2004), “Frühneolithische Zeichen vom Göbekli Tepe”, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi* (TÜBA-AR), sayı: 7.
- Schmidt, K. (2009), “Göbekli Tepe Kazısı 2007 Yılı Raporu”, *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, cilt: 3.
- Schmidt, K. (2007a), “Göbekli Tepe”, *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem Yeni Kazılar, Yeni Bulgular* kitabında, (Ed. Başgelen, N., Özdoğan, M.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Schmidt, K. (2007b), *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alan Göbeklitepe: En Eski Tapınağı Yapanlar* (Çev. Aslan, R.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Schmidt, K. (2012), “Göbekli Tepe Kazısı 2010 Yılı Raporu”, *33. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, cilt: 3.
- Sevin, V. (2003), *Anadolu Arkeolojisi*, Der Yayınları.
- Tez, Z. (2008), *Kâğıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi*, Doruk Yayınları.
- Tillich, P. (2002), “Din Dilinin Doğası” (Çev. Çınar, A.), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 11, sayı: 2.
- Thompson, E. M. (2007), *Handbook of Greek and Latin Paleography*, Kessinger Publishing.
- Türkcan, A. U. (2006), “Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yukarı Mezopotamya Anıtsal Kült Binaları ve Gelişimi”, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uçankuş, H. T., (2002), *Ana Tanrıça Kybele'nin ve Kral Midas'ın Ülkesi Phrygia*, Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri.
- Yıldız, N. (1985), *Eskiçağ Kütüphaneleri*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yıldız, N. (2014), *Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu*, (2.bs.), Türk Tarih Kurumu Yayınları.

COVID-19 SALGINININ BERBER İŞLETMELERİ ÜZERİNE ETKİLERİ: VAN İLİ ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Murat KARA

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Gevaş Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü

ORCID NO: 0000-0002-2235-1827

Öğr. Gör. Yusuf KURT

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Özalp Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, Van

ORCID NO: 0000-0002-1071-4205

ÖZET

Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan ve dünyayı etkisi altına alan Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) salgını işletmeleri derinden etkilemeye devam etmektedir. En başta sağlık sektörü olmak üzere, sosyal yaşamın tüm alanlarını, ekonomik yaşamı, bireylerin gündelik pratiklerini köklü bir biçimde etkileyen salgın, işletmelerde tüm sektörleri derinden etkilemiştir. Bu araştırma ile Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) salgınının faaliyeti belirli süreliğine durdurulan berber işletmelerine olan etkileri araştırılmış, bu amaçla işletmelere hazırlanan anket formu ile yüz yüze anket yapılmıştır. Anket çalışması Van ilinde bulunan 70 berber işletmesine uygulanarak çalışmada kullanılacak veriler elde edilmiştir. Anketlere verilen cevaplar SPSS paket programından yararlanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma ile faaliyeti belirli süreliğine durdurulan berber işletmelerinin Covid-19 salgınından büyük ölçüde etkilendiklerini, bu süreçte işletmelerin gelir kaynaklarının kesildiğini, buna karşılık pek çok sabit giderlerinin devam ettiğini, işletmelerin ekonomik sıkıntılar yaşadıklarını, daha fazla desteğe ihtiyaç duyduklarını, müşteri sayılarında düşüş yaşadıklarını, belirsizliğin ve salgının 2., 3. dalgalarının olmasının, salgının sona ermesi halinde ise işlerin normale dönmesinin uzun süre alacağını ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Koronavirüs, Covid-19, İşletme

THE EFFECTS OF THE COVID-19 OUTCOME ON THE BARBER BUSINESS: VAN PROVINCE EXAMPLE

ABSTRACT

The new type of coronavirus (Covid-19) epidemic, which emerged in Wuhan, China and spread worldwide, continues to affect businesses deeply. The epidemic, which primarily affected the health sector, all areas of social life, economic life, and the daily practices of individuals, deeply affected all sectors in businesses. With this research, the effects of the New Type Coronavirus (Covid-19) epidemic on the barber enterprises whose activity was stopped for a certain period

of time were investigated, and for this purpose, a face-to-face questionnaire was conducted with a questionnaire prepared for the enterprises. The questionnaire was applied to 70 barbershops in Van and the data to be used in the study were obtained. The answers to the questionnaires were evaluated using the SPSS package program. With the research, the barber businesses whose activities were stopped for a certain period of time were greatly affected by the Covid-19 outbreak, in this process, the income sources of the enterprises were cut, in return, many fixed expenses continued, the enterprises experienced economic difficulties, they needed more support, they decreased the number of customers, uncertainty and They stated that it would take a long time for the epidemic to have 2nd and 3rd waves, and if the epidemic ended, things would return to normal.

Keywords: Coronavirus, Covid-19, Business

1.GİRİŞ

Küresel ölçekte ortaya çıkan beklenmedik olaylar, salgın hastalıklar dünya genelinde tehditler oluşturmaktadır. Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkarak tüm dünyaya yayılan Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) salgını son yıllarda dünyanın karşı karşıya kaldığı büyük tehditlerden birisi olmuştur. İlk olarak Aralık 2019 sonunda Dünya Sağlık Örgütü Çin ülke ofisinin ilk vakaları bildirmesi ile başlayan salgın süreci hızla yayılarak küresel bir tehdit haline gelmiştir. Covid-19 dünya genelinde pek çok ülkeye yayılmış ve çok sayıda insanın ölümüne neden olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) son verilerine göre Covid-19, 212 ülkede yaklaşık 1,9 milyon kişiyi enfekte etmiş ve 120 binden fazla insanın ölümüne yol açmıştır. Covid-19'un etkilerinin tam olarak ne olacağı ve salgının ne kadar süreceğine ilişkin belirsizliğin bir süre daha devam edeceği tahmin edilmektedir (Atay, 2020:168-172). başvurmuştur. Vakaların hepsi Wuhan'ın balık ticareti yapan ve kümes hayvanları, yarasalar, dağ sıçanları ve yılanlar gibi çeşitli canlı hayvan türlerini içeren Huanan Deniz Ürünleri Toptan Satış Pazarı ile bağlantılı olduğu saptanmıştır. Daha sonra Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan incelemeler neticesinde bu hastalık Covid-19 olarak adlandırılmıştır (Sohrabi vd. 2020: 71).Vakaların ve pandeminin önüne geçilebilmesi için sosyal izolasyonun hayati önem taşıması insanların evlerinden çıkmamalarına sebep olmuş bu durum bazı işletmelerin faaliyetlerine bir süreliğine devam etmemesine, bazı işletmelerinde faaliyetlerinin durma noktasına gelmesine sebep olmuştur. İnsanların evlerinden çıkmamaları hayatın her noktasına nüksetmiş toplumsal hayat yeni baştan şekillenmiştir.

Covid-19'un ortaya çıkması ve tanınmasının ardından dünya düzeninde değişiklikler baş göstermiş, ekonomik dar boğazlar yaşanmaya başlanmış ve birçok işletme, daha önce deneyimlenmemiş sorunlar ile karşı karşıya kalarak derinden etkilenmiştir.

Covid-19 salgınının dünya çapında etkili olması ile birlikte virüse karşı tüm devletler çeşitli önlemler almaya başlamıştır. Bununla birlikte seyahat yasakları uygulanmakta, uçuşlar iptal edilmekte, bazı işletmelerin faaliyetleri belirli süreliğini durdurulmakta, spor organizasyonları, kongreler, fuarlar ertelenmekte ya da iptal edilmektedir. Covid-19'un dünya çapında tekstilden otomotive, eğitimden sanayiye tüm sektörleri olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmektedir. İnsanların salgın tehlikesi nedeni ile sokağa çıkmalarının yasaklanması, virüs salgınının yayılımını önlemek için ülkeler arası, şehirlerarası seyahat yasaklarının uygulanmaya başlaması, karantina uygulamaları işletme faaliyetlerinin durma noktasına gelmesine neden olmuştur. COVID-19 pandemisi, ülkeleri ve toplumları etkilerken, ülkelerin kendi izolasyonlarını sağlamak için sınırlarını kapatması, serbest dolaşım hakkının kesintiye uğramasına, sosyokültürel etkileşimin kısıtlanmasına yol açmış, hastalığın yayılmasıyla enfekte olan veya ölen kişi sayılarının yüksekliği, modern olarak adlandırılan, bilim ve teknolojinin gelişmişliği ile ölçülen bir dönemin yeniden sorgulanmasına sebep olmuştur (Üstün ve Özçiftçi,2020:150).Beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan salgın hastalıklar nedeniyle işletmelerde müşteri ve gelir kayıpları neden olmaktadır. Son dönemde yapılan çalışmalara göre, özellikle üretim faaliyetleri krizden yüksek ve orta-yüksek derecede etkilenen sektörlerde istihdam edilenler; işlerini kaybetme, ücretsiz izne çıkarılma, haftalık çalışma saatlerinin düşmesi gibi risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu salgının olumlu etkileri de oldu. Örneğin doğanın yapısı olumlu şekilde değişmeye başladı. Çünkü insanların eve çekilmesi ve özellikle sanayi faaliyetlerinin yavaşlaması ile doğa kendi olağan ritmine geri dönüş sürecine girdi. Örneğin İstanbul'da hava kirliliği % 30 civarlarında azalırken, boğazda yunusların yüzmeye başladığı görüldü. Ayrıca dünyanın çeşitli yerlerinde yaşanan savaşlar ve silahlı çatışmalar durma noktasına geldi. Tarihteki her salgın sonrasında toplumlar biraz daha güçlenmiş şekilde bunalım dönemini atlatıp düzlüğe çıkmışlardır. Hatta dünya, eskisine göre daha yaşanabilir olmuş ve insan ömrü de uzamıştır. Veba salgınının atlatılması bu duruma bariz bir örnektir. Bu bağlamda COVID-19 salgınından sonra merkezi devlete daha çok önem verileceğini tahmin edebiliriz. Çünkü sağlık başta olmak üzere salgından en çok etkilenen ekonomi ve eğitim sektörleri merkezi devletin bu alanlarda daha güçlü ve etkin olması gerektiğini tekrar ortaya koymuştur. (Afacan ve Avcı, 2020: 1-3).

Halk, salgın, kıtlık ve benzeri zor zamanlarda, tek başlarına başa çıkamayacakları durumla da devlet ile vatandaş arasındaki toplumsal sözleşme uyarınca, devletin yerine getirmesi gereken görevleri gereği, ortaya çıkan her tür krizi en iyi biçimde yönetmesini, kendilerinin ve sevdiklerinin zor günlerini en az hasarla atlatmasını sağlamasını bekler.

Bu haklı beklenti, yurttaşların sözleşme gereği kendilerine düşen vergiyi ödemek, insanların bir arada yaşamasını sağlayan bir dizi kurala ve sınırlamalara uyarak, topluma katkıda bulunmak gibi görevlerine karşılık, aynı sözleşmede devlete düşen sorumluluğun en adil ve en etkili biçimde yerine getirilmesi talep eder ve bekler. Zor zamanlar, devlet gücünün, aklının ve vicdanının test edildiği ve tarih önünde hesap verebilirliğinin kaçınılmaz hale geldiği zamanlardır (Kayabaşı,2020:42). Bu çalışma kapsamında öncelikle Covid-19 salgınının ortaya çıkışı, dünya geneline yayılma süreci, salgının faaliyeti belirli süreliğine durdurulan berber işletmeleri üzerine etkileri incelenmiştir.

2. YENİ KORONAVİRÜS HASTALIĞI COVID-19

Bulaşıcı hastalıklar bazen salgınlar yaparak toplum sağlığını ciddi bir biçimde tehlikeye düşürebilmişlerdir. Bir hastalığın belli bir zaman aralığında fazla sayıda görülmesi durumuna “salgın (epidemi)”, kıta ve kıtaları etkileyen büyük salgınlara da “pandemi” denilmektedir (Arık;1991,27). Dolayısıyla insanlar ve mikroplar arasındaki mücadele tarihin ilk zamanlarından beri var olmuştur. COVID-19 hastalığının kökenleri tam olarak bilinmemekle birlikte, çıkışı ile ilgili pek çok iddia ortaya atılmaktadır. Genel kanı Çin Vuhan’daki canlı hayvan pazarından virüsün yayılmaya başladığıdır. Bir başka iddia ise Vuhan’daki canlı hayvan pazarına çok yakın olan bir laboratuvarından bu virüsün sızdığıdır. Koronavirüsler (COV), soğuk algınlığından Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS) ve Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS) gibi daha ciddi hastalıklara kadar çeşitli hastalıklara neden olan büyük bir virüs ailesidir (T.C Sağlık Bakanlığı, 2020). Bunlardan covid-19 olarak kodlanan yeni tür koronavirüs, insanlarda genelde solunum ve gastrointestinal sistemde hastalıklara neden olur. Erişkinlerde klinik tablo, soğuk algınlığından, bronşit, pnömoni, ağır akut solunum sıkıntısı sendromu (ARDS) ve ölümlü sonuçlanan çoklu-organ yetmezliğine kadar değişebilir (Özdemir ve Pala, 2020:14-21; Reyad, 2020:1-3). Covid-19’un küresel toplum üzerinde giderek hızla artan önemli bir etkisi ortaya çıkmış ve bu nedenle 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) pandemi (salgın) ilan etmiştir (AIS, 2020).

WHO raporuna göre, Covid-19’un yayılmasını yavaşlatmak veya durdurmak için halk sağlığı ve sosyal önlemler toplumun tüm üyelerinin katılımıyla uygulanmak zorundadır ve küresel düzeyde bir mücadele yürütülmelidir (World Health Organization, 2020). Covid-19 salgını tüm

dünyada işletme faaliyetlerine katılımı engellemekte, istihdamı olumsuz etkilemekte ve refah seviyesini düşürmektedir.

COVID-19 salgını, veba gibi işgücünün omurgasını oluşturan orta yaşı pek etkilememiştir. Bu salgıdan doğrudan etkilenen üst yaş grubu olan ihtiyarlardır. Bu nedenle belki de bazı ülkelerin demografik yapısı değişecektir.

Dolayısıyla yaşlıların daha iyi bakılması ve korunması bir toplumsal sorun olacaktır. Çünkü 70 yaş ve üzeri yaşlı insanların genelinin bir engeli bulunmaktadır. Yaşam boyu gelişim anlayışı temelinde, bu insanların kendi özel durumlarına uygun olacak şekilde salgından korunması ve olumsuz etkilenmemeleri gerekmektedir. Bunun için yaşlıların bakımı konusunda uzmanlık gerektiren psikogeriatric hizmetler ülkemizde yaygınlaştırılmalıdır. COVID-19 salgını ile insanlar evlerinde daha çok zaman geçirmek zorunda kaldıkları için hane halkı sayısına göre evin büyüklüğü de tartışma konusu olmaya başlamıştır. İlerleyen süreçte her bireyin kendi yaşam alanına sahip olacak şekilde hane sayısı ile orantılı büyük evlere taşınmanın artabileceğini düşünebiliriz. Özellikle bahçeli evler daha çok talep görecektir. Az penceresi olan evler değil de havalandırma açısından daha rahat olan çok pencereli ve güneş gören evlere talep artabilir. Çünkü asansör düğmesine basmaktan korkanlar değil, asansöre binmeyi korkanları konuşmaya başladık(Afacan ve Avcı, 2020: 10-11). Bu pandeminin zamanla etkisini azaltması beklenmektedir. Ancak hastalığın bulaşma yollarının ve bulaşıcılığının yüksek oluşu dikkate alındığında, toplumların birlikte yaşamasına ilişkin kuralların değişmesi, bireyciliği önceleyen bir yaşamın ve içine kapanmış bir yalnızlığın ortaya çıkması, sosyal etik anlamında oluşan bu farklılığın toplumlar üzerinde derin ve farklı etkiler bırakması kaçınılmazdır. Halen bilimsel çalışma destekli haberlere göre COVID-19'un 3 farklı tipte mutasyona uğramış olması, normal yaşama dönüşün, kanıtlanmış tedavi protokolü veya aşının bulunmasıyla mümkün olacaktır. Ancak şurası kesindir ki, COVID-19 pandemisinin sona ermesi halinde, sosyal ve ekonomik açmazlara yönelik alınmış tedbirlerin bırakılması ya da hastalığın yeniden bir atak yapması durumu da söz konusudur. En kısa sürede eski yaşam düzenine geri dönülmesinin özlemiyle yapılacak hataların bedellerinin daha ağır olması beklenebilir. Dünya ülkeleri artık çok önemli bir ikileme yaşamayı öğrenmekle karşı karşıyadır: Ya sağlıklı bir yaşam ya da para ve ekonomi akışının devamı için hastalıkla birlikte yaşam. Etik açıdan elbette ki, öngörülmesi gereken sağlıklı yaşamdır.

Bunun benimsenmesi halinde öncelikler eskisinden farklı olacak ve yeni bir sisteme geçişin yolları aranacaktır. (Üstün ve Özçiftçi,2020:151). Ülkelerin bir an önce aşı çalışmalarına hız vermesi, bilimsel çalışmalara öncelik vermesi ve sağlıkta ar-ge çalışmalarını desteklemesi

gerekmektedir. Aksi takdirde, bu salgınla mücadele etmek için sürekli içe kapanma ile ekonomilerini ayakta tutmaları uzun dönemde mümkün olmayacaktır (Kayabaşı,2020:24).

3.LİTERATÜR

Ortaya çıktığı andan itibaren dünyanın gündemine oturan yeni koronavirüs ile ilgili başta sağlık alanında olmak üzere çok sayıda yeni bilimsel çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar genelde virüsün tanımı, yayılma alanı ve korunma yolları ile ilgili bilgiler içermektedir.

Diğer yandan Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) salgınının işletmeler üzerindeki etkilerini araştıran araştırmalar sınırlı sayıdadır.

Ayittey, Ayittey, Chiwero, Kamasah ve Dzuvor (2020) tarafından yapılan çalışmada koronavirüsün Çin ve Dünya ekonomisine olan etkileri araştırılmış ve virüsün yılın ilk çeyreğinde Çin ekonomisini ve dünya ekonomisini ciddi bir şekilde zarara uğratacağı vurgulanmıştır.

Acar (2020) tarafından yapılan çalışmada, Yeni Koronavirüs (Covid-19) salgını ve turizm faaliyetlerine etkisi araştırılmış ve yeni koronavirüsün ülke ekonomilerinde etkileri uzun süre devam ederek zararlar oluşturacağı, turizm sektöründe olumsuz etkileneceği vurgulanmıştır. İbiş (2020) tarafından yapılan çalışmada, Covid-19 salgınının seyahat acentaları üzerine etkisi araştırılmış ve seyahat acentalarının Covid-19 salgınından büyük ölçüde etkileneceğinden bahsedilmiştir.

Akca (2020) tarafından yapılan çalışmada, Covid-19'un havacılık sektörüne etkisi araştırılmış ve etkilerinin daha önce yaşanan terör, salgın, savaş, kriz ve afet durumlardan daha farklı bir seviyede olacağı, havacılık sektöründeki ekonomik kayıpların devam edileceği vurgulanmıştır. Türkmen ve Özşarı (2020) tarafından yapılan çalışmada, Covid-19 salgını ve spor sektörüne etkileri araştırılmış ve covid-19'un salgın haline dönüşmesi salgının yaşandığı ülkelerin spor sistemlerini hem ekonomik hem de psiko-sosyal anlamda felce uğrattığı, sportif faaliyetlerin ertelenmesi veya iptali ile salgının önemli ölçüde kontrol altına alınmasına önemli bir katkı sağlandığının altı çizilmeli ve salgın sonrası dönemde daha hızlı toparlanması için spor sektörüne pozitif ayrımcılık uygulanması gerektiği belirtilmiştir.

Kırık ve Özkoçak (2020) tarafından yapılan çalışmada, sosyal medya dijital antropoloji açısından ele alınmış ve sosyal medyanın Covid-19 pandemisindeki edindiği rol incelenmiştir. Güven (2020) tarafından yapılan çalışmada, COVID-19 pandemik krizinde insanların eve kapanmasından kaynaklanan ve dünya geneline yayılan e- ticarete bir yönelim söz konusu olduğu, bu dönemde bazı ürün gruplarının talebinde önemli bir yükselme trendi görüldüğü, bazı ürünlere ilişkin talepte ise azalmalar meydana geldiği, salgın döneminde tüketiciler özellikle

sağlık, kişisel bakım ve temizlik ürünlerinde yöneldiği, giyim ve aksesuar ürünleri ile lüks tüketim ürünlerinin talebinde ise bir azalma söz konusu olduğu vurgulanmıştır.

Korkmaz (2020) tarafından yapılan çalışmada, çalışanların sağlığı ve güvenliği öncelikli olduğu ve tüm işyerinde personel sayısı sınırlanmalı, tüm ülkede işyerleri, çalışma ofisleri ziyaretçilere kapatılmalı, çalışanların Koronavirüse yakalandığı tespit edilirse bu durumun iş kazası sayılmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Columbus, Brust ve Arroglia (2020) tarafından yapılan çalışmada 11 Şubat 2020 tarihine kadar olan süreçte, yeni virüsün dünya üzerindeki yayılma alanları ve küresel düzeyde oluşturduğu tehditlerden bahsedilmektedir.

Kaya (2020) tarafından yapılan çalışmada, Koronavirüs pandemisinin küresel ekonomi üzerindeki küresel ticaret hacmi, kamu finansman dengesi, işsizlik, enflasyon ve büyüme oranları etkileri incelenmiş ve rakamsal göstergeler ışığında meydana getirdiği aksaklıkların sebepleri ve sonucunda çizilen senaryolara vurgu yapılmıştır.

Kayabaşı (2020) tarafından yapılan çalışmada, tüketicilerin satın alma alışkanlıklarının değişeceği, salgın sebebiyle insanlar acil olmayan ihtiyaçlarını erteleyeceğini, pandeminin insanları ve piyasaları uzun süre etkileyebileceği, piyasada durgunluk, işsizlik, üretim sektörünün tam kapasite ile çalışmaması, bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de ekonomik daralma söz konusu olacağı, gelecekte sıkıntılı günlerin devam edeceği ve insanların satın alma alışkanlıklarının değişmesini zorunlu hale getireceğini vurgulamıştır.

4. COVID-19 SALGINININ BERBER İŞLETMELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Çalışmanın bu bölümünde Covid-19 salgınının faaliyeti belirli süreliğine durdurulan berber işletmeleri üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik olarak Van ilinde gerçekleştirilen araştırmaya ilişkin açıklamalarda bulunulacaktır.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışma ile Covid-19 salgınının faaliyeti belirli süreliğine durdurulan berber işletmelerinin görüş ve düşünceleri ile işletmeleri üzerindeki etkilerini tespit etmek amacıyla, Van ilinde bulunan berber işletmelerine araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma ile Van ilinde faaliyet gösteren ve faaliyeti belirli süreliğine durdurulan berber işletmelerine anket uygulanmıştır.

Ana kütleye ulaşım olanakları ve analizi yapılabilecek yeterli sayıda örnekleme sahip olan faaliyeti belirli süreliğine durdurulan berber işletmeleri bulunması nedeniyle araştırma Van ilinde uygulanmıştır. Soru formları Van’da faaliyet gösteren 70 berber işletmesi arasından tesadüfi yöntemle seçilmiş ve 15 ifadeden oluşturularak değerlendirilmeye alınmıştır.

4.2. Araştırmanın Yöntemi ve Güvenilirliği

Anket yöntemiyle yapılan araştırma ile daha önce bu alanda yapılan çalışmalar incelenmiş olup, benzer çalışmalardan faydalanılmıştır. Anket sorularının hazırlanmasında berber işletmelerinin görüşlerinden de yararlanılmıştır. Anket yoluyla elde edilen veriler “SPSS 22.0” paket programından yararlanılarak değerlendirilmiş ve elde edilen bulgular, yüzde dağılım yöntemiyle tablolar halinde sunulmuştur. Araştırmadaki Cronbach Alpha değeri 0,850 ile verilerin güvenilirliği yüksek çıkmıştır.

4.3. Araştırmanın Bulguları

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmaya katılan faaliyeti belirli süreliğine durdurulan berber işletmelerinin Covid-19 salgınının işletmeleri üzerindeki etkileri üzerine görüş ve düşüncelerine ilişkin genel bulgulara yer verilecektir.

4.3.1. Covid 19 Salgınının Berber İşletmeleri Üzerine Etkisi İle Frekans Analizi ve**Katılım Dereceleri Sonuçları**

Berber işletmelerine Covid-19 salgınının işletmeleri üzerine etkisi ilgili 15 soru sorulmuş ve analiz sonuçları;

Tablo 1. Covid-19 Salgınının Berber İşletmeleri Üzerindeki Etkileri İle İlgili Görüş ve Düşünceleri

İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katlıyorum		Kesinlikle Katlıyorum	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1.Gelecekte yapacağım ödemelerin aksayacağını düşünüyorum.	-	-	2	2,9	-	-	16	22,9	52	74,3
2.Devlet tarafından berber işletmelerine uygun bir kredi paketi sunulması gereklidir.	-	-	8	11,4	2	2,9	20	28,6	40	57,1
3.Salgının 2. ve 3. dalgalarının da olabilme ihtimali beni ekonomik olarak kaygılandırmaktadır.	-	-	-	-	-	-	19	27,1	51	72,9
4.Müşterilerin hizmet satın alma sıklığının değişeceğini düşünüyorum.	-	-	-	-	-	-	29	41,4	41	58,6
5.Müşteri başına tercih edilen hizmet seçiminde (örneğin saç- sakal kesimi yerine sadece saç traşı gibi) azalış olacağını düşünüyorum.	-	-	-	-	-	-	29	41,4	41	58,6
6.Mevcut müşteri sayısında bir düşüş yaşayacağımı düşünüyorum.	-	-	4	5,7	-	-	14	20	52	74,3
7.Belirsizlik beni rahatsız ediyor, endişelendiriyor.	-	-	7	20	3	4,3	15	21,4	45	64,3
8.Endişelenmek enerji seviyemi ve kaygı düzeyimi etkileyerek benim performansımı düşürüyor.	4	5,7	2	2,9	2	2,9	14	20	48	68,5
9.İş hayatımda yaşadığım ekonomik sıkıntılar sosyal hayatıma da etki ederek çeşitli sıkıntılar oluşturdu.	-	-	-	-	2	2,9	16	22,9	52	74,2
10.İşyeri kirası, personel maaşları ve diğer çeşitli giderler ekonomik sıkıntılar yaşamamıza sebep oluyor.	-	-	-	-	-	-	11	15,7	59	84,3
11.Gelir kaynaklarımızın kesilmesi ve gider kaynaklarımızın devam etmesi ciddi bir sorundur.	-	-	-	-	2	2,9	16	22,9	52	74,2
12.Salgın nedeniyle mesleğin geleceği bizi endişelendirmektedir.	11	15,7	9	12,9	-	-	22	31,4	28	40
13.Salgın nedeniyle işlerin normale dönmesi uzun bir süre alacaktır.	-	-	2	2,9	2	2,9	24	34,3	42	60
14.Salgın sona erer ise işlerimiz normale döner.	4	5,7	12	17,1	14	20	20	28,6	20	28,6
15.Salgın dönemlerinde devletin tüm kira, personel ve fatura ödemelerimizi karşılaması bizi ekonomik olarak rahatlatır ve gelecek kaygımız olmaz.	-	-	-	-	-	-	4	5,7	66	94,3

Tablo 'ya göre faaliyeti belirli süreliğine durdurulan berber işletmelerinin %87'si gelecekte yapacağım ödemelerin aksayacağını düşünmektedir. Araştırmaya katılan berber işletmelerinin %86'sı kendilerine devlet tarafından uygun bir kredi sunulması gerektiğini düşünmektedirler. Katılım sağlamayan berber işletmeleri ise kredinin faizinin olacağından dolayı ve faizden kaçınmak istemelerinden ötürü katılım sağlamadıklarını ifade etmişlerdir. Yine berber işletmelerinin tamamının katılımıyla salgının 2. ve 3. dalgalarının olabilme ihtimaliyle ekonomik olarak kaygılanmaktadırlar.

Berber işletmelerinin tamamının katılımına göre müşterilerin hizmet satın alma sıklığı değişeceği ve tercih edilen hizmet seçiminde azalacağı düşünülmektedir. Faaliyeti belirli süreliğine durdurulan berber işletmelerinin %94 'ü mevcut müşteri sayılarında bir düşüş yaşayacaklarını ifade etmişlerdir. Berber işletmelerinin büyük çoğunluğu belirsizliğin kendilerini rahatsız ettiğini, belirsizliğin endişelendirdiğini ve endişenin performanslarını düşürdüğünü ifade etmişlerdir. Berber işletmelerinin tamamının katılımına göre işyeri kirası, personel maaşları ve diğer çeşitli giderler ekonomik sıkıntılar yaşamalarına sebep olmuştur. Araştırmaya katılan berber işletmelerinin %97'si iş hayatlarındaki yaşadıkları ekonomik sıkıntılarının sosyal hayatlarına etki ederek çeşitli sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Berber işletmelerinin büyük çoğunluğuna göre gelir kaynaklarının kesilmesi ve giderlerin devam etmesi ciddi sorun olarak ifade edilmiştir. Berber işletmelerinin %71'i salgının mesleğin geleceğini etkileyeceğini düşünmektedir.

Berber işletmelerinin %94'üne göre salgın nedeniyle işlerin normale dönmesi uzun bir süre alacaktır. Salgın sona erer ise %56'sı işlerin normale döneceğini ifade etmiştir. Berber işletmelerinin tamamının katılımına göre salgın dönemlerinde devletin tüm kira, personel ve fatura ödemelerimizi karşılaması gerektiği ve bu ödemelerin işletmeleri ekonomik olarak rahatlatacağı, bu ödemelerle birlikte işletmelerin geleceğe daha ümitle bakacağı ifade edilmiştir.

Tablo 2: Covid 19 Salgınının Berber İşletmeleri Üzerine Etkisi İle İlgili Katılım Dereceleri

İfadeler	ORTALAMA	STANDART SAPMA
1.Gelecekte yapacağım ödemelerin aksayacağını düşünüyorum.	4,69	0,627
2.Devlet tarafından berber işletmelerine uygun bir kredi paketi sunulması gereklidir.	4,31	0,986
3.Salgının 2. ve 3. dalgalarının da olabilme ihtimali beni ekonomik olarak kaygılandırmaktadır.	4,73	0,448
4.Müşterilerin hizmet satın alma sıklığının değişeceğini düşünüyorum.	4,59	0,496
5.Müşteri başına tercih edilen hizmet seçiminde (örneğin saç- sakal kesimi yerine sadece saç traşı gibi) azalış olacağını düşünüyorum.	4,59	0,496
6.Mevcut müşteri sayısında bir düşüş yaşayacağımı düşünüyorum.	4,63	0,765
7.Belirsizlik beni rahatsız ediyor, endişelendiriyor.	4,40	0,969
8.Endişelenmek enerji seviyemi ve kaygı düzeyimi etkileyerek benim performansımı düşürüyor.	4,43	1,084
9.İş hayatımda yaşadığım ekonomik sıkıntılar sosyal hayatıma da etki ederek çeşitli sıkıntılar oluşturdu.	4,71	0,515
10.İşyeri kirası, personel maaşları ve diğer çeşitli giderler ekonomik sıkıntılar yaşamamıza sebep oluyor.	4,84	0,367
11.Gelir kaynaklarımızın kesilmesi ve gider kaynaklarımızın devam etmesi ciddi bir sorundur.	4,71	0,515
12.Salgın nedeniyle mesleğin geleceği bizi endişelendirmektedir.	3,67	1,501
13.Salgın nedeniyle işlerin normale dönmesi uzun bir süre alacaktır.	4,51	0,697
14.Salgın sona erer ise işlerimiz normale döner.	3,57	1,234
15.Salgın dönemlerinde devletin tüm kira, personel ve fatura ödemelerimizi karşılaması bizi ekonomik olarak rahatlatır ve gelecek kaygımız olmaz.	4,94	0,234

Tablo 2'ye göre araştırmaya katılan faaliyeti belirli süreliğine durdurulan berber işletmelerinin Covid 19 salgını ile ilgili ifadelere vermiş oldukları yanıtların ortalama düzeyleri gösterilmiştir. Berber işletmeleri özellikle “Salgın dönemlerinde devletin tüm kira, personel ve fatura ödemelerimizi karşılaması bizi ekonomik olarak rahatlatır ve gelecek kaygımız olmaz.”, “İşyeri kirası, personel maaşları ve diğer çeşitli giderler ekonomik sıkıntılar yaşamamıza sebep oluyor.”, “Salgının 2. ve 3. dalgalarının da olabilme ihtimali beni ekonomik olarak kaygılandırmaktadır.” 3 ifadede en yüksek derecede katılıma sahip oldukları görülmektedir.

“Salgın sona erer ise işlerimiz normale döner.”, “Salgın nedeniyle mesleğin geleceği bizi endişelendirmektedir.”, “Devlet tarafından berber işletmelerine uygun bir kredi paketi sunulması gereklidir.” ise yukarıda belirtilen 3 ifadede en düşük katılıma sahip oldukları görülmektedir.

5.Sonuç

Van ilinde faaliyeti belirli süreliğine durdurulan berber işletmelerine yönelik yapılan anketten elde edilen araştırma ile;

- Araştırmaya katılan berber işletmelerinin büyük çoğunluğu gelecekte yapacakları ödemelerin aksayacağını düşünmektedir.
- Araştırmaya katılan berber işletmelerinin büyük çoğunluğu kendilerine devlet tarafından uygun bir kredi sunulması gerektiğini düşünmektedirler.
- Berber işletmelerinin tamamının katılımına göre salgının 2. ve 3. dalgalarının olabilme ihtimali ekonomik olarak kendilerini kaygılanmaktadırlar.
- Berber işletmelerinin tamamının katılımına göre müşterilerin hizmet satın alma sıklığı değişeceği ve tercih edilen hizmet seçiminde azalacağı düşünülmektedir.
- Faaliyeti belirli süreliğine durdurulan berber işletmelerinin büyük çoğunluğu mevcut müşteri sayılarında bir düşüş yaşayacaklarını ifade etmişlerdir.
- Berber işletmelerinin büyük çoğunluğu belirsizliğin kendilerini rahatsız ettiğini, belirsizliğin endişelendirdiğini ve endişenin performanslarını düşürdüğünü ifade etmişlerdir.
- Berber işletmelerinin tamamının katılımına göre işyeri kirası, personel maaşları ve diğer çeşitli giderler ekonomik sıkıntılar yaşamalarına sebep olmuştur.
- Araştırmaya katılan berber işletmelerinin büyük çoğunluğu iş hayatlarındaki yaşadıkları ekonomik sıkıntılarının sosyal hayatlarına etki ederek çeşitli sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

- Berber işletmelerinin büyük çoğunluğuna göre gelir kaynaklarının kesilmesi ve giderlerin devam etmesi ciddi sorun olarak ifade edilmiştir.
- Berber işletmelerinin büyük çoğunluğu salgının mesleğin geleceğini etkileyeceğini düşünmektedir.
- Araştırmaya katılan berber işletmelerinin büyük çoğunluğuna göre salgın nedeniyle işlerin normale dönmesi uzun bir süre alacaktır.
- Berber işletmelerine göre salgının sona ermesi halinde işlerinde normale döneceği ifade etmişlerdir.
- Berber işletmelerinin tamamının katılımına göre salgın dönemlerinde devletin tüm kira, personel ve fatura ödemelerimizi karşılaması gerektiği ve bu ödemelerin işletmeleri ekonomik olarak rahatlatacağı, bu ödemelerle birlikte işletmelerin geleceğe daha ümitle bakacağı ifade edilmiştir.

Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen araştırma ile sadece Van ilinde faaliyet gösteren ve faaliyeti belirli süreliğine durdurulan berber işletmelerinin Covid 19 salgınının işletmeleri üzerindeki görüş ve düşünceleri analiz edilmiştir. Aynı çalışma Van'da faaliyet gösteren berber işletmelerine tekrar uygulanarak aradan geçen sürede berber işletmelerinin Covid 19 salgınının işletmeleri üzerindeki hakkındaki görüş ve düşünceleri değerlendirilebilir. Araştırma, zaman ve maddi olanaklar kısıtından dolayı sadece Van ilindeki berber işletmelerine uygulanmıştır. Farklı illerde benzer çalışmanın yapılması faydalı olacaktır. Faaliyeti belirli süreliğine durdurulan berber işletmelerinin Covid 19 salgınının işletmeleri üzerindeki görüş ve düşünceleri ilgili daha geniş katılımlı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Acar, Yusuf (2020). "Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgını Ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi",

Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi,4(1).

Afacan, Ersin;Avcı, Nazmi (2020), Koronavirüs (Covid-19) Örneği Üzerinden Salgın Hastalıklara Sosyolojik Bir Bakış, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD),7(5).

Arık, Feda Ş. (1991). Selçuklular Zamanında Anadolu'da Veba Salgınları. Tarih Araştırmaları Dergisi, 15(26).

AIS-Australian Institute of Sport (2020). Covid-19. Erişim adresi, <https://ais.gov.au/healthwellbeing/covid-19> (Erişim Tarihi:31.05.2020).

Akca, Meltem (2020). "Covid-19'un Havacılık Sektörüne Etkisi", Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD),7(5).

Atay, Lütfi (2020). "Covid-29 Salgını ve Turizme Etkileri", Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 17(1).

- Ayittey, Foster K., Ayittey, Matthew K., Chiwero, Nyasha B., Kamasah, Japhet S. ve Dzuvoor, Christian (2020). Economic Impacts of Wuhan 2019-nCoV on China and the World. Journal of Medical Virology, 10.1002/jmv.25706. [https:// onlinelibrary. wiley.com/doi/ epdf/10.1002/jmv.25706](https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/jmv.25706), (Erişim Tarihi: 31.05.2020).
- Columbus, Cristie, Brust, Karen B. ve Arroliga, Alejandro C. (2020). 2019 Novel coronavirus: an emerging global threat. Baylor University Medical Center Proceedings, DOI: 10.1080/08998280.2020.1731272, 1-4.
- Kaya, Dilek Göze (2020). “Koronavirüs Pandemisinin Küresel Ekonomideki İzleri: Kamu Finansman Dengesi, Ticaret Hacmi, Enflasyon, İşsizlik Ve Ekonomik Büyüme” Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD),7(5).
- Kayabaşı, Ehlinaz Torun (2020). “Covid 19’un Piyasalara ve Tüketici Davranışlarına Etkisi” Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD),7(5).
- Güven, Hüseyin (2020). “Covid-19 Pandemik Krizi Sürecinde E-Ticarete Meydana Gelen Değişimler”, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD),7(5).
- Korkmaz, Abdul Vahap (2020). “Covid 19’un işçiler üzerindeki etkileri ve bir dizi çözüm önerileri” Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD),7(5).
- Kırık, Ali Murat; Özkoçak, Vahdet (2020). “Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Sosyal Medya Ve Yeni Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi”,Sosyal Bilimler Dergisi,7(45).
- İbiş, Salim (2020). “ Covid-19 Salgınının Seyahat Acentaları Üzerine Etkisi” Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi,3 (1).
- Özdemir, Öner; Pala, Ayşegül (2020). “Çocuklarda Covid-19 Enfeksiyonunun Tanısı, Tedavisi Ve Korunma Yolları” Journal of Biotechnology and Strategic Health Research, 1.
- Üstün, Çağatay; Özçiftçi Seçil (2020). “COVID-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması” ,Anadolu Kliniğı Tıp Bilimleri Dergisi, Volume 25, Issue Special Issue on COVID 19.
- Reyad, Omar (2020). Novel Coronavirus Covid-19 Strike on Arab Countries and Territories: A Situation Report I. <https://arxiv.org/pdf/2003.09501.pdf> (Erişim Tarihi:31.05.2020).
- Sohrabi, Catrin; Alsafi, Zaid, O'Neill N; Han Mehdi, Kerwan, Ahmed; Al-Jabir, Ahmed; et al. (2020). “World Health Organization declares Global Emergency: A review of the 2019 Novel Coronavirus (COVID-19)”. Int J Surg, pii: S1743-9191(20)30197-7.
- Türkmen, Mutlu; Özsarı, Arif (2020). “Covid-19 Salgınının Spor Sektörüne Etkileri”, International Journal of Sport Culture and Science, 8(2).

**THE SEMIOTIC ANALYSIS OF "RAFADAN TAYFA GOBEKLITEPE"
ANIMATION AS A FORM OF EXPRESSION OF CONSCIOUSNESS OF
CULTURAL HERITAGE TO THE GLOBALIZING AND DIGITALIZED
CHILDHOOD****Doç. Dr. Nebahat AKGÜN ÇOMAK**

Galatasaray University, Turkey

ORCID: 0000-0002-0433-4329**Prof. Dr. Nilüfer PEMBECİOĞLU**

Istanbul University, Turkey

ORCID: 0000-0001-7510-6529**Abstract**

The roots of civilization dated back to the Neolithic age, and Göbeklitepe, Şanlıurfa, Turkey with its estimated BC 12.000 years age stands for a prominent zero point of time. The purpose of the paper is to pave the way and raise awareness for this universal heritage. The attempt of making this message a global and digital one, the "Rafadan Tayfa Göbeklitepe" animation film produced by Turkey's most-watched children's channel TRT, broke the all-time box office record in the animation genre in Turkey. As a metaphor for permanency and conservatism both the heritage and the film are dedicated to the youth and to make it more motivating, enjoyable, and memorable it was digitalized to refer to the imagination and futuristic scientific studies as to yield more outcomes throughout the upcoming years. This paper focuses on the UNESCO heritage as a mystical place located in the Germuş Mountains of south-eastern Anatolia, with its monumental round-oval and rectangular megalithic structures erected by hunters and gatherers and distinctive T-shaped pillars carved with images of wild animals the sight. Instead of providing mere didactic historical or archeological information about the place, the narrative provides a setting to introduce the nature, life, and beliefs of the people living in Upper Mesopotamia putting them all into a mysterious case with children protagonists. The paper focusing on the narrative through social, cultural, and economic perspectives, follows a qualitative and descriptive methodology as to refer back to the values attributed to the concept of heritage. Whereas the narrative concentrates on the main hero of the cartoon, Akın, receiving a mysterious package from his friend Veysi in Şanlıurfa, the film reveals the messages and symbols of Göbeklitepe with the copper plate arriving from the package. The film, composing the reality and imagination within a balance guides the audience with its mysterious nature and promotes the ever-important heritage aiming to lead many other discoveries of the future.

Thus, dwelling more on the media coverage of the news about the film as well as the data collected through the face to face and group interviews and interpretations of the film audience, the paper aims to provide a structural analysis of the film and the discourse analysis regarding the semiotic analysis theories of Barthes who concentrates more on the cultural codes, actions, and symbols.

Key Words: Rafadan Tayfa Göbeklitepe, TRT, Semiotic Analysis, World Heritage, Film Analysis

Introduction

From the beginning of the history, people needed the ‘forms’ and ‘signs’ as well as ‘a system’ before ‘reading’ or ‘writing’. The cave paintings, the objects used in daily life in the old ages, the primitive calendars and the historical, architectural sites are all require a kind of literacy both for their time of creation and now for interpretation. All these are the products of the media literacy. However, the media used in those times was not like the media in its modern sense. For example, the roots of civilization dated back to the Neolithic age, and Göbeklitepe, Şanlıurfa, Turkey with its estimated BC 12.000 years age stands for a prominent zero point of time (Ramesh, 2018). Yet, it proves much more than we thought in the name of literacy.

When the civilization started is still one of the main questions to be discussed. Some put it on the level of “Literacy” associating it with the written forms and alphabet. However, as Pembecioğlu puts it, (2019) *“the drawings mean more than the signs, unless you know the story behind. Literacy thus involves more than the sign itself covering all the knowledge of the past, history, traditions, culture and functional knowledge of all possible languages throughout the world. It covers not only the four language skills but beyond that a civic participation as well as being able to establish networks in the society.”* Thus, consensus on certain images and associating them with certain values count more than the type of literacy referring to the individual competencies such as reading and reading aloud or writing. That’s why Göbeklitepe is referred as the ‘zero point of history’.

As stated in the UNESCO World Heritage List, Göbeklitepe is located in the Germuş Mountains of south-eastern Anatolia and this property presents monumental round-oval and rectangular megalithic structures erected by hunter-gatherers in the Pre-Pottery Neolithic age between 9,600 and 8,200 BCE. According to the researches still continuing these monuments were probably used in connection with rituals, most likely of a funerary nature.

Distinctive T-shaped pillars are carved with images of wild animals, providing insight into the way of life and beliefs of people living in Upper Mesopotamia about 11,500 years ago (<https://whc.unesco.org/en/list/1572/>).

Göbeklitepe is in the list of UNESCO as one of the World Heritages and as it is put by UNESCO *“it is one of the first manifestations of human-made monumental architecture. The communities that built the monumental megalithic structures of Göbeklitepe lived during one of the most momentous transitions in human history, one which took us from hunter-gatherer lifeways to the first farming communities. The monumental buildings at Göbeklitepe demonstrate the creative human genius of these early (Pre-Pottery Neolithic) societies”* (<https://whc.unesco.org/en/list/1572/>). As stated on the UNESCO page, *“the site testifies to innovative building techniques, including the integration of frequently decorated T-shaped limestone pillars, which also fulfilled architectural functions. The imagery found at Göbeklitepe, adorning T-pillars and some small finds (stone vessels, shaft-straighteners, etc.), is also found at contemporaneous sites in the Upper Mesopotamian region, thus testifying to a close social network in this core region of Neolithisation.”* It’s a wonder of the world with its function of integrity and authenticity. All these make Göbeklitepe unique and special; so precious that children should be informed about it to be able to keep an eye on the protection of it.

The main aim of the human being seems to transfer the core of the information, habits, and traditional values to the next generation. For many centuries it’s believed that the reminiscences of the elders would be helping the new generation to form a better future and society. However, sometimes the heritage of the elders was refused by the newcomers since they were regarded as old-fashioned, conservative, or unprogressive. Even if the elders tried to keep the heritage as a reference point, the youngsters wanted to get rid of it as quickly as possible and made up a new set of values by themselves for their future. However, there seem to be some places, traditions, values that it is not possible to give up. As historical, archeological, and anthropological facts were deciphered throughout time a kind of appreciation penetrates into modern life as called, post-structuralism, post-modernism, or futurism concerned.

As in the earlier times of history, even today, the children are looked upon as the carriers of the faiths and values; the elder generations tend to expose them with their own traditions starting from their earliest ages through the fairy tales, folk tales, or lullabies. As we’re in the 21st century all these turned to be cartoons, digital games, computer games, and applications taking much more attention of the kids.

However not all the digital materials have the standards and quality of being advised or applauded. As one of those, popular and successful ones, there appears one of the latest cartoons presented to the public, “Rafadan Tayfa Göbeklitepe”

“Rafadan Tayfa” is the name of the group of friend living in an old part of İstanbul where the neighborhood life of the 90's and sincere human relations are still valid. The name of the group occurred as a slip of tongue actually and the characters in the story represent different values having their own characteristic qualities living in harmony. Altogether, they are the kids respecting the history, elders but are making use of the new technology.

Literature Review

İsmail Fidan, who produced and directed the film, states that “Rafadan Tayfa” is created as a kind of bridge between generations and it fulfilled that mission. This was the reason lying for the success of the animated series on television channels and internet versions. Stating that the values of Turkish society are included in each part of the series, Fidan said, "We all know that our family structure has undergone some changes with modernization. The strong family relations, sincere and loving neighborhood, and solidarity culture that existed in traditional societies have unfortunately weakened today with the impact of modernization. Established by the children living in the same neighborhood “Rafadan Tayfa” is helping us to remember and revive the values we miss so much.

The characters first appeared as the role models of an edutainment cartoon broadcasted in TRT channel (<https://www.trtcocuk.net.tr/>) devoted to children only. After getting very positive reactions from the elder and younger audience they started to develop cinema films as well as television cartoon serials starring the same characters. The first cinema film of the series was “The Passage Adventure” (2018) dwelling mainly on the history of Istanbul full of underground passages representing the architectural heritage of the past. The theme mainly involves the struggle between the children and the bad men who were trying to transform the old city into the modern blocks. After the success of the first film, they continued to inform the kids about the adventure of Göbeklitepe.

Yağmurlu (2020) states that Göbeklitepe, registered in the list of World Heritage, is utilized as an important cultural element to promote Turkey as well. Archeological excavations and scientific work form a good example of partnership and collaborative projects as tools of Public diplomacy while having sites registered in World Heritage List elevate a country's national reputation by representing that nation's motivation to respect and value the cultural elements.

Actually, the film was also aiming to achieve soft public diplomacy through the introduction of Göbeklitepe - World Heritage to children. Transferring the traditional and cultural values to the kids and future generations, promoting Turkey, and raising awareness for history and culture not only in Turkey but also all over the world, this kind of an attempt seems to be a very valuable

one. Also, the kids of today are already looking for unique and adventurous narrative styles, fantastic and mystical mysteries. Having a glimpse of each, the film emphasizes the importance of values, friendship, and love and aims to raise the awareness of the kids regarding the cultural heritage as well as sustainability.

To Demiral et.al (2016) in shaping the future of the world, it should be kept in mind that education is a process starting from birth to the death of a person to ensure that the children who are the owner of the future can live in a better world. To have well -trained people, the bases of education should be bold. As education is very a difficult issue in every period and in every place, the new education techniques are tried continuously. The opportunities gathered by technology to increase the effectiveness and productivity in education with the advancement of technology. Among the opportunities, cartoons are used on TV for children's education.

As a children's animation film, 'Rafadan Tayfa Göbeklitepe' is a successful one not only because it broke the record regarding the box office and audience numbers (<https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/rafadan-tayfa-gobeklitepe-filmine-rekor-izleyici/> 1692173) but also it became the film broke the all-time opening record in animation kind in Turkey. In the first week of its release, 956,540 people watched it. It was watched by 586 thousand 963 people in the first 3 days of its release and even before completing its second week, it met with 1 million 500 thousand viewers (<https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/rafadan-tayfa-gobeklitepe-1-milyon-500-bin-izleyiciye-ulasti-452872.html>). The European premiere of the film was held in Cologne, Germany (<https://www.ntv.com.tr/sanat/rafadan-tayfa-gobeklitepeden-avrupa-galasi,pg1hE0zn5UCnB6tnBjHtMw>). The film had also screenings in Linz and Vienna in Austria.

Box office rates is a way of assessing and evaluating a film's success due to the difficulty of reaching to the audience in these times of difficulty. Cinema going in Turkey has decreasing figures in Turkey as well as the other countries. Even if this is called to be impact of modernization having better equipped houses including sound systems and wider television screens, the concept of individualization, social alienation also contributes to that.

Whereas the box office Turkey reflects the number of 2019 spectators decreasing by 15.7 percent compared to a previous year, the number of tickets issued in 2019 was 59 million 381 thousand 742 (<https://boxofficeturkiye.com/>). Yet, contrary to the movie theatres losing 11 million viewers in a year, annual total revenue increased by 9 percent.

The total revenue of 2018 of the movie theaters increased from 896 million 144 thousand 936 TL to 977 million 44 thousand 936 TL in 2019 as the movie theaters increased the ticket prices after the crisis with the producers.

The producer of the film 'Rafadan Tayfa Göbeklitepe', Fidan, points out that the previous film of ISF Studios had its opening in 2018 with approximately 244 thousand spectators and reached up to the 1 million 800 thousand spectators in total. He also underlined that children are passive in front of television and are open to all effects, yet, he added “Even if the negative impacts seem to be too much, this situation needs to be turned into opportunities. TRT Çocuk has filled a very important gap in this respect. In this sense, TRT has both mediated the transfer of our values to our children through domestic productions such as Rafadan Tayfa and pioneered the development of the animation industry”.

With the contributions of scriptwriter Ozan Çivit and by Tarkan Ergün making the film music, the film is also known as the first animated film in the world depicting Göbeklitepe for children. As stated by Aytekin “The fertile Anatolian lands have many cultural and historical values. Göbeklitepe is one of these values that the world admires and admires. Göbeklitepe, which is called "the zero point of history", is about 7 thousand years older than Stonehenge in England and 7 thousand 500 years older than the Egyptian pyramids. This oldest known structure in human history has a history of 12 thousand years.”

(<http://www.lacivertdergi.com/kultur/2020/02/25/ve-gobeklitepe-sahnedanimasyon-dizibelgesel>). He adds that Göbeklitepe, which took part in the UNESCO World Heritage List in 2018 as the 18th asset of Turkey, has also changed the course of history. The sacred place stands as the evidence proving that the people of the period who lived with hunting and gathering founded an advanced civilization force mankind to new theories of history. Göbeklitepe, attracts the attention of thousands of local and foreign tourists and the area gains more importance every day especially with the announcement of 2019 as the "Year of Göbeklitepe".

Aims and Methodology

The purpose of the paper is to pave the way and raise awareness for this universal heritage. The attempt of making this message a global and digital one, the “Rafadan Tayfa Göbeklitepe” animation film produced by Turkey's most-watched children's channel TRT, broke the all-time box office record in the animation genre in Turkey. As a metaphor for permanency and conservatism both the heritage and the film are dedicated to the youth and to make it more motivating, enjoyable, and memorable it was digitalized to refer to the imagination and futuristic scientific studies as to yield more outcomes throughout the upcoming years.

This paper focuses on the UNESCO heritage as a mystical place located in the Germeş Mountains of south-eastern Anatolia, with its monumental round-oval and rectangular megalithic structures erected by hunters and gatherers and distinctive T-shaped pillars carved with images of wild animals the sight. Instead of providing mere didactic historical or archeological information about the place, the narrative provides a setting to introduce the nature, life, and beliefs of the people living in Upper Mesopotamia putting them all into a mysterious case with children protagonists.

The paper focusing on the narrative through social, cultural, and economic perspectives, follows a qualitative and descriptive methodology as to refer back to the values attributed to the concept of heritage. Whereas the narrative concentrates on the main hero of the cartoon, Akın, receiving a mysterious package from his friend Veysi in Şanlıurfa, the film reveals the messages and symbols of Göbeklitepe with the copper plate arriving from the package. The film, composing the reality and imagination within a balance guides the audience with its mysterious nature and promotes the ever-important heritage aiming to lead many other discoveries of the future. Thus, dwelling more on the media coverage of the news about the film as well as the data collected through the face to face and group interviews and interpretations of the film audience, the paper aims to provide a structural analysis of the film and the discourse analysis regarding the semiotic analysis theories of Barthes concentrating more on the cultural codes, actions, and symbols.

Findings and Discussion

The film aims to put the concepts in a way that children can understand and make use of. The best part of the film is the efforts made for cultural awareness and bridging the generation gap. Apart from the educational system, this kind of stories, books, films aimed to provide an extraordinary motivation to children at least to infer and internalize the concepts of right and wrong, preparing them to be better citizens of the future, as Pembecioğlu (2019) states. She also adds that, in the modern times, literacy became some assessment criteria to introduce us, a certain reliability and validity point for the communities. Many policy analysts consider literacy rates as a crucial measure of the value of a region's human capital.

For example, literate people can be more easily trained than illiterate people - and generally have a higher socioeconomic status. Thus, the narrative, in a way opens up the path for a more motivated, sophisticated level of media literacy aiming to question even the minute details, establishing a cause and effect relationship and scientific knowledge taking its roots from the past and culture.

With its smart tricks, the animation appeals not only children but also adults with its scenes about the past generations, values, culture, concepts etc. It does not only provide information about the people, as always mentioned to be the disadvantage of the media representing the modern and city lives and depicting the stories taking place in these surroundings.

The film plot involves the struggle between the good and bad as is the history. So many different mysterious events take place that the group of children called as “Rafadan Tayfa” took the position of detectives to solve the puzzles. In such a perspective the expedition to Şanlıurfa could be interpreted as the deciphering the core values making who you are. To Gür (2013) voyage of consciousness the searched factor is “absolute”, or “mystery”, “lost memory”, or “the lost center”. For this reason, in postmodern narration, detective narration is related with metaphysic.

The plot is also full of brilliantly furnished details mentioning the similarities and differences of the big city people and rural ones, presenting them as the complementary ones for each other. Even if there might be some minute details that the kids might not be able to catch without the contribution of the elders, these should not be handled as handicaps but as the moments of possibilities to exchange information between the kids and their parents. Yet, concepts like time travel or several different theories about the construction of Göbeklitepe, might be interpreted as the providing information presenting different aspects for the future researchers. Aiming the children at any age, the film is full of humour but some parts of the narrative could only be understood with the help of the anaphoric, cataphoric or exophoric references from the parents, cultural applications or library books. Specifically, with the time-lapses, it is even possible to learn about the previous times in history when the people were the gatherers and hunters and more about nature, history, and culture. However, the children might find it difficult to follow the cyclical story and could only be able to follow the linear narrative if they are too young. The anaphoric and cataphoric references in the text would motivate them to find out more about the film itself. However, the exophoric references would be motivating them to move outside the text, into the reality.

Göbeklitepe is the most important excavation site in the history of archeology that has caused an earthquake with its discovery reshaping all the existing historical theories. When they experience and learn this, children will be questioning even the best-known concepts. They will develop their habits that would improve their skills. They would take it as a basic point of view and would be considering everything with scientific glasses, avoiding stereotyping and pre-established facts, adopting the idea that everything might not be as it seems.

As real Göbeklitepe involves so many unsolved mysteries for adults, the animation also involves so many unanswered questions to be solved by the starring Rafadan Tayfa. Each one of those secrets led the audience to develop a kind of curiosity that may take for a lifetime to deal with. In other words, the film has the potential of uncovering the ‘who’ you might become in future: a historian, an archeologist, an anthropologist, a science man, a story teller, a communication specialist, an astronomer, a stargazer, a sociologist, etc. The film is capable of providing role models for each.

Regarding the spectators’ point of view, the film is very successful in creating the atmosphere of those giant pillars and historical environment up to its minute detail that if they might not find any possibility to visit it, watching the film might be deemed to visiting the place. Yet, the tourism would be following at the first opportunity. It was announced that in 2019, 412 thousand people visited Göbeklitepe, which is on the UNESCO World Heritage List with a history of 12 thousand year (<https://www.turizmuncel.com/haber/gobeklitepenin-2019daki-ziyaretci-sayisi-belli-oldu>). With the start of the normalization process, 2 thousand people visited Göbeklitepe, which was closed to visitors for about 3 months due to the corona virus epidemic (<https://www.Şanlıurfadasin.com/normallesme-sonrasi-gobeklitepe-yi-kac-kisi-ziyaret-etti>).

Typical watching attitudes of the children regarding something they like is to watch it over and over again. Thus, once they immersed into the content and context they liked, they would like to yield as much information as they could. It means that, for those who liked it, the film is probably watched several times, and each would help the audience to decipher the things they couldn’t perceive in the first sight.

Almost all of the sculptures in Göbeklitepe are made of solid stones, they are shaped horizontally. They reach 60 tons in weight and up to six meters in length. They were brought to this place by sliding horizontally on round planks for about two kilometers. Those that broke while on the road or standing up must be replaced with new ones. Because broken stones with the same figures are found around.

There is no reason why children who see all these details should not become painters, stonemasons, or ceramic masters in the future. Göbeklitepe is so majestic with its appearance that child viewers can think long hours and dream about how they were created, they may prefer to concentrate on the art side of the work and might become sculptors or painters. Questioning about the settlements of the past, they might develop better ideas as better craftsmen of the future to produce the replicas or buildings requiring, artifacts, and architectural designs.

Yet, for some of the kids, it might be a bit difficult to differentiate the reality and fiction, since the film requires of an understanding the relations between the fast introduction and expedition to the area, the mystic symbols, and the aims of the cruel bad men as well as the concept of time traveling, etc. One other thing that contradicts with the reality vs film is that, even if the kids find an opportunity to stroll around the area as they like, in reality, Göbeklitepe is legally protected by Law that limits unplanned visits.

The application of the codes of culture, according to Barthes it is necessary to understand a given culture since it's only possible with the specification of the codes within a context. Thus, the area, the historical platform, Göbeklitepe itself establishes the context with its mysteries, pillars and curved signs on them. Göbeklitepe was discovered in 1963 during the "Prehistoric Research in Southeastern Anatolia" survey conducted by Istanbul University and the University of Chicago as a few unnatural hills covered with thousands of broken flint debris that were certainly made by man. Later, in 1994, another research was conducted in the region by Klaus Schmidt from Heidelberg University. It was only then that the monumental characteristics of the site and the archaeological value associated with it were noticed.

Regarding the semiotics of Greimas, the film "Rafadan Tayfa Göbeklitepe" is full of symbols and signs. Thinking in terms of Greimas in this film there could be several circles to be pointed out:

- **Subject:** The subject of the narrative is Göbeklitepe in fact. All the other things are just a means to that. But the individuals presented in the form of a friendship circle also share this position due to the fact that they were having their own adventures in other forms of media. They are the heroes and subjects in other narratives. Just like in the tales of Peter Pan, the kids in the film, seem not to be wishing to grow up because they are so happy to be the kids. They are content with their freedom, their own characteristic qualities, and identities. They act like adults, having mobility, means and knowledge.
- **Object:** The object of the narrative is the adults (parents) who are nostalgic about their childhood, know a lot, remember a lot, but couldn't be able to get back and experience the missing childhood which is cheerful, reckless, without responsibilities. The kids in the film were portrayed as the ones who are free and knowledgeable, experiencing the adventures that they could never dare or dream of.
- **Sender:** All kinds of media that initiated the narrative action, producing such messages and narratives for adults who tend to see every action through the eyes of children, so that they can relax, have fun and feel good about themselves.

- **Receiver:** The general audience, media producers and managers who benefit from this action.
- **Helper:** Third person or elements that enable the action to take place, newly created messages, channels, narrative channels, images, indicators, digital and mobile applications. TRT, movie theaters, media makers, newsmakers, scenario-writers, the national and international media market in general.
- **Opponent:** These may be obstacles, social, cultural, or geographical obstacles or rules as well as infrastructure deficiencies such as network, social network, internet, computer, and socio-economic conditions. Attributed as barriers in the film could be pointed out as vicious people spoiling history or cultural heritage and ill-wishers.

Regarding all these in terms of Greimas it would be meaningful to examine text and discourse in three different circles.

- **The axis of desire:** (1) subject / (2) object. The subject is what is directed toward an object. The relationship established between the subject and the object is called a junction, and can be further classified as a conjunction or a disjunction. Here, Rafadan Tayfa has an object of junction –the tray- establishing the ties between the two cities of İstanbul and Şanlıurfa, between the past and present, between Akın and Veysi. In the axis of desire, the heroes want to reveal a secret, to chase an unknown, to help their friend.
- **The axis of power:** (3) helper / (4) opponent. The helper assists in achieving the desired junction between the subject and object; the opponent hinders the same. In the story the archeologist and Kuşçu Baba are on the side of the helpers fighting with the opponents. Communication and power axis also focuses on how friends communicate with each other, how they use each other's strengths to help each other.
- **The axis of transmission** (the axis of knowledge, according to Greimas): (5) sender / (6) receiver. The sender is the element requesting the establishment of the junction between subject and object. The receiver is the element for which the quest is being undertaken. To simplify, the receiver stands at the point which benefits from achieving the junction between subject and object. Sender elements are often receiver elements as well due to the reciprocal action in between. Regarding the knowledge/purpose axis in the film, while the narrative enables us to be informed with Göbeklitepe, it also aims to share this information and excitement with all the other children on the screen and get answers to our questions. The sender of the message is the children and the receiver is also children on one hand. On the other hand, the sender of the message is Göbeklitepe asking for a revival, deciphering or unveiling and inviting all the

receivers of the message. In another axis, Akin is the receiver of the present, the tray with the ornaments. Yet, somehow he is forced to get back to the sender as the recipient of the message. However, regarding the Greimasian analysis, it can be said that this structure created or displayed in the eyes of the audience is so close to the order of Barthes' analysis. Revealing the denotations and connotations, Barthes contributes to the plurality of meaning to a certain extent, which might not be easy to notice at first sight. Thus, the narrative, turns to be a game requiring a childish innocence, motivation and desire to participate: and to facilitate this participation, activates a 'infantalization' process, which the audience will not find that odd, on the other hand, is a perfect example of 'real virtuality' in Castells' words. "The material reality of people has been completely captured and put into a virtual image environment. In this world of dreams, images not only appear on the stage, they become the experience itself" (2000: 373).

As McQuail argues, "*communication occurs in a specific place and reflects the specifics of the relevant context. It serves to define a place and create identity for its inhabitants. It connects spaces by reducing the distance separating individuals, countries and cultures. Having the effect of increasing the range of motion or creating a new global 'space' that people are increasingly familiar with are seen as important features of mass communication*" (McQuail, 2010). In this respect most of the communication in the film occurs in Şanlıurfa and Göbeklitepe. This specific place reflects the specific characteristic qualities of the area as well as the attributed values to it and it creates a new global space with all this new information and identity reaching from the thousands of years.

Regarding its intercultural value, the area has a voice of its own as a world heritage. To Hofstede and Merkin, "*intercultural communication research studies, by using Hofstede's theory of cultural dimensions, generally focus on the differences in the communication behavior of people from different cultures. It focuses on interpersonal research*" (Hofstede, 2001; Merkin, 2017). Here we have the cultural communication example in between Akin and Veysi having its deep roots inside.

Modern sociologists divide societies into circular societies and angular societies. To some, the circular ones are the close to the earth, the nature, the soil and the angular ones prefer to stand in higher points. Perhaps this metaphor motivates people to get higher degrees, living in higher flats etc. just like the skyscrapers of the modern world or the pyramids of the past. In the horizontal, elliptic or circular societies, it is believed to have more democracy, power sharing and understanding. Yet, in the vertical societies everyone has to climb as high as s/he can at all costs. Each angle to be cornered or each upper flat means is to be better than the others.

That means, pyramid and circle shapes reflect two different understanding of the state and society. The understanding of the state of Islam should be in the form of a circle, according to Ibn Khaldun and the Muslims who followed him for centuries, especially the Ottomans, especially Kmalızâde (1516-1571).

Mass communication / communication is associated with many different aspects of identity formation, identity maintenance, and identity dissolution. In addition to reflecting social change, communication can direct it and lead to more or less integration. There is a dynamic continuity over time. According to McQuail, *"Culture lives and changes, it has accumulation in the past and possibly in the future. Perhaps the most general and important characteristic of culture is communication, because cultures cannot develop, survive, expand and generally achieve success without communication"* (Mcquail, 2010). The culture of a region lies in the region's religion, art, cuisine, literature, customs, morals, music, philosophy, etc. can be seen and noticed. However, civilization occurs, in the law, administration, institutions, infrastructure, architecture, social regulation, etc. of the area. To Dawson and Russello, both terms are interdependent, as culture can change, transform and develop, even though civilization does not exist. (Dawson & Russello, 2013) Research experiments reveal that Western people always focus on the name or object, whereas Eastern people focus on predicates and actions. Unlike Eastern mother's, Western mothers try to make their children memorize the names of objects. Eastern mothers emphasize the predicates and actions of their children.

According to Bueno, Westerners always focus on the central things or the main object, whereas the Easterners focus on the background of the object and its environment. According to one experiment, a picture was shown to Eastern people from Korea, Japan, and China, and they focused and dealt with the background of the picture, however, the same picture was seen differently by Westerners (American, European). They focused on the main object in the picture and talked about the central object rather than the background (Bueno, 2012). In another experiment, children from Eastern and Western countries were asked to draw houses. Western children focused on the interior of the house and drew the interior of the house. However, Eastern children focused on their home from outside and drew the view of the house from outside. The results of the experiments showed how others think and feel about the homes of Eastern children and it shows that others focus on how they view their homes.

However, it has been revealed that Westerners focus on themselves regardless of the opinions of others about their homes. As can be inferred from this, Western people have an "inward viewpoint", that is, they see things from the speaker's point of view, whereas Orientals have an

"outward point of view", that is, they see themselves from the perspective of others. Westerners with an insider view focus on what they think and feel. Therefore, they believe that others feel the same as themselves, which is referred to as the "Egocentric Projection". Orientals, on the other hand, who have an outward-looking perspective, focus on what others think and feel. They try to imagine how others feel and think about themselves, which is referred to as "Relational Projection". Westerners have adopted Aristotle's thoughts expressed as "Individual existence is the real essence". According to Western ideas, the concept of individualism creates self-esteem and self-confidence in children and children can easily survive and develop independently. The traditional part of Rafadan Tayfa always gives importance to the others, the friends, city, history or heritage. Thus they act in the oriental way. The values they want to create and the values they want to sustain are similar to each other and there seems to be no conflict on their side.

The act of narration is due to the fact that the events are not given to the audience in a chronological order. This is essentially like mailing a letter whose recipient is the 'self' in a way that will be received after a long time. So, just like Göbeklitepe, the narrative also follows a circular way.

When the film is viewed in the light of Genette's evaluations, the discourse basically includes visiting Göbeklitepe. Experts also emphasize that the region is not a settlement but a place of worship that is open to visitors during important periods.

This is both a long process, full of unknowns, because it contains previous experiences and disappointments, hopes and despair for the future. In a not too distant time sequence, the primary hero of the cartoon, Akın, receives a mysterious package from his friend Veysi in Şanlıurfa and takes out a copper plate from the package. There are many different motifs-figures-symbols on the trace.

One day, Veysi calls Akın in fear, stating that somebody is after him and he's been chased by unknown people. The real dimensions of the event start to occur and the story folds into different actions, after this moment of the film. Then, comes the mystery and actions, with repetitions, turns and reinterpretations begins the search for truth. During this process, Akın and his friends get on the train and go to Şanlıurfa. This journey is a mysterious one, for the first time to a different city far away physically on the one hand, and to a very distant past on the other. This is the mysterious moment to be considered the zero point of history and at the same time history is rewritten.

The Symbols, definitions and explanations could be stated as follows: Regarding the gift, Akin received from Veysi, the object is a round metal tray with figures on it.

In other words, it's shaped of a circle. 'Sini' symbolizes the Earth because it is round and circular just like Göbeklitepe. The figures - motifs or symbols inside the tray seem to be resembling to the ones in Göbeklitepe. Therefore, "Sini" is paralleled with "Sun". Regarding the circular movements, Istanbul-Şanlıurfa-Istanbul journey is also a cyclical-dynamic-circular one. The children set out to Şanlıurfa to a mysterious place. What provides this dynamism is the circular flow of the plot, the passion to know, to learn, mixed with an adventure decorated with mysteries and fantastic elements. In other words, they will be going to a mysterious place. Therefore, its mysterious nature will be guiding children and provide the most important material / object support in the mysterious journey. When they come to Şanlıurfa, this important object will reveal its magnificent nature and its true meaning in the mysterious place Göbeklitepe. Here the kids meet with the discoverer of Göbeklitepe, the Mayor, Uncle and Kuşçu Baba, and they will help them solve the mystery.

One other mystical code is in the concept of water. Water symbolizes immortality. Water is one of four important elements. It is the most indispensable element of life. Water is "the heavenly life". People who drink this water become immortal. In the story, water is reflection of the past, present and future. It is also the reflection of the good and evil.

Conclusion

The Enlightenment and the Industrial Revolution following it have changed the lifestyles, expectations, and values of all societies. With the extensive wars and crises experienced thereafter, mankind has seen its losses and has stuck around its values again. During the '70s in the 20th Century, with the influence of the Western culture, the transformation of our social life into new organizational forms, namely the network society is experienced. As such, technology has started to shape the way we think, not just the way we do. We are now surrounded by a new kind of medium called to be the New Media and which the field of Human-Computer Interaction (HCI) has been trying to conceive and explain because the New Media has caused us to live in a phase which is quite different than those previous in our evolution. One of the complicated processes that this medium is effective for human beings is called infantilization. In contrast with the children who have been getting along well with this New Media (or Cyberspace), is it the only way possible for the survival of adults in this life to let them go with this process of infantilization? While focusing on the answer to this question, this study will also aim to question the way the other dynamics of the media and society handle this function.

The main purpose of the study is to achieve an analysis of the functioning of infantilization by both the traditional and the New Media, in line with the semiological method used by Greimas in analyzing literary and non-literary discourses. Thus, while the cases of infantilization by the traditional and the New Media are analyzed, we will have an insight into the level of social awareness of infantilization relevant in society.

The World Heritage Göbeklitepe is mainly a concept for adults concept and scientists from all over the world collaborate to find out the historical process causing such enormous cooperation of the human even in times of scarcity to build structures erected by hunter-gatherers. The mysteries embedded into the stones and signs might be referred in several different cultural aspects of the given societies apart from the meanings attributed them today.

The network society organization, emphasized by Manuel Castells, has been named the post-industrial society driven by the information and service sector and Daniel Bell has named the three main dimensions of this society 'data', 'information' and 'knowledge' (1973: 403).

Arguing that technology acts as a catalyst in this consumer network society, it changes not only what we do, but also the way we think, Turkle states that our thoughts about human life and even living beings have also changed (1984: 362). Real or real-life experiences in human relations have also lost value, and the computer - internet has become a tool that offers us virtual worlds in which we get into and interact with other people. At that point, internet looks like the time travels of the film Göbeklitepe or functions as the social networks of the modern life in which both the old and new, past and present as well as reality and fiction all mixed with each other.

Turkle, (1995: 174) asks the question "Who am we?" for those of us living in cyberspace under the influence of cybercultural media dynamics.

Because of the blurring boundaries between human and computer, reality and virtual reality or fiction, our human identity has begun to change. In the past, people were thought to be different from machines because they tend to have emotions, while advancing technology has made computers much more human-like or vice versa. Therefore, the boundaries separating us from machines should be redrawn (Turkle, 1995; Turkle, 2011). Technological developments, which are the main reason for multi-connectivity, are also the source of the feeling of alienation between people.

Youth, which is a biological condition, has become a cultural definition (Bernardini, 2014: 40). According to this point of view, people are not considered young because they are of a certain age, they deserve youth because they have certain lifestyles and consumption styles.

Regarding this point of view, the kids in Rafadan Tayfa do not really resemble the kids we come across in our everyday lives due to the fact that they are really somewhat different: Questioning, asking, interpreting, acting freely, mobile kids making all the means work for them.

It is been observed that individuals' own internal needs, as well as new social structures and the dynamics of the media have adopted this type of child-adult (kidult) and put pressure to spread this kidult type nationally and globally. Barber argues that the counterpart of infantilization in the world of values is an induced childishness: a kind of infantilization tightly linked to consumption capitalism in a global market economy (2007: 3). In that case, the film itself and making use of Göbeklitepe topic could also be interpreted as the way of producing the discourse in the form of a product suiting to the consumption needs of the modern day. Apart from that, the discourse in the film, among the characters might be diversifying the values of infantilization making it sound more childish.

One other way of infantilization is the representation of the child and childhood in the given society. The kids in the film seem to be physically young but always as kind and considerate as their grandfathers could be, they always think and act slower than their actual peers in real life and they give more importance to the past than the other kids in the society. In a way, they represent the idealized childhood in the eyes of the current parenting generation yet none of these parents have similar children of their own. In this way, they are representing a model of infantilization for the elders. Of course, the main factor here is that they are not taken from the real world but introduced to the kids as a form of enculturation, education, and entertainment material. Thus their positioning as role models is "depicted" by the older generation as to carry the mixed qualities of their own, the real kids, and the desired ones.

This seems to be two-way cheating, on one hand, putting the kids into the position of the elders yet, making them sound just like adults, as mature as possible since they would like to sound as reasonable, knowledgeable, scientific, and creative just like adults; and on the other hand, infantilizing the parents with the pseudo-fact that they might have such kids of their own makes up the other way of cheating since they would like to have such considerate, respectful and appreciative kids.

Films, flowing images, music, sounds, actions, cultural features, rituals, connotations, plots, chronological sequences, or selective narrative acts, can be handled in many different ways because they are digital or open texts that we can get into them easily or get out of them quickly. It is easy to be included or excluded in a virtual reality atmosphere.

These types of narratives could be interpreted, depending upon the reception theory, they might be evaluated and analyzed in different stratificational levels.

Considering all the facts about the Göbeklitepe, it still motivates people as it does in the old times. Questioning, classifying, and establishing the cause and reason relationships, mankind is still trying to find who am we! On the other hand, whereas the meanings attributed to the images can be explained differently in terms of the contexts, situations, times, places, and cultures of each individual, only through these possibilities they can continue to circulate due to their universal systems.

References

- Barber, B. R. (2007), *Con\$umed. How markets corrupt children, infantilize adults, and swallow citizens whole*. New York: Norton & Company.
- Bell, Daniel, (1973) *The Coming of Post-Industrial Society*, New York, Basic Books, 1973
- Bernardini, J. (2014). The infantilization of the postmodern adult and the figure of kidult. *Postmodern Openings*, 5(2), 39-55.
- Castells, M (2000). *The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol 1: The Rise of the Network Society*, Oxford, Blackwell
- Castells, M *The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol 1: The Rise of the Network Society*, Oxford, Blackwell, 2000
- Demiral, U., Yamaner, E., & Süklüm, N. (2016). Çizgi Filmlerde Verilen Eğitimsel Mesajlar; TRT Çocuk Kanalı Örneği. *Journal of International Social Research*, 9(45).
- Gür, İmran, (2013). Polisiye Kurmaca Özne İlişkisi Ve Polisiyenin Yeni Adı: Postmodern Esrar. *HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(01), 85-101.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. US: Sage publications.
- <http://www.lacivertdergi.com/kultur/2020/02/25/ve-gobeklitepe-sahnedanimasyon-dizi-belgesel>
- <https://whc.unesco.org/en/list/1572/>
- <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/rafadan-tayfa-gobeklitepe-filmine-rekor-izleyici/1692173>
- <https://www.Şanlıurfadasin.com/normallesme-sonrasi-gobeklitepe-yi-kac-kisi-ziyaret-etti>
- <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/rafadan-tayfa-gobeklitepe-1-milyon-500-bin-izleyiciye-ulasti-452872.html>
- <https://www.turizmguncel.com/haber/gobeklitepenin-2019daki-ziyaretci-sayisi-belli-oldu>

- Merkin, R. S. (2017). Cross-Cultural Communication Theory and Research, Overview. *The International Encyclopedia of Intercultural Communication*, 1–10. <https://doi.org/10.1002/9781118783665.ieicc0098>
- Pembecioğlu, N. (2019). Media Literacy in the 21st Century - International Basics And Citizenship Practices. *European Journal of Education Studies*. Volume 6, Issue 9, pp. 158-192.
- Ramesh, S. (2018). Pre-History: Emergence and Palaeolithic to Bronze Age—10,000 BC to 800 BC. In *The Rise of Empires* (pp. 49-88). Palgrave Macmillan, Cham.
- Turkle, Sherry *Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet*, New York, Simon & Schuster, 1995
- Turkle, Sherry *Reclaiming Conversation: The Power of Talk in a Digital Age*, Penguin Press, 2015
- Turkle, Sherry *The Second Self: Computers and the Human Spirit*, Cambridge Mass. MIT, 1984
- Yağmurlu, A. (2020) Dünya Mirası ve Kamu Diplomasisi: Göbekli Tepe Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (49), 46-64.

**SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ÇERÇEVESİNDE
HIDRELLEZ'İN ESTETİKSEL BOYUTU****Öğr. Gör. Dr. Yeşim AYDOĞAN**

İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Resim Bölümü

ORCID NO:0000-0001-5952-9396**ÖZET**

Doğanın yarattıklarına karşılık insanoğlunun yarattığı her şey kültür olarak açıklanmaktadır. Bu sebeple, insanlığın başlangıcından günümüze gelinceye kadar ortaya konulmuş olan maddi ve maddi olmayan her türlü şey, kültür-kültür mirası olarak değerlendirilmektedir. Maddi olmayan ölçekteki varlık göstermeye çalışan unsurların, maddi olanlara nazaran zamanla unutulması ve yok olması açısından daha büyük bir tehdit altında olduğu söylenebilir. Bu durum, her ne kadar UNESCO tarafından 17 Ekim 2003 yılında imzalanan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” ile resmi bir statü kazandırılarak önlenmeye çalışılmış olsa da tek başına yeterli değildir. Hızla küreselleşen dünya içerisinde popüler kültürün baskın rol oynaması da somut olmayan kültürel mirası olumsuz yönde etkileyen faktörler arasındadır. Bu mirasın muhafazası ve gelecek nesillere aktarılması ancak toplumlar tarafından yaşayarak ve yaşatılarak mümkün olacaktır. Bu, hem somut olmayan kültürel mirasın sürekliliğini sağlayıp hem de toplumların birlik ve beraberliğini kuvvetlendirerek kültürel bütünlüğü, etkileşimi ve aktarımı destekleyecektir. Diğer kültürel ritüellere kıyasla daha kalabalık topluluklar ile birlikte gerçekleştirilen Hıdrellez, aynı zamanda her yaştan ve cinsiyetten aktif katılımın sağlandığı-sağlanabileceği bir kutlamadır. Hem bu yönüyle hem de Hıdrellez'in çeşitli pratikleri sebebi ile bu kutlamalarda zengin bir fiziki görünüm ortaya çıkmakta ve bu durum kutlamalara estetiksel bir boyut kazandırmaktadır. Bu durum, özellikle Hıdrellez kutlamalarına katılan genç nesillerin, kültürel değerlere olan bakış açısını olumlu yönde etkileyerek, devamlılığı yaşanarak-yaşatılarak mümkün olacak olan somut olmayan kültürel miras öğelerinin muhafazasını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Somut Olmayan Kültürel Miras, Hıdrellez, Estetik**WITHIN THE FRAMEWORK OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE
HIDRELLEZ'S AESTHETICAL DIMENSION****ABSTRACT**

Everything created by human beings against what nature creates is explained as culture. For this reason, all kinds of material and non-material things that have been put forward from the beginning of humanity until today are considered as cultural heritage. It can be said that the

elements that try to show an intangible scale are under a greater threat than the material ones in terms of being forgotten and disappearing over time.

Although this situation was tried to be prevented by giving it an official status with the "Convention on the Protection of Intangible Cultural Heritage" signed by UNESCO on 17 October 2003, it is not enough by itself. The dominant role of popular culture in the rapidly globalizing world is also among the factors that negatively affect the intangible cultural heritage. The preservation and transmission of this heritage to future generations will only be possible by living and keeping alive by societies. This will support cultural integrity, interaction and transfer by both ensuring the continuity of the intangible cultural heritage and strengthening the unity and cohesion of societies. Hıdrellez, which is held with larger communities compared to other cultural rituals, is also a celebration where active participation of all ages and genders is provided. Due to this aspect and the various practices of Hıdrellez, a rich physical appearance emerges in these celebrations and this situation gains an aesthetic dimension to the celebrations. This situation will positively affect the perspective of the young generations participating in the Hıdrellez celebrations, and will ensure the preservation of the intangible cultural heritage elements that will be possible by experiencing and sustaining them.

Key Words: Intangible Cultural Heritage, Hıdrellez, Aesthetic

GİRİŞ

Kültür sözcüğü, bakteriyolog ve ziraatçıların konuları ile ilgili olarak ele alındığında anlamının içeriği ve açıklanması açısından herhangi bir zorluk içermez. Çünkü sorgulama neticesinde ulaşılabilecek sonuç, çoğunluğun hemfikir olacağı bilimsel bir dayanağa oturtulacaktır. Ancak kültür sözcüğü, insan zihni ve ruhuyla ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışıldığında zorluk açısından aynı durumun oluşmadığı bir gerçektir. Bu durum, kültürün insan ile ilişkilendirildiğinde, manasının ve kapsamının insanlık tarihinin derinliklerine dayanmasından kaynaklanmaktadır (Eliot, 1987, s. 11). Sosyal/kültürel antropolojinin yegâne konusu olan kültür sözcüğü, Latince ekip-biçmek anlamlarını karşılayan “cultura”dan gelmektedir. Fakat zamanla sözcük birçok alanda ve birçok anlamda kullanılır duruma gelmiştir.

İki antropolog kültür sözcüğünün 164 farklı tanımlamasının olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kavramın tek bir açıklaması-tanımlaması üzerinde hemfikir olunamaması, kültür sözcüğünün birçok disiplinin içerisine girmiş olmasından kaynaklanıyor olabilir. Bir toplumun veya tüm toplumların birikimli uygarlığı olarak da tanımlanan kültür kavramını Tylor, “Kültür, veya uygarlık, bir toplumun üyesi olarak, insanoğlunun kazandığı bilgi, sanat, örf-adet ve benzeri kabiliyet, beceri/hüner ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütün’dür.” olarak tanımlamıştır (Güvenç, 2016, s. 130).

Bu sebeple kültür kavramı, içerisine hem maddi hem de maddi olmayan tüm unsurları almaktadır.

Söz konusu olan unsurların muhafazası için bir tanımlama-kapsam sınırlandırılması yapılmış ve “Kültür Mirası” başlığı altında toplanmıştır. Kültür varlığından daha geniş bir alanı kapsamı içerisine alan kültür mirası, hem somut hem de somut olmayan unsurları karşılamaktadır. Kültür mirası bir milletin duyguları, düşünceleri, yaşam biçimi hakkında bilgi veren, düşünsel ve ruhani kazanımlarını gösteren somut ve somut olmayan unsurlardan oluşmaktadır. Söz konusu olan unsurlar doğal alanlar, bir takım yaşamsal izlere rastlanan mağaralar; ender-özel niteliğe sahip olan ağaçlar, özel öneme sahip dağlar, kayalıklar, göller, dini ritüellerin yapıldığı mekânlar, parklar, yapı grupları, antik şehir kalıntıları ve tarihsel-karakteristik özelliği bulunan yerler bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu taşınmazların yanı sıra taşınır nitelikte olan, resim, baskı, rölyef, seramik, heykel, kap-kacak türü ürünler ve daha birçok nesne de bu kapsama dâhil edilmektedir (Gögebakan, 2009, s. 30). Maddi ölçekteki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının dışında, maddi olmayan ölçekteki kültür mirasına ait unsurlar da oldukça çeşitli-zengin ve buna bağlı olarak ta oldukça önemlidir. Özellikle kültürün devamlılığı büyük ölçüde somut olmayan nitelikteki gelenek ve görenekler sayesinde sağlanmaktadır. Nitekim maddi olmayan kültürel değerler, örf ve adetlerin benimsenmesi-uygulanması-aktarılması neticesinde varlık göstermektedirler (Güvenç, 2016, s. 129).

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS OLARAK HIDRELLEZ

Kültür daha çok bir ulusun varoluş tarihi boyunca ortaya koymuş olduğu somut eserler olarak anlaşılmaktadır. Bu algıda bir yanlışlık yoktur; fakat eksiklik vardır (Kaplan, 2019, s. 80). Kültürün bir ulusun tüm hayatını kapsayan bir kavram olması, somut olan kültürel değerlerin sürekliliğinin, somut olmayan kültürel değerler tarafından sağlanması ile ilgilidir. Buradan yola çıkılarak kültürün “varoluşa” uzanan bir geçmişinin olduğu söylenebilir. Bir topluluğun mensupları tarafından paylaşılan alışkanlıklar, benimsenen davranış ve değerler o grubun kültürüdür.

Sosyal bir topluluğun paylaştığı alışkanlıklar, ister aile, ister bir köy ya da sınıf, ister küçük bir oymak ya da büyük bir ulus düzeyinde olsun kültür olarak değerlendirilmektedir (Güvenç, 2016, s. 130).

Kültürün somut olmayan yönünün de var olması, kültür mirasının çok daha geniş bir alanı kapsamına sebep olmaktadır. Kültür mirası bir milletin duygularını, düşüncelerini ve yaşam biçimini açıklayan, yaşam içerisinde edindiği başarıları ve buna benzer birçok kazanımı

gösteren objeler ve geleneklerden oluşmaktadır. Gözle görülür elle tutulur somut bir nesne olmaksızın, kişilerin belleklerinde yer etmiş olan ve nesilden nesile aktarılarak süreklilik arz eden geleneklerde bir toplumun kültür mirasını oluşturmaktadır (Gögebakan, 2009, s. 30).

Bu unsurlar somut olmayan kültür mirası başlığı altında değerlendirilmektedir. Değerine nazaran muhafazasının önemi geç fark edilmiş olan somut olmayan unsurlar, Paris'te 17 Ekim 2003 tarihinde yapılan bir toplantı neticesinde "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" UNESCO Genel Kurulu'nda imzalanmasıyla resmi bir statü kazanmıştır. 155 devlet tarafından imzalanan sözleşme, somut olmayan kültürel mirasın korunması için uluslararası platformda ihtiyaç duyulan ilk yasal, idari ve mali dayanak sağlayan sözleşme niteliğindedir. Bu sözleşmenin amacı; tüm dünyada yaşatılmakta olan halk bilgisi yaratmaları, bilgi ve sanatsal ifadeleri yaşatmada kullanılacak olan uluslararası bir çerçeve oluşturmaktır (Aydoğan, 2020, s. 20). Somut olmayan kültür mirası, UNESCO'nun çalışma dilleri arasında olan İngilizce ve Fransızca'ya ilişkin olarak eş anlamlı üretilmiş olan "intangible cultural heritage" veya "patrimoine culturel immaterial" kavramları karşılamaktadır. Kavramlar Türkçe'de ise "materyali olmayan kültürel miras, materyalsiz kültürel miras, maddi olmayan kültürel miras, somut olmayan kültürel miras" tercümelerinin içerisinde "somut olmayan kültürel miras" olarak karşılık bulmuştur (Oğuz, 2013, s. 22).

Türkiye ise bu sözleşmeye 19 Ocak 2006 tarihli ve 5448 sayılı Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Uygun Bulunduğuna Dair Kanunla bu sürece dâhil olarak 27 Mart 2006 tarihinde resmen taraf olmuştur ([https-1 Erişim Tarihi: 23.10.2020-13:37](https://www.resmihakemati.gov.tr/icerik/2006/2006-13-37)). UNESCO, somut kültürel miras, somut olmayan kültürel miras ve doğal miras arasındaki ilişkiyi göz önüne alarak, özellikle somut olmayan kültürel mirasın unutularak tamamen yok olmaya elverişli bir yapının-yapısının olduğunu kabul etmiştir. Bununla birlikte UNESCO, sözleşme ile somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik tüm dünya üzerinde yaygın bir endişenin olduğunu, küçük grupların, yerel toplulukların ya da somut olmayan kültürel mirası üreten kişilerin ürettikleri bu mirası koruyup geliştirerek sürdürmelerinin önemini bir takım unsurları beslediklerini varsayarak mantıksal temelde bir çerçeve oluşturmuştur. UNESCO'nun sözleşme metnine göre "Somut Olmayan Kültürel Miras" kavramının ifadesi; Belli bir toplumda geleneğe bağlı olarak ortaya çıkan geleneksel, popüler veya folk kültürün, başka bir ifadeyle kolektif eserlerin tümünü kapsayan bir terimdir. Bu miras; sözlü gelenekleri, görenekleri, dilleri, müziği, dansı, ayin törenleri ve kutlamaları içermektedir. Bu gelenekler ya kültürel ifade şekilleri yoluyla veya da çeşitli kültürel faaliyetleri bir araya getiren kültürel yerler yoluyla açığa çıkmaktadır (Ekici, 2004, s. 20).

Söz konusu olan sözleşmenin 1. maddesinde açıkça belirtilmiş olan hedefler: somut olmayan kültürel mirasın muhafazasını sağlamak; ilgili toplumların, grupların ya da bireylerin somut olmayan kültür mirasına saygı göstermek; somut olmayan kültür mirasına yönelik yerel, ulusal ve uluslararası platformlarda önemine binaen, mevcut duyarlılığı artırmak ve karşılıklı değerbilirliği sağlayarak uluslararası işbirliği ve yardımlaşmayı kuvvetlendirmek olarak belirtilmiştir (Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi, 2003).

Sözleşmenin 2. Maddesinde ise somut olmayan kültürel miras, toplumların, grupların ve kimi durumlarda kişilerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, anlatımlar, temsiller, bilgiler ve beceriler bunların dışında daha birçok araç ve gereçler, kültürel mekânlar olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda söz konusu maddede, nesilden nesile aktarılan somut olmayan kültürel miras, insan toplumlarının, gruplarının çevreleriyle birlikte, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli yeni baştan yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu kazandırmaktadır. Böylelikle kültür zenginliğine ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunularak somut olmayan kültürel mirasın işlevi açıklanmaya çalışılmıştır. Sözlü gelenekler ve anlatımlar; gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler; doğa ve evrenle ilgili olan bilgi ve uygulamalar son olarak el sanatları sahasında var olanlar içerisinde değerlendirilmiştir (Aydoğan, 2020, s. 22).

UNESCO, somut olmayan kültürel miras sözleşmesi ile kültürel mirasın tanınırlığının artırılmasına ilişkin olarak, toplumu; fakat özellikle somut olmayan kültürel mirasın sağlıklı bir şekilde aktarılmasında büyük rol oynayabilecek potansiyele sahip olan gençleri, hedef alan eğitici, duyarlılığı artırıcı ve bilgilendirici programlar düzenlenmesi; somut olmayan kültürel mirasın korunması için özellikle yönetim ve bilimsel araştırma gibi sahalarda kapasite güçlendirici etkinlikler planlanması; bilginin kuşaklar arası geçişinde okul dışı etkinliklerle de desteklenerek, söz konusu mirasın karşı karşıya geldiği tehditler konusunda bilgilendirmeyi-bilinçlendirmeyi hedef aldığı vurgulamalar yapmıştır (Özgönül, 2014, s. 23).

Maddi değerlerin yanı sıra maddi olmayan değerlerin de kültürel miras olarak kabul edilmesi, bizim toplumumuzda da vücut bulmuş ve bu kapsam dâhilinde değerlendirilen unsurlar belirlenmiştir. Toplumların zihinlerinde yer etmiş ve gelişerek devamlılığını sürdürmüş sözlü kültür ürünleri olan mitler, destanlar, halk hikâyeleri, halk inançları, fıkralar, masallar, atasözleri, deyimler, tekerlemeler, bilmece, ilahiler, ağıtlar, ninniler, maniler halk yazını olarak oldukça önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda bilginin muhafaza edilerek gelecek nesillere aktarılması da kültürel miras olarak değerlendirildiğinden toplumumuzda birer tedavi

pratiği olan ve bir oyun şeklinde uygulanan dalak kesme, aydaşlığı giderme, köstek-duşsak kesme, şişe ve bardak çekme; nazarı giderme uygulamaları içerisinde kurşun dökme, tuz çevirme, tütsüleme vb. pratiklerin bulunduğu halk hekimliği bir bilgi muhafazasına dayanmaktadır (Sever, 2004, s. 71). Bunlara ek olarak hali hazırda devam eden kına geceleri de somut olmayan kültürel miras sahasına girmektedir. Aynı zamanda efsaneler, destanlar, şiirler, şarkılar, müzik ve dans olmak üzere sözlü tarih bakımından somut olmayan kültürel miras alanında değerlendirilmektedir. Türk kültürü içerisinde yer alan seyirlik oyunlar, Orta Oyunu, Karagöz-Hacivat, Kukla, Meddahlık, Tura, Cirit, Silah Atışları, At Yarışları, Güreş; Törenler-Törenler olarak ise Doğum Töreni, Sünnet Töreni, Evlenme Töreni, Ölüm Töreni; Bayram Törenleri olarak ta Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Nevruz Bayramı vb.; Uğurlama, Karşılama, Ürün ve Kutlama Törenleri olarak ise Askere Uğurlama ve Karşılama, Hacı Uğurlama ve Karşılama, Koç Katma, Ekme ve Biçme, Yağmur Duası, Ad Koyma, Tırnak Kesme, Saç Kesme, Diş Hediği, Yürüme, Kütük Atma, Hıdrellez vb. etkinlikler zengin kültürel mirasın taşıyıcı ayakları olmuşlardır (Göğebakan, 2009, s. 31). Bunların içinde Hıdrellez, yüzyıllardan beri nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşmış olan, sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler, doğa ve evrenle alakalı bilgi ve uygulamalar olmak üzere somut olmayan kültürel mirasın dört alanını da içermektedir. Hıdrellez, 4-9 Aralık 2017 tarihleri arasında Güney Kore'nin Jeju Adası'nda gerçekleştirilen Somut Olmayan Kültürel Miras Hükümetler arası Komite 12. Olağan Toplantısı'nda Türkiye ile Makedonya ortaklığında çokuluslu dosya olarak İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Listesi'ne "Bahar Kutlaması, Hıdrellez" olarak girmiştir (<https://www.kulturturkiye.gov.tr/medya/2020/10/23/2020-10-23-1845>). Erişim tarihi: 23.10.2020-18:45).

Evrenin varoluşuyla birlikte tüm canlılar için hayatta kalma önem arz etmiştir. Bu sebepten dolayı tarih boyunca, insanlar kendi inanç sistemlerine bağlı olarak bir takım uygulamalar geliştirerek, ritüeller ortaya çıkarmışlardır. Bu ritüellerin başında bereket ve bolluk vb. gibi dileklerin gerçekleşeceğini içeren pratikler de vardır.

Söz konusu olan pratiklerin günümüze kadar gelmiş olan en eskisi Hıdrellez'dir. Hıdrellez'in ortaya çıkış serüveni olarak birçok farklı anlatım ve inanış olmasıyla birlikte, en yaygın olanı ölümsüzlüğe ulaşmış olduklarına inanılan Hızır ve İlyas peygamberlerin 5 mayıs'ı 6 mayıs'a bağlayan gece buluşuyor olmaları ve bu buluşma sebebiyle yeryüzüne bolluk, bereket, şans vb. şeyler getirdiklerine inanılıyor olmasıdır (Kahraman ve Arıkan, 2015, s. 15). Bundan dolayı Hıdrellez kutlamaları 5 mayıs gecesi tutulan dilekler ve uygulamalarla başlayarak 6 mayıs tüm gün devam eder. Hıdrellezde uygulanan pratiklerden bahsetmeden önce bu uygulamaların daha

çok belli temel unsurlar etrafında gerçekleşmesinin sebebi olarak mitolojiden bahsedilebilir. Türklerin yaygın inanışları ve gelenekleri içerisinde olan ve süregelen zaman içerisinde benimsedikleri inanç sistemleriyle de ilişkilendirerek daha fazla benimsedikleri ata kültü, su kültü, ağaç kültü, ateş kültü gibi inançları Hıdrellez kutlamalarında etkili olmaktadır. Eski Türk inançlarından biri olan ata kültü, Türk toplulukları arasında en yaygın inanışlardan birisidir ve halen de devam etmektedir. Bu kültürün temelini, ataların öldükten sonra bile ruhlarının ailesini koruduğuna dair inanışları oluşturmaktadır. Türkler bu inançları sebebi ile hem hayatta olan hem de ölmüş atalarına saygı duyarlar. Bununla birlikte yılın belirli zamanlarında atalarının mezarları başında ya da kutsal kabul edilen yerlerde ataları için kurban keserler. Bu davranış, atalarının ruhlarının kendilerine yardımcı olmalarını istemelerinden kaynaklanmaktadır. Ata kültü, değişime uğramış olsa da günümüzde de devam etmekte, en somut örnekleri ise türbe ve yatırırlar etrafında görülmektedir. Bu bakımdan günümüzde Hıdrellez'e yüklenen kimlikler arasında "ulu bir zat" düşüncesinin-inancının da hâkim olduğu söylenebilir. Hıdrellez pratiklerinde rol oynayan bir diğer kült olan su kültü, birçok kültürde, çok sayıda inanç ve pratiklerin ana merkezini oluşturmaktadır. Yeryüzünde olan tüm canlıların yaşamda kalması için yegâne gerekli olan su, bu sebepten dolayı bereketin sembolü olarak kabul edilmiştir. Hıdrellez geleneklerinde yeşil alanların, gül fidanlarının ya da ağaç dallarının etkin rol oynamasının temelini oluşturan ağaç kültü ise ağaca yüklenen kutsallıktan gelmektedir. Eski Türk inançlarında ağaca kutsal anlamlar yüklenerek, insanların hastalıktan ya da herhangi bir felaketten kurtulmak ve bunun yanı sıra sağlıklı olmak, bolluk ve bereketi elde etmek için Tanrı'ya kadar ulaştığına inandıkları ağacı aracı olarak kullanmışlar, bu durum ise zamanla ağaç kültürünün oluşmasına sebep olmuştur. Hıdrellez uygulamalarının olmazsa olması olarak görülen ateş ile ilgili pratiklerin kökeni ise ateş kültürüne dayanmaktadır. Yine eski Türk inançlarından biri olan ateş kültüründe, soğuk hava şartlarında hayatta kalabilmek için ateşe ihtiyaç vardır. Bu sebeple Türkler, ateşi kendilerine tanrının bir armağanı olarak görmüşler ve kutsallaştırmışlardır.

Aynı zamanda kötülüklerden arındıran bir mana yüklenmesiyle birlikte ateş, günümüz Hıdrellez kutlamalarında da aynı sebeple kendini gösteren bir pratik olmuştur (Arslan, 2012, s. 6). Bu inançların etkisi ile Hıdrellez kutlamalarında çeşitli pratikler, ritüel haline gelmiş ve Hıdrellez ile birebir örtüştürülerek sürekliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Söz konusu Hıdrellez pratiklerinin bazıları; evlerdeki eski hasır ve kıyafetlerin bir araya getirilerek büyük bir meydana yakılan ateşin üzerinden atlanması (Arslan, 2012, s. 11), gül dalına para kesesi asılması ya da dilekte bulunulan, aşk, sağlık, mutluluk, çocuk, araba, ev vb. gibi unsurları

simgeleyen somut şeylerin asılması, (Uca, 2007, s. 5), belirlenen Hıdrellez ağaçlarına dilek tutularak bez parçaları bağlanması, sağlık getirileceği inancıyla yeşilliklere çıkılması ve kırlarda yuvarlanması, kırlardan toplanan çeşitli otların, kişilerin mevcut elbiselerinden kesilen bez parçalarıyla bağlanarak bacalara asılması, kapılara para kesesi ya da yemişen, söğüt, akasya dalları asılması, Hıdrellez gecesi mayalanmış hamurun ağaç dallarına asılması vb.dir (Arslan, 2012, s. 11).

Resim 1 (<https-3> Erişim:22.10.2020-11:31)

Resim 2 (<https-4> Erişim Tarihi:22.10.2020-11:18)

Resim 3 (<https-5> Erişim:22.10.2020-11:09)

Resim 4 (<https-6> Erişim Tarihi:22.10.2020-11:12)

Resim 5 (<https-7> Erişim Tarihi:22.10.2020-11:27)

Bunlar ve daha birçok pratik neticesinde ortaya çıkan estetiksel-sanatsal boyut, cinsiyet ayırt etmeksizin herkesin fakat özellikle gençlerin eğlence ve estetik zevklerine hitap ederek somut olmayan kültür mirası olan Hıdrellez'in sürekliliği ve aktarımı açısından son derece önem arz etmektedir. Yunanca “aisthetikos, aisthanesthai”, “duymak, algılamak” sözcüklerinden gelen, güzel duygusuyla, güzelin algılanmasıyla ilgili şey anlamına gelen estetik, güzelin-güzel sanatların yapısını ele alan bir felsefe dalıdır.

Kant, “estetik yargı”yı şeylerin formlarını, onlardan bir haz duygusu elde edecek tarzda ele alan yargı olarak açıklamıştır. Aynı zamanda Kant'a göre estetik, yaygın olarak insanda bir şeyin güzel olduğu duygusunu neyin uyandırdığını belirlemeye çalışan felsefi bir teodir. Hegel'e

göre ise, estetik daha ziyade sanatsal güzelliği ve sanatın anlamını sorgulayan bir disiplindir. Estetiği etkin bir perspektif ve yaşam ile sanatı uzlaştırmaya çalışan bir öğreti olarak gören Nietzsche, gerçek bir estetiğin iki temel ilkeyi barındırması gerektiğini: “1- Sanat bir eğlence değil, yaşama katlanmanın en yüksek ve tek doğal biçimidir. 2- Olası tek estetiğin, alımlayıcı bakımdan değil, yaratıcı bakımından kurulması gerekir.” maddeleri ile belirtmiştir (Bozkurt, 2014, s. 37). Estetik yaşantıyı birlikte tanımlayan “Estetik nesne duyusaldır; işitilir, görülür ya da duysal biçimiyle bellekte canlandırılır; insana bu duysal nitelikleri sebebi ile haz verir” ve “Bununla birlikte estetik nesne düşünülen, seyrine dalınan bir nesnedir; sadece duyulara hoş geldiği için değil, bir anlama sahip olduğu için, bir değer taşıdığı için de insanı ilgilendirir” bu önermelerin birincisi, estetiğin kökenine yani duyum’a işaret ederken; diğeri ise, beğeni yargılarının zeminini-temelini oluşturmaktadır. Bu durum izlemeye değer olduğu düşünülen objelerin değersiz bulunanlara kıyasla ussal olarak ayırt edildiğini ortaya çıkarır. Kant sonrası idealist estetik, bu önermeleri temel alarak, estetik yaşantının-estetik yargının, zihinsel ve duysal unsurların beraberliğinden oluştuğunu savunmaktadır (Bozkurt, 2014, s. 48). Buradan yola çıkılarak Hıdrellez kutlamalarında uygulanan bir takım pratiklerin hem görsel hem duysal olarak insanların belleklerinde yer etmesi, bu uygulamaların estetik yönüyle de oldukça ilgilidir. Söz konusu olan ritüellerin estetik açıdan insanlara haz vermesi, bu hazzı deneyimleyen topluluklar tarafından yinelenmesine sebep olmaktadır.

SONUÇ

Büyük kültür filozofu Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver’in Sivas’ta halı ören bir kızıdan işittiği “Her yanlış bir nakış.” sözü, maddi ile manevinin birleştirilmesi açısından oldukça derin bir anlam taşımaktadır (Kaplan, 2019, s. 12). İnsanlığın var oluşuyla birlikte, insanoğlu tarafından ortaya koyulan her şey kültür kapsamı içerisinde değerlendirildiğine göre, maddi kültür ile maddi olmayan kültürün eşit değerlere sahip olduğu söylenebilir. Toplumların sahip olduğu maddi olmayan kültürel değerler, maddi olanlar kadar değerlidir. Bu kültürel değerler, somut ve somut olmayan niteliklere sahip olduklarından ötürü muhafazaları ve aktarımları aynı orana sahip değildir. Nitekim toplumlar tarafından yaşatılmayan somut olmayan kültür mirası öğeleri, öncelikle anlamlarını yitirmiş sonrasında ise unutulmuşlardır. Anlamını yitirmekte olan somut olmayan kültür mirası öğelerinden biri ise binlerce yıllık tarihi geçmişe sahip olan Hıdrellez’dir. Hıdrellez kutlamalarının gün geçtikçe terk edilmesi, bu kültürel değerın kayboluşunu hızlandırmaktadır. Söz konusu olan kültürel değerler ve benzeri uygulamalar toplumların birlik ve bütünlüğünün sağlanması, toplum kimliğinin korunması açısından son derece önem arz etmektedir. Küreselleşen dünyanın bir getirisi olarak toplumlar yabancı kültürlerle maruz

kalmakta ve bu durum kendi kültürel değerlerinden uzaklaşmalarına sebep olmaktadır. Söz konusu problemin yaşanmaması ve kültürel değerlerin yaşatılması açısından özellikle genç nesillere ulaşılması-hitap edilmesi oldukça önemlidir.

Bu açıdan Hıdırellez uygulamalarının sanatsal yönüne dikkat çekilmesi ve genç nesillerin estetik algılarına yönelik güncellemeler yapılarak, Hıdırellez kutlamalarının yaygınlaşması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Arslan, F. (2012). İstanbul'da Hıdırellez geleneğinin geçmişi, bugünü ve yarını: Ahırkapı örneği. *Folklor/edebiyat*, 18 (71), 201-235.
- Aydoğan, Y. (2020). *Kültürel miras bilinci kazanımıyla ilgili müze eğitimi dersi üzerine bir durum çalışması* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Bozkurt, N. (2014). *Sanat ve estetik kuramları*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Ekinci, M. (2004). Somut olmayan kültürel miras neden ve nasıl korunmalı ve nasıl müzelenmeli: sorunlar, çözümler ve ülkelerden örnekler. *Somut olmayan kültürel mirasın müzelenmesi sempozyum bildirileri* (s. 57). Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Eliot, T.S. (1987). *Kültür üzerine düşünceler*. (S. Kantarcıoğlu, Çev.) Ankara: Mas Matbaacılık.
- Göğebakan, Y. (2009). *Kültür varlığı ve eğitim*. Berlin: Türkiye Alim Kitapları.
- Göğebakan, Y. (2009). *Görsel sanatlar ve sosyal bilgiler derslerinin ilişkilendirilmesinin kültür varlıklarını tanıma ve sahip çıkma ile ilgili kazanımların gerçekleşmesi ve öğrencilerin tutumları üzerinde etkileri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Güvenç, B. (2016). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Kahraman, N. ve Arıkan, R. (2015). Orta Asya'dan Bilecik'e Hıdırellez. *Türk dünyası incelemeleri dergisi/ Journal of Turkish world studies*, 15 (1), 13-28.
- Kaplan, M. (2019). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2013). Terim olarak somut olmayan kültürel miras. *Milli folklor*, 100 (25), 5-13.
- Özgönül, N. (2014). Uluslararası koruma mevzuatı. M. S. Akpolat (Ed.), *Kültürel miras mevzuatı içinde* (s. 26-51). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.
- Sever, M. (2004). Müzeler açısından halk ilaçları ve halk hekimliği uygulamalarında animasyon. *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi-Sempozyumu* (s. 70). Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Uca, A. (2007). Türk toplumunda Hıdırellez-II. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (35), 251-284.

https-1:<https://aregem.ktb.gov.tr/TR-50837/somut-olmayan-kulturel-miras-in-korunmasi-sozlesmesi-hak-.html> (Erişim Tarihi: 23.10.2020 -13:17).

https-2:<https://aregem.ktb.gov.tr/TR-196385/bahar-kutlamasi-hidirellez-cokuluslu---2017.html> (Erişim tarihi: 23.10.2020- saat: 18:45).

https-3:<https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/hidirellez-ne-zaman-hidirellez-nasil-dilek-dilenir-5792318/> (Erişim:22.10.2020-11:31)

https-4:<https://www.sporx.com/iste-hidirrellez-duasi-hidirrellezde-nasil-ibadet-edilir-SXHBQ624263SXQ> (Erişim:22.10.2020-11:18)

https-5:<https://www.gunaydingazetesi.com.tr/hidirellezde-nasil-dilek-dilenir/70777/> (Erişim:22.10.2020-11:09)

https-6:<https://www.internethaber.com/hidirellez-adetleri-bu-gece-ne-yapilir-785714h.htm> (Erişim:22.10.2020-11:12)

https-7:<https://www.kamuilanlari.com/genel/hidirellez-bugun-basliyor-hidirellezde-dilek-nasil-tutulur-29339h> (Erişim:22.10.2020-11:27)

**DİN ARKEOLOJİSİ VERİLERİNİN FENOMENOLOJİK BAKIŞ AÇISIYLA
YORUMLANMASI**

Dr. Sedat ALTUNKANAT
Milli Eğitim Bakanlığı

Özet

Günümüz bilimsel çalışmalarda multi disiplinler çalışmaları zorunluluk haline gelmiştir. Dinler Tarihi ve onun bir alt birimi olan Din Fenomenolojisi ile Din Arkeoloji disiplinleri arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Din Arkeolojisi’de Arkeoloji disiplinin bir alt birimidir. Din Arkeolojisi uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen metod ve yöntemleri açısından klasik arkeoloji yöntemlerinden ayrılarak kendine özgü bir metod ve yöntem geliştirememiştir. Bundan dolayı Din Arkeolojisi varlığı itibarıyla eski, metod ve yöntemleri bakımından yeni gelişmekte olan bir disiplin sayılır. Din fenomenolojisi, Dinler Tarihi disiplininden ayrışma çabası içerisinde olan genç bir disiplindir. Bu iki disiplin arasında diğer disiplinlerde olmadığı kadar ortak yön vardır. Din Arkeolojisi, geçmiş medeniyetlerin gelişim süreçlerini somut dini verilerini inceleyen bir disiplindir. Din Fenomenolojisi ise, Din Arkeolojisinin somut verilerinin taşıdığı olduğu kutsalın tezahürleri üzerinden dini okumalar yapan bir disiplindir. Din Fenomenolojisine göre, dini bir fenomen kendi özünü oluşturan kutsal çevresiyle anlaşılmalıdır. Ayrıca fenomenin kendi içinde, kutsalın özel bir şeklini açığa vurduğu bir hierofani (kutsalın tecellisi) olduğunu bilmek gerekir. Toplumun olduğu her yerde Din Arkeolojisinden bahsetmek mümkündür. Her toplumda kutsala dair birçok kalıntı vardır. Bu kalıntıların somut verilerini ortaya çıkaran Din Arkeolojisi disiplinin klasik metodlarıyla dini fenomenlerin okunması ve analiz etmesi bize yeterince veri sunmadığı kanaatindeyim. Klasik Din Arkeolojisi metodları elde ettiğimiz bu kalıntıların anlam derinliğini ancak fenomenolojik yöntemlerle anlayabilir ve o dönemin “*kutsalı*” hakkında derin felsefi düşünce analizleriyle dinler hakkında daha gerçek bilgilere ulaşabiliriz kanaatindeyim. Batı’da ilk arkeolojik kazıların başlamasında en önemli etken din olmasından dolayı bu konunun bizim açımızdan büyük bir önemi vardır. 19.Yüzyılda modern bir bilim olarak arkeolojinin ortaya çıkmasında sömürge ülkelerinin Kitab-ı Mukaddes’te ismi geçen tarihi mekânları bulmak amacıyla Mısır, Filistin, Suriye ve Irak coğrafyalarına gelen Batılılar arkeolojik kazıları başlatmışlardır. Batılıların Klasik Arkeolojisi ve Din Arkeolojisi anlayışı; sömürgeci, pozitivist evrimci ve ulus devlet inşasında ideolojik bir aygıt olarak kullanılmıştır. Batı’da ortaya çıkan bu disiplinin amaç ve gayeleri maalesef Arkeoloji biliminin metod ve yöntemlerine de yansımıştır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Arkeoloji disiplini insanlığın geçmişine ışık tutan bir lamba görevi görmektedir.

Geçmiş hakkında sağlıklı belge ve bilgelere ulaşmak için mutlaka Din Arkeolojisi ve Din Fenomenolojisi disiplinleri arasında ortak bir metot ve yöntem belirlenerek insanlık tarihine yeni ufuklar kazandırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Din Fenomenolojisi, Din Arkeolojisi, Kutsal, Hierofani, Metot

INTERPRETATION OF RELIGIOUS ARCHEOLOGY DATA FROM A PHENOMENOLOGICAL PERSPECTIVE

Abstract

In today's scientific studies, multidisciplinary studies have become a necessity. There is a close relationship between the History of Religions and its sub-unit, the Phenomenology of Religion, and the Religious Archeology disciplines. Archeology is a sub-unit of the discipline in the Archeology of Religion. Although the Archeology of Religion has a long history, it has not been able to develop a unique method and method by distinguishing it from classical archeology methods. Therefore, the Archeology of Religion is considered an old discipline in terms of its existence and a newly developing discipline in terms of methods and methods. Phenomenology of religion is a young discipline that is trying to separate from the discipline of History of Religions. There is more commonality between these two disciplines than in other disciplines. Archeology of Religion is a discipline that studies the development processes of past civilizations in concrete religious data. Phenomenology of Religion, on the other hand, is a discipline that makes religious readings through the manifestations of the sacred carried by the concrete data of the Archeology of Religion. According to the Phenomenology of Religion, a religious phenomenon must be understood with its sacred environment, which constitutes its essence. It is also necessary to know that the phenomenon is in itself a hierofani (manifestation of the sacred) in which the sacred reveals a special form. It is possible to talk about the Archeology of Religion wherever there is a society. There are many relics of the sacred in every society. I believe that reading and analyzing religious phenomena with the classical methods of the Archeology of Religion discipline, which reveals concrete data of these remains, does not provide us with enough data. I believe that we can understand the depth of meaning of these ruins, which we have obtained from classical Religious Archeology methods, only by phenomenological methods and we can reach more real information about religions with deep philosophical analysis of the "sacred" of that period. Since religion is the most important factor in the initiation of the first archaeological excavations in the West, this issue has a great importance for us.

In the 19th century, in the emergence of archeology as a modern science, Westerners who came to the geographies of Egypt, Palestine, Syria and Iraq in order to find the historical sites mentioned in the Bible of the colonial countries started archaeological excavations. Classical Archeology and Religious Archeology of Westerners; It has been used as a colonialist, positivist evolutionist and an ideological device in nation-state building. Unfortunately, the goals and objectives of this discipline that emerged in the West are reflected in the methods and methods of Archeology. Despite all these negativities, the discipline of Archeology serves as a lamp that sheds light on the past of humanity. In order to reach healthy documents and wisdom about the past, a common method and method must be determined among the disciplines of Archeology of Religion and Phenomenology of Religion, and new horizons must be given to human history.

Key Words: Phenomenology of Religion, Archeology of Religion, Sacred, Hierofani, Method

GİRİŞ

İnsan ve toplumla ilgili sosyal bilimlere konu olan alanların tek bir disiplinle açıklanamayacağı, günümüzde disiplinler arası aşırı uzmanlaşmanın getirmiş olduğu akademik körlüğün ortadan kaldırılması için, farklı disiplinler ortak çalışmalar geliştirmelidirler. Bundan dolayı disiplinler arası çalışmalar her geçen gün daha çok önem kazanmaktadır. Disiplinler arası çalışmalarda, disiplinlerin birbirinden bağımsız olarak bir konu hakkında kendi yaklaşımlarını ortaya koyarak değil, aksine karşılıklı birbirlerinin yöntem ve metotlarından faydalanarak ortak bir dil, yöntem ve kavramlar çerçevesinde çözümler ortaya konulması amaçlanmalıdır.

Aydınlatma çağının hakim olduğu 18.Yüzyıldaki paradigma, insan aklını merkeze alarak her şeyin akılla açıklanabileceğini iddiasında bulunmuş ve akli kutsallaştırmıştır. Böylece bilim anlayışı fen bilimleri üzerine inşa edilmiştir. Ortaçağda toplumlar üzerinde din ile otorite sağlanırken, aydınlanmayla beraber bu bilim eliyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte ideolojik kaygıların etkin olduğu toplumları kontrol etmek amacıyla toplum ve tarih yasalarından bahsedilmeye başlanmıştır. Bu da toplumsal bazı problemlere neden olmuştur. Bu problemlerin çözümü için 1850-1945 yılları arasında fen bilimleri dışında oluşturulduğu kabul edilen disiplinlere sosyal bilimler adı verilmiştir. Ancak sosyal bilimlerin, bu yöntem ve metotları fen bilimleri yöntem ve metotlarından bağımsız bir şekilde ortaya konulamamıştır. Oysaki sosyal bilimlerin alanı karmaşık olduğu kadar bütüncül çözümler gerektiren bir alandır.

Bundan dolayı İnsan ve toplum bilimleri ile ilgili disiplinler arasında ortak yaklaşımlarla kendine özgü yöntem ve metotlar geliştirmelidir. Disiplinler arası yaklaşım ise ilk defa 1920'lerde dillendirilmiş, 1945 yıllarından itibaren sosyal bilimler alanında yer bulmaya başlamıştır.¹

Ülkemizde sosyal bilimler alanında disiplinler arası çalışma pratiği yeterli bir düzeyde olmamakla beraber, arkeoloji ve din bilimlerinin birbirine yeterince yakın olmadıkları bilinmektedir. Tarihsel bir zemin üzerinden ideolojik ve siyasal nedenler sebebiyle bu ön yargının ortak çalışmalar neticesinde ortadan kaldırılabilmesi düşüncesindeyiz. Bu çalışmalar arkeoloji verilerine anlam ve yorum zenginliği kazandıracaktır.

Din, insanlık tarihiyle beraber var olan bir olgudur. Bu olgunun geçmişten günümüze kadar daha iyi anlaşılması için Din Arkeolojisi verilerinin Din fenomenolojisi yöntem ve metotlarıyla daha iyi vuzüha kavuşturacağımız kanaatimdeyim. Bundan dolayı öncelikle bu her iki disiplinin arasında nasıl bir ilişkinin olduğunu disiplinler arası yöntem ve metotlarını izah edeceğiz. Daha sonra bu disiplinler arasında nasıl bir ortak dil, yöntem ve metot geliştirmesi gerektiğini izah etmeye çalışacağız.

DİN ARKEOLOJİSİ

Din, bugün olduğu gibi geçmişte de insan yaşamında son derece etkili olmuştur. Geçmişin maddi kalıntılarını yorumlamayı amaçlayan Arkeoloji, geçmişte yaşamış insan topluluklarının inançları hakkında bilgiler sunmaktadır. Bu bağlamda arkeoloji ile din arasında değişken bir ilişki bulunmaktadır.² Eski Yunanca “*arkhaios*” (eski) “*Logos*” (bilim) kelimelerinden Arkeoloji kelimesi oluşmuştur. Osmanlıca “*asariyat*” veya “*a'tikiyyat*” yani eskinin bilimi anlamına gelmektedir. Literatür de ise, eski kültür ve medeniyetleri maddi kalıntılar yoluyla inceleyen, kendine özgü yöntemleri ile bu kalıntıları derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada da bir birleşime vardırılmayı amaçlayan bir bilimdir.”³ Arkeolojin konusu insan ve onun yaşamıyla ilgili olan kültür olgusudur.⁴

¹ Bilal Toprak, *Geçmişimizi Doğru Anlamak: Din Bilimleri Ve Arkeoloji Bağlamında Disiplinler Arası Çalışmaların Gerekliği*, Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Sempozyumu, İnönü Üniversitesi Yayınevi, 24-25 Ekim, 2019, s.522

² Bilal Toprak, *Geçmişimizi Doğru Anlamak: Din Bilimleri Ve Arkeoloji Bağlamında Disiplinler Arası Çalışmaların Gerekliği*, s.524

³ Bkz. Mehmet Özdoğan, *50 Soruda Arkeoloji*, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, İstanbul, 2011, s.19; Bahattin, Dartma, *Kur'an Işığında Arkeoloji*, Kur'an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi, Say.10, 1998, s.113

⁴ Sedef Çokay, *Arkeolojiye Giriş*, İstanbul üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul, 2010, s.13

Geleneksel arkeolojik yaklaşımı, geçmişin somut kanıtlarla değil, söylencelere, efsanelere dayanarak izah edilmekteydi. Geleneksel toplumlar geçmişe herşeyden önce kendi kökenleri bağlamında ilgi duymuşlardır. Ancak kabullenilen köken, kanıtlanamayacak, toplum hafızasında yer edinmeyecek kadar eskileri anlatan söylencelere dayanır. Buna inanılır ve bu inancın somut kanıtlarla desteklenmesine gerek duyulmaz bu inanılan geçmiş sogulanmazdı. Geleneksel toplumlar geçmişe yalnızca kendi geçmişleri bağlamında ilgi duyduklarından başkalarının geçmişi bu düşünce sistemi içinde yer almazdı.⁵

Batı dünyasında 18.Yüzyılda ortaya çıkan Aydınlanma Felsefesi ve buna paralel olarak meydana gelen bilimsel gelişmeler ışığında Batı felsefesi ile Kitab-ı Mukaddes yorumu alanında yaşananlar, Kitabı Mukaddes'e yönelik bazı problemler üretmiştir. Kitab-ı Mukaddes'e akıl dışı ve tarih dışı unsurlar içerdiği yönündeki eleştiriler, Yahudi ve Hristiyanları harekete geçirmiş, Kitab-ı Mukaddes'i ve içeriğini savunmak ve bilime ters düşmediğini ispat etmek amacıyla, Anadolu ve Orta Doğu ülkelerinde kazı çalışmaları başlatarak bunu ispatlamaya çalışmışlardır. Bu çaba bir nevi Arkeoloji bilimin temellerinin atılmasına zemin hazırlamıştır. Yahudi ve Hristiyan din adamlarının bu gayretleri ilk dönemlerde Arkeolojinin “papaz mesleği” olarak anılmasına neden olmuştur.⁶

Modern bir bilim olarak arkeoloji, 19. Yüzyılın ortalarından bu güne çeşitli metotlar geliştirerek ve diğer bilimlerle ortak çalışmalar yaparak insanlık tarihi hakkında önemli bilgiler vermiştir. Arkeolojik kazılardan elde edilen kalıntıların laboratuvar ortamında incelenmesi sonucunda çok detay sayılabilecek konularda bile bilgi elde edilmektedir. Bu bağlamda arkeolojinin sağladığı verilerden dinle ilgili bulguların, Din Fenomenoloji yöntem ve metotlarından faydalanılarak bu bulguların anlam derinliğine inilmelidir. Dinler Tarihi, insanlığın kutsala dair ürettiği düşünce, yazılı metinler ve dini geleneklerle ilgilenmektedir. Arkeolojisi ise, yazılı kayıtlardan önceki uzak geçmiş dönemlerle ilgili veri sunmaktadır. Bu veriler sayesinde dünyanın oluşumu, insanın ontolojik geçmişi, ilk insanın yaşamı, din, dil ve kültürlerinin ortaya çıkması sağlayan bir disiplindir. Din fenomenolojisi, hem Dinler Tarihi'nin yazılı metin ve dini geleneklerini

⁵ Mehmet Özdoğan, *Arkeolojik Kazılar Bilimsel Çalışma mı? Toprak Hafriyatı Mı?*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2011, s.116

⁶ Ahmet Özdemir, *Kur'an-ı Anlamada Yeni Bir Yöntem Önerisi Olarak Kur'an Arkeolojisi*, Journal of Islamic Research, 30 (2), 2019, s. 282

hem de Din Arkeolojisinin verilerinin özüne inerek taşıdıkları anlam derinliklerini sistematik bir analizle ortaya çıkarmaktadır.⁷

İlk arkeolojik kazılar dinle ilgili olmasına rağmen, Arkeolojik kazılar neticesinde ortaya çıkarılan maddi kültürün din ve inançla ilgili konuları araştırma alanının dışında tutulmuştur. Bununla başlıca nedeni seküleşme tezleri ve pozitivist evrimci yaklaşımlardır. Arkeologlar dinin soyut alan olarak değerlendirmelerinden kaynaklı olmasındandır. Oysa ki, dinin sadece soyut bir alanla ilgili olmadığı sanılanın aksine hayatın birçok alanına etki ettiği yapılan çalışmalar sonucunda anlaşılmıştır. Din arkeolojisinin sadece tapınak, mezarlık ve kutsal düşünülen özel mekanlardan ibaret olmadığı, maddi kültürün tamamının din ile ilişkili bir şekilde düşünülmelidir. Dini hayat ve bunun doğal bir sonucu olarak maddi kültürü şekillendiren en önemli unsurların başında gelmektedir. Bu bağlamda din daha sonraki araştırmalarda önemli bir alan olarak Arkeolojik çalışmalarda önemli yer bulmaya başlamıştır.⁸

1950'lerden sonra yaşanan sosyal, ekonomik, ve siyasi gelişmeler sonucunda Arkeoloji alanında da değişimler yaşanmış ve Post-Süreçsel Arkeoloji ile birlikte dini bulgular Arkeoloji'de çok daha önemli hale gelmiştir. Post-Süreçsel Arkeoloji, *"tek bir yaklaşımı benimsemez veya arkeolojinin üzerinde alışılmış bir metodoloji geliştirmesi gerektiğini savunmaz. Açılımdan yanadır, daraltmaktan değil, böylece Arkeolojinin çoğalmasını hoş karşılar. Post-Süreçsel Arkeoloji, verileri yorumlama yaklaşımı hem laboratuvar hem de insan bilimlerini ön plana alan sorgu biçimlerini kapsar. Aynı zamanda Post Süreçsel Arkeoloji sosyal teori ve sosyal gruplar arasındaki birlemeye ilgilidir"*.⁹ Özellikle Post-Süreçsel Arkeoloji ile ilgili İngiliz ve Amerikalı Arkeologların bu alana ilgi duydukları ve önemli eserler verdikleri söylenebilir. Ülkemizde bu alanla ilgili çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bunun başlıca nedenleri Arkeolojinin kuramsal meselelere ve Dinler Tarihine mesafeli olan duruşu, Dinler Tarihi ve Din Bilimlerinin de arkeoloji verilerinden yeterince yararlanma yoluna gitmemelerinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde Din Arkeolojisi ile ilgili Bilal Toprak tarafından yapılan *"Din Arkeolojisi ve Göbekli Tepe"* ilk özgün bir çalışmadır. Bu

⁷ Bkz. Bilal Toprak, *Din Arkeolojisinin İmkânı ve Göbeklitepe*, Doktora tezi, İstanbul, 2019, s.; Halil Temiztürk, *Kitab-ı Mukaddes Arkeolojisinin Ortaya Çıkışı ve Metodolojik Tartışmalar*, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C.19, Say. 2, 2019, s.396

⁸ Bilal Toprak, *Geçmişimizi Doğru Anlamak: Din Bilimleri ve Arkeoloji Bağlamında Disiplinler Arası Çalışmaların Gerekliliği*, s.524

⁹ Ian Hooder-Scott Huston, *Geçmiş Okumak: Arkeolojiyi Yorumlamada Güncel Yaklaşımlar*, Çev. Burcu Toprak-Emre Rona, Phoenix Yayınları, 2010, Ankara, s.293

çalışma Din Arkeolojisi Arkeolijinin bir alt birimi olmadığını kendine özgü yöntem ve metotlar geliştirerek farklı disiplinlerle ortak bir çalışma alanı önermektedir.¹⁰

ARKEOLOJİDE YÖNTEM VE METOTLAR

Arkeoloji, bir kazı alanının sistematik bir şekilde yıkılması olarak tarif edilmektedir. Arkeoloji çalışma alanı olan kazı yerlerinde bulguları tam olarak sistemli bir şekilde ortaya çıkarma işidir. Arkeologların kazı işlemlerini gelişi güzel yapmadıkları kendi uzmanlık alanlarına göre yer belirledikleri örneğin Urartu mimarisiyle ilgilenen bir uzman, üzerinde ilk Tunç Çağı ve Neolitik Çağ tabakalarının bulunduğu bir höyüğü araştırmada yetersiz kalabilir. Bundan dolayı Arkeolog kazıya başlamadan önce uzun ve dikkatli bir inceleme gerçekleştirmelidir.

Herhangi bir keşif için önce alan taraması ve literatür taraması yapılması gereklidir. Bu eski yazıtlardan, gazetelere, arşiv belgelerinden lokal yayınlara kadar geniş bir yazı külliyyatını kapsayabilir. Kazı çalışmalarına başladıktan sonra o bölgenin bir daha geri alınamayacak tahribatlara da maruz kalma ihtimaline karşı, kazı alının mümkün olduğu kadar doğru tahlil edilmesi gerekmektedir. Bu süreçte bir Arkeolog bir sanatçı titizliği ile kaynakları araştırmalıdır. Bu yönüyle arkeologun yaptığı iş bilimden çok sanata daha yakın durmaktadır.

Arkeolojik kazının bir diğer aşaması yüzey araştırmalarıdır. Yüzey araştırması toprağın altına girmeden ve herhangi bir şeye müdahale etmeden, toprak üstünde görülen bulgulara göre yapılan bir ön değerlendirmedir. Toprak altında bir hendek var ise, hendeğin üzerinde yetişen bitkilerin diğerlerinden daha gür ve uzun olacağı, tam tersi alçak bir duvar var ise duvarın üzerindeki bitkilerin daha seyrek ve alçak boyutta kalacağı esasına dayanmaktadır. Özellikle yatık bir ışıktaki çekilen fotoğrafta hendek ya da duvarlar bitki örtüsü sayesinde açık bir şekilde görülebilmektedir.

Kazı yerleri belirlendikten sonra araştırmacılar bölgenin eşyükselti değerlendirmesini içeren ve kazının tamamı için bir strateji belirten *topoğrafik* harita üzerinde çalışılır. Bu haritada gelecekteki arkeologların daha önce kazılmış veya çıkarılmış olan alanların tespit edilmesi sağlanır. Teknolojinin gelişmesiyle beraber *Manyetometre*¹¹, *yer altı radarı*, *elektirik ölçeri*, *uydu fotoğrafçılığı* gibi teknikler kullanılmaktadır. Ayrıca, *radio karbon testi*, *çömlek tahlili* ve *tipolojisi*, *zaman tahminine yönelik yöntemler* kullanılmaktadır.

¹⁰ Bilal Toprak, *Din Arkeolojisi İmkânı ve Göbeklitepe*, s.2-3

¹¹ Manyetometre, kazı alanındaki demir yoğunluğu oranını ölçmeye odaklı çalışan makinedir.

Milletlerin kökenine yönelik etnitise, toplumsal cinsiyet ticaret ve karmaşık toplumların yükselişiyle ilgili daha antropolojik içerikli sorulara cevap bulmak için *seramik petrografisi*¹² ve *DNA* analiz teknikleri kullanılmaktadır.

Kazı yerleri belirli alanlara ya da numaralandırılmış bölgelere ayırarak *stratigrafi* adı verilen yöntem, katman bilgisine ait verilerin listesi yapılarak bu verilerin kontrol ve yorumlanması hususunda yardımcı olmaktadır.

Verilerin sınıflandırılması ve biçimsel özelliklerine göre ayrılarak korunması için *tipoloji* yöntemi kullanılmaktadır.

Bu aşamalardan sonra kazıların dış dünyaya açılması için kazı ve yüzey araştırma raporları, bilimsel toplantı ve sempozyumlar ve diğer yayınlar yoluyla kamuoyunu duyurulması.¹³ Arkeolojik bir kazının genel aşamalarıdır.

DİN FENOMENOLOJİSİ

Din, insanlar için sınırsız değerde olan ve uygun bir şekilde kendisine cevap verdikleri varlığın değişen sembolik ifadesidir.¹⁴ Aynı zamanda din bir inanç sistemi ve yaşayış tarzı olduğu kadar bir araştırma konusudur. Dolayısıyla dinin incelenmesi için bir metodoloji gereklidir. 20 Yüzyıl boyunca din araştırmacıları, Karşılaştırmalı Din, Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi gibi metotlar geliştirdi. Bu metotlar genel olarak din bilimcileri olarak isimlendirilir.¹⁵ Din Fenomenoloji genç bir disiplin olduğu yöntem ve metot yaklaşımları konusunda fenomenoglar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu yöntem ve metot yaklaşımları farklılıkları din fenomenolojine farklı açılımlar sağlamaktadır.

Fenomen ve Fenomenoloji terimleri Grekce “*phanos*” (kendisini tezahür ettiren şey)’den türeyen “*Phainomenon*” kelimesinden gelmektedir.¹⁶ Fenomenoloji, Alman Felsefeci Edmund Husserl’e (1859-1938) atfedilen felsefi bir harekettir. Fenomenoloji, bizatihi gerçeğin doğasının tasvirlerini sunmaktan ziyade gerçekliği bilme yolunu bilme ya da araştırmaya dayalı

¹² Seramik Petrografisinde genel olarak kazılarda çıkan seramiklerin tanımlanması ve buna göre örneklerin ayırt edilerek sınıflandırması yapılmaktadır. Bu amaçla seramikten dilim şeklinde parça alınarak cam üzerinde sabitlenmekte ve inceltilecek kesiti hazırlamaktadır. Genelde ortalama olarak 3X10-2mm kalınlıkta hazırlanan ince kesitler numuneye yeterli şeffaflığı kazandırmakta ve örneğin yapısal olarak gözlemlenerek incelenmesine olanak sağlamaktadır. Böylece o Bölgenin kayaç özellikleri ortaya çıkarılmakta ve kazı yöresine ait olan ya da farklı bir coğrafyadan oraya taşınan kayaçlar arasında ayırım yapılması sağlanmalıdır.

¹³ Halil Temiztürk, *Kitab-ı Mukaddes Arkeolojisinin Ortaya Çıkışı ve Metodolojik Tartışmalar*, s. 403-405

¹⁴ James L. Cox, *Kutsal İfade Etmek (Din Fenomenolojisine Giriş)*, Çev. Fuat Aydın, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.36

¹⁵ James L.Cox, *Kutsal İfade Etmek*, s.11

¹⁶ Douglas Allen, *Din Fenomenolojisi*, Çev. Mehmet Katar, Dergiler.Ankara.edu.tr. 37/780/10008.pdf, s.47

bir metod sunar.¹⁷ Fransız Fenomenolog Merleau-Ponty, Fenomenolojiyi “bir düşünce tarzı” meselelerin dünyevi fenomenler tarafından ifşa edildiği şekliyle gerçek durumlarını bir tasvir çabası ve bilgi teorisi olarak tanımlamıştır.¹⁸ Ayrıca Fenomenoloji şahsın, nesnenin içinden başlar ve kişinin dışından dünyanın nesnel bir tasvirine doğru ilerlemeye çalışır. Bu süreçte, hiçbirini farz edilemez ya da önceden varsayamaz.

Her şey hatta görünen dünyanın kendisi bile, sorgulanmak zorundadır. Fenomenleri tasvir etme ve tezahür ettiren şey anlamına da gelir.¹⁹ Fenomenlerin tezahürleri biçim ve anlamı, bir uygarlıktan diğer uygarlığa değişiklik gösterir.²⁰

Din fenomenolojisi, farklı dini eylemlerin tasvir ve tasniflerinden daha fazlasını içerdiği gibi, hem hususi dinlerin hem de genel olarak dinin geniş bir anlamını veren tarihsel ve kültürel bağlamlar üzerine oturtulmuş yorumları içeren, kısacası dini fenomenlerin anlamlarını ortaya çıkaran bir disiplindir.²¹ Ülkemizde din fenomenolojisi ile ilgili çalışmalar yok denecek kadar azdır. Batı’da ise din fenomenolojisi Dinler Tarihi biliminde ayrılarak Din Fenomenolojisi kürsüleri kurulmuştur. Özellikle Batı’da Din Fenomenolojisi alanında Mircea Eliade ve Willfred Cantwell Smith çalışmaları dikkate değer çalışmalardır.

Mircea Eliade, arkaik dünyadaki dinin daima temel bir metafizik içerdiğini. Kutsal olarak kabul edilen semboller, şifreler, arketipler aracılığıyla kutsal dışı dünyada tezahür eden aşkın bir hakikat anlayışı taşır. Bir mitos veya eski sembolün otantik anlamına ulaşmak için çaba sarf edildiğinde bu anlamın, evrendeki belirli bir durumun idrakine varmayı temsil ettiği ve dolayısıyla metafizik bir konum içerdiği görülecektir.²² Eliade, “*Homo religiosus*” evren üzerinde edinmiş olduğu fikirlere bağlanmış sembollerle ifade edilmesi. Sembollerin indirgemeci bir anlayışla çözümlenemeyeceği ifade etmiştir.²³ Eliade, “*her fenomen bir ölçüt meydana getirir*” ilkesinden hareketle kutsal özelliği nedeniyle indirgenemez kabul ettiği her dini fenomenin incelenmesinde dini bir ölçütü esas alınmışının esas alır. Dini bir fenomen, kendi özünü oluşturan kutsal çevresinde anlaşılmalıdır. Dini olguların karmaşıklığının, temel yapılarının ve belirtileri kültürel çevrelerin çeşitliliğinden kaynaklıdır.²⁴ Kutsal, kendinden

¹⁷ Cengiz Batuk, avys.omu.edu.tr/strograge/app/pulic/ cengiz .batuk/115667/ Din% Fenomenolojisi/pdf.

¹⁸ Cengiz Batuk, avys.omu.edu.tr/strograge/app/pulic/ cengiz .batuk/115667/ Din% Fenomenolojisi/pdf.

¹⁹ James L. Cox, *Kutsalı İfade Etmek*, s.38

²⁰ Constantin Tacou, *Din ve Fenomenoloji (Mircea Eliade’in Eserlerine Toplu Bakış)*, Çev. Havva Köser, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.60

²¹ Wilfred Cantwell Smith, *Din Fenomenolojisi*, Çev. Emir Kuşcu, Sarkaç Yayınları, Ankara, 2011, s. 24

²² Constantin Tacou, *Din ve Fenomenoloji*, s.49

²³ Constantin Tacou, *Din ve Fenomenoloji*, s.47

²⁴ Constantin Tacou, *Din ve Fenomenoloji*, s.9

farklı bir şeyle kendini ifade eder. Kutsal nesnelerde, sembollerde ya da mitoslarda belirir ancak hiçbir zaman bütünüyle ve dolaysız olarak ortaya çıkmaz.²⁵ Eliade, iki anahtar fikir sunmaktadır. Kutsal ve Profan diyalektiği, sembol ve sembolik yapıların baskın özellikleridir. Kutsal hiçbir zaman kendini tamamıyla ifşa etmediği gibi, Profan da kendini tümüyle kutsala dönüştürmeye bırakmamaktadır.

Kutsalın diyalektiği, kutsalın daima kendinden farklı bir şeyin içinde kendini bildirdiğini ve hiçbir zaman bütünüyle ifşa olmadığını doğrulayan bir kavramdır.²⁶ Eliade, dini semboldeki, kutsalın tezahürünün yeniden değer kazanma çerçevesinde yeniden değerlendirilebileceğini ifade etmiştir.²⁷ Eliade, fenomenologları, dini verilerin anlamlarının değişik kültür ve tarihsel anlar içinde nasıl tecrübe edildiğini ve nasıl yaşandığını, aynı zamanda nasıl değişime uğradığını, zenginleştirdiğini ve fakirleştirdiğini gösteren kimseler olarak tanımlar.²⁸

Wilfred Cantwell Smith, Din Fenomenolojisi metodolojisini dini araştırmalarda uzun bir süre kullanmıştır. Smith, geliştirdiği “birleştirilmiş eleştirel öz bilinç” kavramı dinin içerden ve dışardan anlama bütünlüğünü geliştirmiştir. Böylece fenomenolojik yönetime yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Ayrıca Smith, Felsefi Fenomenoloji’nin yöntemlerini somut tarihsel dini fenomenlere uygular. O’nun yöntemi önyargısız temel tasvirleri üretmek için dini hakikati paranteze almayı gerektiren fenomenlere empatik müdahalelerde bulunmasıdır.²⁹ Aynı zamanda Smith, “inanmanın inandan başka hiçbir dini gerçekliği yoktur” ilkesini benimser her dinin inananın kendi dinin eşsiz otonom ve mutlak gerçeklik olarak değerlendirir.³⁰ Eliade, dinin anlamını, kutsal ve profan arasındaki ilişkide görür. Cantwell Smith, dinin merkezini kişisel inanç olarak tanımlar. Her şahsın nesnel olarak tasvir edilmeyen kişisel biçimde aşkın gerçekliğe cevap verdiğine inanır. Aynı zamanda Smith dinin görünen ve ampirik özellikleri üzerine odaklanır.³¹

FENOMENOLOJİDE KULLANILAN YÖNTEM VE METOTLAR

Fenomenolojik metot, dinin bilimsel tetkikini vurgulayan, 19.Yüzyıl boyunca gelişen bir hareketten doğmuştur. Diğer bilimsel yaklaşımlarla birlikte din fenomenolojisi de, dinin nesnel

²⁵ Constantin Tacou, *Din ve Fenomenoloji*, s.51

²⁶ Constantin Tacou, *Din ve Fenomenoloji*, s.54, 63

²⁷ Constantin Tacou, *Din ve Fenomenoloji*, s.48

²⁸ Mustafa Alıcı, *Kutsal Giden Yol: Dinler Tarihi’nde Bir Metodolojik Yaklaşım Veya Bir Bilim Olarak Din Fenomenolojisi*, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Say.3, 2005, s. 101

²⁹ Wilfred Cantwell Smith, *Din Fenomenolojisi*, s.12-13

³⁰ Wilfred Cantwell Smith, *Din Fenomenolojisi*, s.19

³¹ Wilfred Cantwell Smith, *Din Fenomenolojisi*, s.43

bir şekilde tanımlama ihtiyacını kabul etti. Fenomenoloji, tarihsel din çalışmalarına bilimsel yaklaşımlar içerisinde bulunan üç temel eğilime tepki göstermiştir. **1. Bilimsel indirgemecilik:** Dini feonomenleri, dinin kendisinin dışında sosyoloji, psikoloji ya da antropoloji gibi disiplinlere uygun bir şekilde açıklama, **2. Dinin kökeniyle ilgili evrimci teoriler:** Dinlerin ilkel bir şekilde ortaya çıktığı ve tedricen daha yükseğe, daha gelişmiş ifadelerle doğru evrimleştiği varsayılmıştır.

3. Dinin yansıtmacı teorilerle açıklanması: Dinin nihai bir varlığa varıncaya kadar genişletilen ya da söz konusu varlık üzerine yansıtılan beşeri bir ihtiyaçtan geliştiği farz ederler. Bu yüzden de, yansıtma hipotezlerinin bütün şekilleri, insanın tanrı imajından yaratılmasından çok, Tanrı'nın insan imajından yaratılmış olduğunu ileri sürerler. **4. Teolojik indirgemecilik,** bütün dinler, yalnızca tek bir din tarafından geliştirilen ölçüte uygun olarak değerlendirilmesidir. Çoğu kez kendi inançlarının Tanrı tarafından vahyedildiğini vurgulayan dinler diğer bütün dinleri bu din ölçütünde yorumlarlar.³²

Husserl göre, birinci aşamada gözlemci felsefi bir fenomeni incelerken, Yunanca bir kökene sahip olan “durdurmak” ya da alıkoymak anlamına gelen “*epoche*” yerine getirmesi gerekir. Gözlemcinin maddi şeyler, bilim, diğer insanlar, olayların sonuçları ve düzeni hakkındaki düşüncelerinin hepsi ya da hangi türden olursa olsun diğer ön yargıları askıya ya da Husserl'in matematikten ödünç aldığı bir kavramı kullanacak olursak, “*paranteze alınmalı*”dır. Önceden kabul edilen inanç ya da kabulü “*paranteze almayla*” gözlemci, fenomenlerin bizzat konuşmalarına izin verir.³³ İkinci aşamada, gözlemci, kendisiyle fenomenlerin yapısının görüldüğü “*eidetik*” sezgiyi gerçekleştirir. Yunanca şekil, düşünce ya da öz anlamına gelen “*eidos*” kelimesinden alınan) “*eidetic sezgi*” gözlemcinin fenomenlerin gerçek yapısını ve anlamını görmesine izin verir.³⁴ Üçüncü aşama, “*Epoche ve eidetik*” sezginin birleşimi, var olan fenomenlerin nesnel bir resmini inşa etmektedir. Apoche ve eidetik sezgi, fenomenologların kendisiyle varoluşun yapılarını gördükleri ve böylece de dünyanın nesnel bir tasvirini inşa ettikleri birincil vasıtalarlardır. Gözlemci özleri sezerken fenomenlerin konuşmasına izin verirken üç temel adım vuku bulur.

1. Nesnelerin isimlendirilmesi: Fenomenler arasındaki ilişkileri görme/fark etme ve süreci tasvir etme. Paranteze alınmış bilinç durumunda bulunan gözlemci, isimler vererek birbirinden ayırma ihtiyacı duyacağı çeşitli fenomenler algılayacaktır. İsimler fenomenlerin

³² Wilfred Cantwell Smith, *Din Fenomenolojisi*, ss.77-94

³³ James L. Cox, *Kutsalı İfade etmek*, s.39

³⁴James L. Cox, *Kutsalı İfade Etmek*, s.39

kendileriyle aynı olmasalar da, gözlemci onları isimlendirerek görünen şeyleri anlamlandır. Fenomenleri isimlendirme, kendisini bilimcimize arz eden şey hakkında anlaşılır bir şekilde konuşmamızı mümkün kılar.

2. İlişkileri fark etme: İsimlendirilen fenomenler arasındaki ilişkileri gözlemleyerek gerçekliğin yapılarını oluşturabilir.

3. Süreci tasvir etmek: Fenomenlerde faaliyette olan süreci tasvir edilir. Tarihte meydana gelen süreçler, her bir olayın daha sonraki olayın daha sonraki olayları meydana getirmesi ya da etkilemesi şeklinde gözlemlenebilir.³⁵

Eliade, “*Hierophanie*” kutsalın tecellisi, kutsalın onun aracılığıyla ve içinde tezahür ettiği edinimi tanımlamak için kullanılmaktadır. Hierofanik nesneler, kutsalın tezahür ettiği nesneler bir taş ve bir ağaç oldukları için değil, kendilerinden farklı bir şeyi ifşa etikleri için kutsal sayılmaktadırlar. Nesneler tezahür durumuna geçmesiyle, seçilmiş nesne başkası olmakta ne kendini çevreleyen diğer şeylerden ayrılmış gibi bir hal almaktadır. Bir anlamda nesne kendisi olmaya son vermektedir. Kutsallık boyutu kazandıktan sonra profan (kutsal dışı) dolaysız ve görünen kimliğinden farklı bir duruma gelmektedir.³⁶ *Hermenötik metot*, dini olguların içerdiği mesajları çözümleme işlemidir.³⁷

Smith, Din Fenomenolojisindeki temel kavramları: 1. *Yönelimsellik*, bilincin gerçek özü olarak görülür, bir özne her zaman bir nesneye yönelir ve yönelimsellik bir şeyin bilinci olarak bütün bilincin özelliğine işaret eder. Bütün bilinç edinimleri bir şeyin tecrübesine yönlendirir. Yönelimsellik, bilincin fenomenleri nasıl tesis ettiğini tasvir etmenin bir yoludur. Fenomenologlar, bilginin niyetsel yapılarına odaklanırlar. 2. *Epoche ve Empati*, Epoche ve empati birbirine bağlı kavramlardır. İnananın bakış açısından çevreyi görmek (empati) kendi inanç ve önyargılarını paranteze almak (Epoche) gerektirir.) 3. *Eidetik Vizyon*, (Yunanca “*idos*” kelimesinden türetilmiş olan Eidetik, “evrensel özleri” ifade etmektir. Dini fenomenlerin esas anlamını araştırmaktır.³⁸

DİN ARKEOLOJİSİ VERİLERİNE FENOMENOLOJİK YÖNTEM VE METOTDUN UYGULANMASI

Din arkeolojisi verilenin, Klasik Arkeoloji yöntem ve metotlarıyla çözümlenemeyeceği dinin sadece soyut bir alanla ilgili olmadığı sanılanın aksine hayatın birçok alanına etki ettiği yapılan

³⁵ James L. Cox, *Kutsalı İfade Etmek*, ss.40-43

³⁶Constantin Tacou, *Din ve Fenomenoloji*, ss. 50-51

³⁷Constantin Tacou, *Din ve Fenomenoloji*, s.11

³⁸ Wilfred Cantwell Smith, *Din Fenomenolojisi*, ss.33-44

çalışmalar bize göstermektedir. Din Arkeolojisi verileri sadece tapınak, mezarlık ve kutsal düşünülen özel mekânlardan ibret olmadığı, maddi kültürün tamamının din ile ilişkili bir şekilde düşünülmelidir. Böylece bir toplum hakkında yapılan Arkeolojik çalışmalar sadece dinle ilgili kalıntıların o toplumun dini hakkında bütüncül çözümler veremediğini, bütüncül çözümlere ulaşmak için o toplumun yaşama dair maddi ve manevi kalıntılarındaki “kutsal” aranmalıdır. Bu çalışmaların yapılabilmesi için yeni metodolojiler geliştirilmelidir. Bu çalışmamızda Din fenomenolojisi yöntem ve metotlarıyla Din Arkeolojisi yöntem ve metotları hakkında özet bilgiler verdikten sonra, Din Arkeolojisi ve Din Fenomenolojisi ortak bir metodolojik yöntemi üzerinde duracağız.

Din fenomenolojisi dini araştırmalarda uzun yıllardır kullanılan bir yaklaşımdır. Geçmişten günümüze kadar tek bir din Fenomenolojisi bulunmaz aksine birçok din fenomenolojisi mevcuttur. Douglas Allen, günümüze kadar gelen Fenomenolojileri dört grupta tasnif eder. Birinci grup, herhangi bir felsefi ve teolojik iz bırakmayan din fenomenolojisini sadece dinin temel unsurlarının araştırılıp anlaşılmasını ifade eder. İkinci grup, din fenomenolojisini mukayeseli ve tipolojik bir tasnife dayanan özgün bir din bilimi olarak anlaşılmıştır. Üçüncü grup, Din fenomenolojisini Dinler Tarihi ile özdeş, onun içinde, onun bir alt disiplini veya metodolojik yaklaşımı olarak görenlerdir. Dördüncü grup ise, Din fenomenolojisini teoloji içinde kullanan ve felsefi fenomenolojiyle birleştirenlerin oluşturduğu anlayıştır.³⁹ Biz bu fenomenolojik metotlardan, Elideda'nın kutsal, kutsalın tezahürü hakkında bir fenomen üzerine uygulanan yöntem ve metodu ile Smith'in dini bir fenomeni içerden anlama ile dışardan anlama yöntemini Arkeolojik verilere uygulayarak geçmiş toplumların bütüncül din anlayışlarına ulaşılabilmeyi amaçlamaktayız.

Din fenomenolojisinde kullanılan yöntemler Din Arkeolojisi verilerine uygulanırken Arkeolojik kazılar yapan bilim insanları öncelikli olarak Yunanca bir kökene sahip olan “durdurmak” ya da “alıkoymak” anlamına gelen “*epocheu*” yerine getirmelidir. Gözlemcinin maddi şeyler, bilim diğer insanlar, olayların düzeni hakkındaki düşüncelerin hepsi ya da hangi türden olursa olsun diğer önyargıları askıya alması bir başka ifadeyle önceden kabul edilen inanç ya da kabulü “*paranteze alması*” gözlemcinin fenomenleri bizzat konuşturmasıdır.⁴⁰ Arkeolojik kazılarda elde edilen verilere karşı bir arkeoloğun tutumu da böyle olmalıdır. Arkeolojik verileri ulus devletlerin yurttaş yaratmada ortak kültürel kimlik oluşturma çabasında

³⁹ Mustafa Alıcı, *Kutsal Giden Yol: Dinler Tarihi'nde Bir Metodolojik Yaklaşım Veya Bir Bilim Olarak Din Fenomenolojisi*, s.74

⁴⁰ James L. Cox, *Kutsalı İfade Etmek*, s. 39

Arkeoloji disiplini ideolojik bir aygıt olarak kullanılmamalı aynı zaman dinlerin de kendi hakikatlarını Arkeolojik verilerle doğrulatma çabası içerisinde olunmamalıdır.⁴¹

Bir gözlemci olarak bir fenomenolog objektif olması zor da olsa elde ettiği verilerden bütüncül inanç ve düşünce ağlarından çözümlenmesi gereken fenomenler dünyasında dinin özüne ulaşma çabası göstermelidir.⁴²

Yunanca şekil, düşünce, ya da öz anlamına gelen “*eidos*” kelimesinden alınan “*eidetic sezgi*” fenomenlerin gerçek yapısı çözümlenmelidir. Arkeolog, kendisiyle Arkeolojik verilerden elde edilen kalıntıların gerçek yapısını anlamaya çalışmalıdır. Epoche ve eidetik sezginin birleşimi, Arkeologun, arkeolojik verilerin nesnel bir şekilde tasvir etme, verileri isimlendirme, ilişki ve süreçleri tasvir etme gerçekleşmelidir. Her süreç bir sonraki süreçte meydana gelen olayların meydana gelmesi ve etkilemesi şeklinde gözlemlenmesidir.⁴³ Arkeolog, arkeolojik kalıntıların iç yüzleri vasıtasıyla arka plana ulaşmak ve empati yaparak arkeolojik kalıntıların içyüzünü anlama ve kalıntıların özlerine inmelidir.⁴⁴

Din Arkeolojide elde edilen kalıntıların “*sınıflandırılması*” önemli bir merhaleidir. Din fenomenoloji bu konuda din arkeolojisine dini fenomenleri sınıflandırarak önemli bir katkı sunabilir. Din fenomenolojisi yapısal olarak din fenomenleri anlama teşebbüsüdür. Din Fenomenolojisi, dinin sembolik formlarını anlamak için, fenomenleri dini boyutlarına bağlı kalarak tipolojilere ayırır böylece inanç ve uygulama formlarının sistematik bir tipolojisini ortaya koyar.⁴⁵ Dinin kendi içinde farklı boyutları vardır. Bunlar ritüel, mitik, öğretisel, ahlaki sosyal ve dini tecrübe boyutları şeklinde analitik sınıflamalar yapılarak dini fenomenlerin özüne ulaşılabilceği ve bu fenomenlerden hareketle dinlerle hakkında bütünsel yaklaşımlar ortaya konabilir.⁴⁶

Eliade, “*hermenötik*” metoduyla arkeolojik kalıntıların içerdiği mesajları çözümleyerek analiz ve senteze ulaşılmalıdır. Bu analiz ve sentezden elde edilen verileri dönüştürerek yeni değerler

⁴¹ Handan Bilici, *Ulus-Devlet Kavramının Ortaya Çıkışı Sürecinde Arkeoloji*, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları, Cilt.5, Say.2, 2018, s.2

⁴² Mustafa Alıcı, *Kutsal Giden Yol: Dinler Tarihi'nde Bir Metodolojik Yaklaşım Veya Bir Bilim Olarak Din Fenomenolojisi*, s.109

⁴³ James L. Cox, *Kutsal İfade Etmek*, s.39, s.41

⁴⁴ Mustafa Alıcı, *Kutsal Giden Yol: Dinler Tarihi'nde Bir Metodolojik Yaklaşım Veya Bir Bilim Olarak Din Fenomenolojisi*, s.77

⁴⁵ Mustafa Alıcı, *Kutsal Giden Yol: Dinler Tarihi'nde Bir Metodolojik Yaklaşım Veya Bir Bilim Olarak Din Fenomenolojisi*, s.108

⁴⁶ Mustafa Alıcı, *Kutsal Giden Yol: Dinler Tarihi'nde Bir Metodolojik Yaklaşım Veya Bir Bilim Olarak Din Fenomenolojisi*, s. 108

yaratarak varlığın niteliğini değişikliğe uğrattır. Kültürel yaşamda, gerek arkaik, etnolojik dinlerin ve büyük dinlerin anlaşılmasında bu metot çok önemli bir yer tutmaktadır.⁴⁷

Eliade'nin bu metodu, dini fenomenlerin anlamını belli bir kültür içinde kavramak ve onun mesajını deşifre etmek yeterli değildir aksine onun tarihini ve tarih içindeki değişim ve gelişimini ortaya koyarak onun insanlığı ait kültüre yaptığı katkıyı ortaya çıkarmak daha önemlidir.

Eliade'nin din fenomenolojinde kullanmış olduğu bir diğer metot “*hierophanies*” kutsalın tecellisidir. Din Arkeolojisi verilerinde Kutsalı tecellisine aranabilir. Buna da dini tecrübelerle ulaşılır. Hiyerofani, doğal ve kutsal dışı dünyamızın tamamlayıcı olan nesnelerde bizim dünyamıza ait olmayan bir gerçeğin, çok farklı bir şeyin tecelli etmesidir. Eliade, hiyerofani ait üç unsur bulunduğunu; 1. Kendi normal çevresinde kalmaya devam eden normal nesne 2. Görülmeyen nesne 3. Doğal nesne iken kutsallık kazanan nesne şeklinde tanımlamaktadır. Her hiyerofani, kutsalla ilgili bir şeyi ortaya çıkarır. Aynı zamanda her hiyerofoni, insanın dini tavrına bir tipoloji kazandırır. Din fenomenoloğu, bir kutsalın tarihi izini sürmez aynı zamanda o kutsalın diğer dinlerde aldığı tarz ve tezahürlerini de anlamaya ve izah etmeye çalışır. Bu metot, Din Arkeologlarının elde ettiği verilerdeki fenomen ve olguların tarihsel değişimlerinin kronolojisine katkı sunabilir.⁴⁸ Eliade “*sembolizm ve sembolik yapılar*” daki fenomenleri ortaya çıkarmaktan ziyaden kutsalın tipolojisi ve morfolojisi üzerinde yoğunlaşır. Arkaik yapılardaki sembolleri çözümlemeye çalışarak bu sembollerdeki kutsal ve kutsal tecellisi üzerinde yoğunlaşır.⁴⁹

Smith, Din Arkeoloğu, Din fenomenolojisinin “*yönelimsellik*” metoduyla, bir öznenin arkeolojik bir nesneye yönelirken bu nesnenin nasıl tasvir edilmesi ve yorumlaması gerektiği, bir de nesnedeki bilginin niyetsel yapılarına odaklanmalıdır. Arkeolog dini bilincin a priori bir yapı taşıdığını, bu da yönelinmiş nesnenin bilinci ve özüdür. Buradan Arkeolog, dini tezahürlerin yönelimsel niteliklerini elde etmelidir. Böylece dini nesnenin anlamını yeniden inşa etmelidir.⁵⁰

⁴⁷ Constantin Tacou, *Din ve Fenomenoloji*, s.12

⁴⁸ Mustafa Alıcı, *Kutsal Giden Yol: Dinler Tarihi'nde Bir Metodolojik Yaklaşım Veya Bir Bilim Olarak Din Fenomenolojisi*, s.103

⁴⁹ Mustafa Alıcı, *Kutsal Giden Yol: Dinler Tarihi'nde Bir Metodolojik Yaklaşım Veya Bir Bilim Olarak Din Fenomenolojisi*, s.103

⁵⁰ Wilfred Cantwell Smith, *Din Fenomenolojisi*, ss.33-35

Smith, Dini fenomenleri “içerden anlama”, “dışardan anlama” metodunun Din Arkeolojisinde çok önemli bir yeri vardır. Smith, “inanmanın imanından başka hiçbir dini gerçeklik” yoktur.

Bir dinin arkeolojik verilerini çözümlemeye o dinin inan açısından daha içselleştirilebileceğini o verilenin metafizik algısını daha iyi anlayabileceği bir dinin içerden anlaşılmasını kolaylaştırmaktır.

Din Arkeolojisi verilerini dışardan anlamada ise kişi araştırdığı dine ihtida etmesine gerek olmadığı, empati yoluyla o dinin fenomenlerini çözümleye bileceğini böylece dini fenomenler hem içerden hem de dışardan çözümlenebileceği bir metodoloji geliştirilebilir.⁵¹

SONUÇ

Din Arkeolojisi verilerinin fenomenolojik bakış açısıyla yorumlanması tebliğimizde öncelikle disiplinler arası bir işbirliği önermektedir. Disiplinler arası çalışmalar günümüz akademik dünyasına yeni ufuklar açacağı inancındayız. Din arkeolojisi verilenin, Klasik Arkeoloji yöntem ve metotlarıyla çözümlenemeyeceği dinin sadece soyut bir alana ilgili olmadığı sanılanın aksine hayatın birçok alanına etki ettiği yapılan çalışmamalar bize göstermektedir. Din Arkeolojisi verileri sadece tapınak, mezarlık ve kutsal düşünülen özel mekânlardan ibret olmadığı, maddi kültürün tamamının din ile ilişkili bir şekilde düşünülmelidir. Böylece bir toplum hakkında yapılan Arkeolojik çalışmalar sadece dinle ilgili kalıntıların o toplumun dini hakkında bütüncül çözümler veremediğini, bütüncül çözümlere ulaşmak için o toplumun yaşama dair maddi ve manevi kalıntılarındaki “kutsal” aranmalıdır. Bu çalışmaların yapılabilmesi için ortak metodolojiler geliştirilmelidir.

Arkeolojisi, sosyal bilimlerde alanında yer almasına karşın daha çok fen bilimleri ile ortak çalışmalar yapmıştır. Ancak Arkeolojisi sosyal bilimlerde olmasına rağmen sosyal bilimlerle yeterli iletişim geliştirememiş bu da Arkeolojisinin verilerinin yeterince yorumlama geleneği geliştirememiştir. Arkeoloji’de ilk kazılar dinle ilgili olmasına rağmen arkeoloji dine uzun süre mesafeli durmuştur. Bunun başlıca nedenleri Batı’nın sömürgeci, pozitivist evrimci ve ulus devlet inşasında ideolojik bir aygıt olarak kullanılmasıdır. Artık Arkeolojisi ve din bilimleri ve sosyal bilimlerle barıştırılmalıdır. Arkeoloji disiplini sosyal bilimlerde ve din bilimleri ile ortak çalışmalar yaparak insanlık tarihinin en önemli olgusu olan din hakkında derin düşünce paradigmaları geliştirilmelidir.

⁵¹ Wilfred Cantwell Smith, *Din Fenomenolojisi*, s.19

Din fenomenolojisi, tüm dini fenomenleri sistematik ve mukayeseli bir şekilde tasnif eden ve aynı zamanda onları anlamaya ve yorumlamaya çalışan, antropolojik bir bakış açısına sahip olarak dini bir fenomeni, beşer kültürünün bir ürünü, önemli bir özelliği veya onu yansıtan bir çehresi olarak inceler. Din arkeolojisi verilerinden elde edilen dini fenomenler, din fenomenolojisi bu metoduyla dinin özüne ve dinin sistematik bütünlüğüne ulaşılmalıdır.

Ülkemizde Arkeoloji, tarihi eser koleksiyonculuğu ve müze anlayışından kurtarılarak Arkeolojinin, sahada arkeolojik kazılar yaparak dini fenomenleri, fenomenolojik yöntem ve metotlarla analiz edilmelidir. Özellikle din fenomenolojisi ve arkeoloji arasında derin bir işbirliği sağlanmalıdır. Kazı alanları sadece Arkeologların olduğu bir alan olmamalıdır. Din bilimleri ve sosyal bilimlerden uzmanların olması, böylece disiplinler arası bir zenginlikle geçmiş aydınlatılmalıdır.

Ülkemizde lisans eğitimi yapan Arkeoloji fakülteleri kendi içinde Din Arkeolojisi kürsüsü kurarak Din Arkeolojisi yöntem ve metotları geliştirilmelidir. Din fenomenolojisi ilahiyat fakültelerinde lisans düzeyinde bir bilim dalı olarak kabul görünmese de, ilahiyat fakültelerinde Din Fenomenolojisi kürsüleri kurularak Din Fenomenolojisi yöntem ve metotları geliştirilmelidir. Ayrıca, İlahiyat fakültelerinde Din Arkeolojisi seçmeli dersler arasında okutulmalıdır.

KAYNAKÇA

- ALICI, Mustafa, (2005), *Kutsal Giden Yol: Dinler Tarihi'nde Bir Metodolojik Yaklaşım Veya Bir Bilim Olarak Din Fenomenolojisi*, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Say.3, 2005
- ALLEN, Dauglas, *Din Fenomenolojisi*, Çev. Mehmet Katar, Dergiler. Ankara. Edu.tr. 37/780/10008.
- BİLİCİ, Handan, (2018), *Ulus Devlet Kavramının Ortaya çıkışı Sürecinde Arkeoloji*, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları, C.5, Say. 2
- CENGİZ BATUK, avys.omu.edu.tr/strograge/app/pulic/cengiz.batuk/115667/Din%20Fenomenolojisi/pdf
- COX, JAMES L., (2004), *Kutsalı İfade Etmek (Din Fenomenolojisine Giriş)*, Çev. Fuat Aydın, İz Yayıncılık, İstanbul
- ÇOKAY, Sedef, *Arkeolojiye Giriş*, (2010), İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul

DARTMA, Bahattin, (1998) *Kur'an Işığında Arkeoloji, Kur'an Mesajı İlmi Araştırmalar*
Dergisi, Say.10

HODDER Ian, HOSTON Scott, (2010) *Geçmiş Okumak: Arkeolojiyi yorumlamada Güncel*
Yaklaşımlar, Çev. Burcu Toprak, Emre Rona, Phoenix Yayınları, Ankara

ÖZDEMİR, Ahmet, (2019), *Kur'an-ı Anlamada Yeni Bir Yöntem Önerisi Olarak Kur'an*
Arkeolojisi, Journal Of İslamic Research, Say. 30(2)

ÖZDOĞAN, Mehmet, (2011), *50 Soruda Arkeoloji*, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, İstanbul
.....(2011), *Arkeolojik Kazılar Bilimsel Çalışma mı? Toprak Hafriyatı mı?*,
Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul

SMİTH, Wilfred Cantwell, (2011), *Din Fenomenolojisi*, Çev. Emir Kuşçu, Sarkaç
Yayınları, Ankara

TACOU, Constantin,(2000), *Din Fenomenolojisi*, (Eliade'ın Eserlerine Toplu Bakış),
Çev. Havva Köser, İz yayıncılık, İstanbul

TEMİZTÜRK, Halil, (2019), *Kitab-ı Mukaddes Arkeolojisinin Ortaya Çıkışı ve Metodolojik*
Tartışmalar, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C.19, Say.2

TOPRAK, Bilal, (2019) *Geçmişimizi Doğru Anlamak: Din Bilimleri Ve Arkeoloji*
Bağlamında Disiplinler Arası Çalışmaların Gerekliği, Uluslararası Yüksek Din
Öğretimi Sempozyumu, İnönü Üniversitesi Yayınevi, 24-25 Ekim.

.....(2019), *Din Arkeolojisinin İmkânı Ve Göbeklitepe*, Doktora Tezi, İstanbul

COLONIAL POWER, PATRIARCHY, AND SUBALTERN WOMEN

Hüseyin İÇEN

ABSTRACT

The purpose in this study is to show how women exploited and colonized both by social and political. The process includes colonial and imperial power relations and their relations with social acceptances by overwhelming majority. In this manner some prominent scholars are taken an important place such as Franz Fanon, Gayatri Spivak, Kate Miller and Nazila Heidarzadegan and more. *Wide Sargasso Sea* which was written by Jean Rhys and *The Bell Jar* which was written by Sylvia Plath are studied to explain and emphasize the concept of colonization and subaltern woman by quoting some vital quotations of novels throughout the article. In colonized and patriarchal societies women are seen as weak and ineffective compared to men, who may choose to live in seclusion rather than be actively involved in freedom movements.

Key Words: Women, Colonial Power, Patriarchy, Subaltern Women

Wide Sargasso Sea was written by Jean Rhys as a prequel to *Jane Eyre* which had been written by Charlotte Bronte. The novel includes 3 different parts which are narrated by different angles of a story. Each angle is narrated by different people including Antoinette, Rochester and Grace. The first part of novel is about from childhood to adult of Antoinette and what she underwent throughout her life and future. The second part of novel is about marriage which has already taken place between Antoinette and Rochester who appears in the second part of novel and take the authority of Antoinette and what her belongings. And the last part of novel is about the madness of Antoinette in a dark room in mansion in England narrating by Grace who has been hired by Rochester in order to take care of Antoinette who does not feel good in psychologically anymore.

Another novel studied throughout the article is *The Bell Jar* written by Sylvia Plath in 1963. The main character is Esther Greenwood. She is a young student won a scholarship in New York for 6 months. It was her dream but after she arrived there she felt disappointed because of what she saw during her scholarship. Like Antoinette, Esther wants to be free and does whatever she wants but it is not as easy as she thinks. The social acceptance never lets her to be a free woman and brings about her mental ability to the disorder.

Women, if subordinated, are assigned different roles in a patriarchal society such as wives, mothers, sisters all of which make them dependent upon the male and reduce her identity to relation to a man. Gender role demands a woman since childhood, to believe that motherhood and the role of a woman are the objectives to be pursued. It has naturalized the relationship between the sexes.

Frantz Fanon believes that “she is a woman (...) that (...) she is not welcomed in this society” (Fanon, 1967). Both Antoinette and Esther are not embraced by the society in which they live. Oppression by imperial powers from various perspectives and above all, through the patriarchal systems, places women in a low position in society and among other related classes. Bill Ashcroft argues that:

There have been robust debates in a variety of colonized societies over whether gender or colonial exploitation is the most significant political element in women’s lives and add that such colonial control has led to requests for greater consideration of gender creation and jobs in the study of imperialism and colonialism (Ashcroft, 2000).

The implications of gender and colonial inequality in the current situation of women are debated, in which patriarchal inequality is interpreted as a fundamental element in the exploitation of women in their societies. All these occurrences are the product of imperial power and colonialism. Ashcroft suggests that:

Both patriarchy and imperialism can be seen to practice similar forms of dominance over those they make subordinates. Thus, the perceptions of women in patriarchy and those of colonized subjects can be paralleled in a variety of ways (Ashcroft, 2000).

The study explains that colonialism and patriarchy view women as the subordinate category of people in society. The relation between men and women in the novels is power relation and the power agent varies in each novel that is colonial power in *Wide Sargasso Sea* and patriarchal power or male dominance in *The Bell Jar*. Antoinette suffers from being Creole, which is to be neither white nor black; on the other hand Esther suffers from being a passive woman in a male dominant society. But main difference between two characters is the level of oppression. Antoinette suffers from double oppression since she is a Creole woman.

Kate Millet in her famous book entitled *Sexual Politics* argues as:

Patriarchy's chief institution is the family. It is both a mirror of and a connection with the larger society; a patriarchal unit within a patriarchal whole. Mediating between the individual and the social structure, the family effects control and conformity where political and other authorities are insufficient. As the fundamental instrument and the foundation unit of patriarchal society the family and its roles are prototypical. Serving as an agent of the larger society, the family not only encourages its own members to adjust and conform, but acts as a unit in the government of the patriarchal state which rules its citizens through its family heads (Millett, 1970).

Gayatri Spivak's complex essay *Can the Subaltern Speak?* received an enormous amount of attention since its first publication in 1988. Spivak's subaltern refers to the least powerful subjects in society.

Subaltern is a term used for those of lower economic and cultural status; the masses who exist outside power structure of a given society. In *Can the Subaltern Speak?* Spivak seeks to overthrow the binary opposition between subject and object, itself and the rest, the West, and the Orient, middle and the margin, and the majority and the minority. They cannot speak because they are divided by gender, class, caste, religion, etc.

The term Speak is not entirely literal for Spivak. She means can the lowest members of society express their concerns, enter into dialogue with those who have power? and also if they do speak right or otherwise communicate their concerns will they be hurt? Spivak argues as:

What we mean by attending to the subaltern classes is what they do 'speak' is resist they form collectives; but there is no infrastructure for again to go back to the metaphor for them to have this speech act completed. In other words, those around them with the power, the state's power or long states power do not have the infrastructure to be able to attend to these things (Spivak, 1988).

She does not like this answer since she sees it as a kind of ventriloquism. One should remember Said's theory and the importance of representation in maintaining colonial control. Spivak is also talking about representation but in her case, it is not the colonizer who represents the colonized, but there are layers of representation.

Spivak's essay, *Can the Subaltern Speak?* challenges the idea of the colonial subject and provides an example of the limits of the Western discourse's ability to interact with other cultures. This study is marked by a paradigm shift in postcolonial studies.

In *Can the Subaltern Speak?* Spivak argues that, “My readings are, rather, an interested and inexpert examination, by a postcolonial woman, of the fabrication of repression, a constructed counternarrative of woman’s consciousness, thus woman’s being” (Spivak, 1988). She considers a woman equal with the other members of society and notices her as an important part of it. In relation to the importance of the woman, there exists the word subaltern which Spivak uses it more than common terms such as woman or colonized. Subaltern refers to any group of people who are lower than the others from different points of views which Donna Landry and Gerald Maclean define it as, “The kinds of groups that are claimed to be subaltern are simply groups that feel subordinated in any way” (Landry and Maclean, 1993).

Woman and her position in the society, according to Spivak, “is maneuvered between indigenous patriarchy and colonial government” (Spivak, 1999). From both perspectives, women are excluded from the important social activities and are considered as desirous objects possessed by men who dominate them. Women’s freedom and “Women’s desire,” as Spivak considers, are always restricted by the traditional patriarchal principles and the power of the rulers (Spivak, 1999). She declares “the subaltern cannot speak” and clarifies the state of the women especially in India and illuminates “the subaltern has not the right to talk” (Spivak, 1988).

Concerning the position of the native women, Bill Ashcroft explains the main reason of this silence as “gender bias, and constructions of the traditional or precolonial are often heavily inflected by a contemporary masculinist bias that represents native women as quietist and subordinate” (Ashcroft, 2000). Women do not have the right to take part in the economic or cultural activities. They are forced to be colonized doubly and excluded from social events, as Landry and Maclean consider the subaltern as “the most oppressed and invisible constituencies” (Landry and Maclean, 1993). In this concern, they are afflicted in the most awful condition in society.

Spivak states: “between patriarchy and imperialism (...) the figure of the woman disappears (...) into a violent shuttling which is the displaced figuration of the third-world woman caught between tradition and modernization” (Spivak, 1988). She sees the woman as a figure crushed between the male-dominated society and colonial power.

She notices the woman disappeared completely between strategies applied by both sides and argues that she is lost as a third- world woman among the concepts of tradition and modernization. An analysis regarding postcolonialism reveals this idea that imperial power and patriarchy make the women double colonized.

Postcolonial women are humiliated and oppressed, so that they do not have the power of determination by themselves.

Spivak would agree with Said that every representation is a misrepresentation. A picture, in other words, no matter how perfect, is not the thing it represents but Spivak thinks that as long as the subaltern is not able to develop a political consciousness and express it, this representation is the best option available. Gayatri Spivak asks can the subaltern, as the weakest members of society, speak? She argues that they cannot speak because of the way society structured them. As Heidarzadegan states:

Women, like colonized people, have needed to develop their own language, and their own accessible apparatuses as those of the colonizer. Both groups are colonized, powerless and have a subordinate situation. Postcolonial discourse and feminism look to reinstate the subordinate and marginalized against the dominant and early nationalist postcolonialism like early feminism tried to transform the structure of dominance (Heidarzadegan, 2019).

The concept of womanhood is important for a critical view of the topic of female insanity. It is important to search for the definition of femininity and gender aside from sex while focusing on the role of Sylvia Plath as a woman. Simone De Beauvoir has written in her seminal book, *The Second Sex*, that “One does not born, but rather becomes a woman” (Beauvoir, 1949). But what does the word ‘woman’ imply to us? We identify a person’s bio- sex as the main characteristics of his/her identity in everyday life. On the other hand, female or more like ‘feminine’ refers to a variety of symbolic, conventional, standardized behaviours that entail identity in a wider society. The word patriarchy means “the rule of the father” (Wolfreys, Robbins and Womack, 2006). In a wider context, it refers to male dominance and rule. In a general sense, colonialism as well as patriarchy is built on unequal control and oppression. Although, postcolonial theorists and authors concentrate on colonialism, the main focus of the feminists is on hegemony. The emphasis of feminists is on the balance of power between women and men. According to Lundin, “while postcolonialism focuses on the marginalization and exploitation in colonial contexts” (Lundin, 2008). As McLeod pointed out, “feminism and postcolonialism share the mutual goal of challenging forms of oppression” (McLeod, 2000). Women who are colonized by foreign colonial agents are double oppressed, exploited, and colonized.

As McLeod writes, “Kirsten Holst Peterson and Anna Rutherford used the phrase ‘Double Colonization’ to refer to the ways in which women have simultaneously experienced the oppression of colonialism and patriarchy” (McLeod, 2000).

Such women were named by Spivak as subaltern. She thought that “the inferior, like women in the sense of colonial production has no past and cannot speak” (Spivak, 1988).

Regarding this theme, *Wide Sargasso Sea* is an excellent postcolonial and feminist text that exposes the colonial and patriarchal systems of power previously glorified by the novel *Jane Eyre* by Charlotte Bronte. In the words of Lundin:

Wide Sargasso Sea is a prequel to *Jane Eyre*, where Antoinette/Bertha is known as the madwoman in the attic. *Wide Sargasso Sea* depicts an explanation for Antoinette/Bertha’s troublesome situation and it ends up tragically with the female protagonist’s total deprivation of her freedom (Lundin, 2008).

Lundin noted that the relationship between Antoinette and her husband, Mr Rochester, is traditionally patriarchal and colonial, not only a sexual mixture, it is also a synthesis of various cultures and traditions (Lundin, 2008).

Double colonization means a situation where women are colonized twice. Firstly, they are colonized by patriarchal ideas prevailing within their own homeland, and secondly, imperial colonizers mainly came from Europe to dominate and govern their countries based on their own laws. Therefore, women are apt to suffer from various types of oppression imposed on them by different forces of power.

Spivak's theory of double colonization needs two dominant powers such as man and colonial power to be applied to a text, and it is obviously seen in *Wide Sargasso Sea*. Rochester is both a man and a colonial agent, and he dictates and exploits Antoinette to fulfil his role as a double colonizer. Antoinette is colonized twice. On the other hand, double colonization cannot be applied to *The Bell Jar* because there are no essential instruments in the text such as colonizer. Because Esther lives in New York and is not exploited physically like Antoinette by Rochester. Women are commonly viewed as colonized images rather than persons in patriarchal societies. Throughout this way, they are viewed as servants to men and are substantially excluded from the most important social events. If women’s presence in the events of a society is not evident it can be a sign of their minor role. If there is patriarchal power, the condition of women is worsened. When women endure the burden of both colonial power and the patriarchal structure in society, they are told to be double colonized.

This study is carried out based on exposing the social structure of exploration and socializing it to the point of dehumanizing women from the societal strata. The women in these postcolonial and feminist texts are seeking to justify their lives. All the woman characters display a purpose

in their madness.

They challenge psychological, postcolonial, and patriarchal repression and establish their own culture.

They are abused and imprisoned even if they did not threaten the community that persecuted them. All the women characters in these novels are restricted to solitude and both novels have fractured narratives, complicated metaphors, distorted words, and various meanings and explanations.

REFERENCES

Ashcroft, Bill., Griffiths, Gareth and Tiffin, Helen. (2000). *The Post-colonial Studies: The Key Concepts*. USA: Routledge.

Fanon, Frantz. (1965). *A Dying Colonialism*. Trans. Haakon Chevalier. New York: Grove press.

Heidarzadegan, Nazila. (2019). *The Middle Eastern American Theatre: Negation or Negotiation of Identity*. Ankara: Akademisyen Kitapevi.

Lundin, Ingela. (2008). *Double Oppression In The Color Purple And Wide Sargasso Sea. A Comparison Between The Main Characters Celie And Antoinette/Bertha (C-Essay)*.

Plath, Sylvia. (1963). *The Bell Jar*. United States: Heinemann Print.

Spivak, Gayatri Chakravorty. (1988). *Can the Subaltern Speak?* Basingstoke: Macmillan.

Rhys, Jean. (1966). *Wide Sargasso Sea*. 1966. Norton Critical Ed. 1 ed. Ed. Judith Raiskin. New York: Norton, 1999. Print.

Millett, Kate. (2000). *Sexual Politics*. Urbana and Chicago: Illinois UP.

McLeod, J. (2000). *Beginning Postcolonialism*. Manchester: Manchester University Press.

Wolfe, J., Robbins, R. and Womack, K. (2006). *Key Concepts In Literary Theory*.

Edinburgh: Edinburgh University Press.

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERDE YARATICILIK

Alev KURU

Üsküdar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Didem GÜVEN

Sabahattin Zaim Üniversitesi

ÖZET

Yaratıcı zekâ, geçmişten günümüze uzanan ve geleceğe hep taşınacak olan bir kavramdır. Bunun nedeni bireylerin, hem hücresel hem güdüsel olarak kendilerini ve çevrelerini araştırmaya keşfetmeye dayalı donanımına sahip olmasıdır. Doğal olarak bu donanım, her çocuğun yaratıcı zekâsı olduğu gerçeğiyle bizleri karşılamaktadır. Elbette ki yaratıcı zekânın kapasitesi her bireyde değişmektedir. Bazen çocukluk dönemlerinde zengin yaratıcı fikirlere sahipken bazen de yetişkinlik dönemlerinde bu fikir ve uygulamaların olduğu görülebilmektedir. Bu durum ele alındığında, yaratıcı zekânın gelişip ilerlemesinde en büyük desteğin eğitimin varlığı olduğu gerçeğiyle bizleri yüzleştirmektedir. Eğitim hayatımızın her alanında var olan bir süreçtir. Otizmlili bireyler söz konusu olduğunda da yaratıcılık kavramı karşımıza çıkmaktadır. Alanyazını incelediğimizde otizmlili bireylerin yaratıcılıklarını ele alan çok az çalışma olduğu görülmektedir. Sosyal bakımdan zayıf olan otizm spektrum bozukluğu tanısı bulunan çocukların başkalarıyla etkileşimlerini geliştirmek, akran edinmesini ve yaratıcı faaliyetlere katılmasını sağlamak için sosyal becerilerinin geliştirilmesi gerekir. Yani bireyler yaratıcılığı geliştiren becerilerini davranışa aktarırlar ve bu aktarma bir boyutuyla sosyal beceri sürecini oluşturmaktadır. Yaratıcılığın zengin uyarıcı bir ortamda çocukların eğitiminde önemli rol oynadığı ve farklı bilgilerin farklı yöntemlerle ve kanallarla çocuğa ulaştırılmasının onların öğrenme aşamalarını olumlu etkilediği bilinmektedir. Bu çalışmada da amaç alanyazında otizmlili bireylerin yaratıcılıklarıyla ilgili yapılan çalışmaları bir araya getirerek sonuçlarını ve önemini açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcı zekâ, otizm spektrum bozukluğu, yaratıcılık.

**FABRICATION AND CHARACTERIZATION OF SUPERHYDROPHOBIC
ALUMINIUM SURFACES MODIFIED WITH DIFFERENT FATTY ACIDS****Buğra AKMAN**

Bursa Technical University, Department of Chemical Engineering

Enver BAYDIR

Bursa Technical University, Department of Chemical Engineering

Ömür ARAS

Bursa Technical University, Department of Chemical Engineering

ABSTRACT

In this study, anodizing, electroplating and palmitic, lauric, stearic acid modification were applied on 1050 aluminum plates to create superhydrophobic surface. It has been observed from the literature that sandpaper was applied before the electroplating process to provide surface roughness. However, it is hard to ensure standardization with sandpaper because of the human factor. Instead of this process, anodizing has been tried to achieve the standard. After anodizing, the plates were coated with zinc by electroplating. The effects of anodizing time, electroplating time and modification with fatty acids with different molecular chain lengths were compared. After modification with Lauric, Palmitic and Stearic acid, the highest contact angles were found to be 154 ± 0.25 , 157 ± 0.28 and 160 ± 0.18 , respectively. Here, it is seen that superhydrophobicity increases with increasing molecule chain length. The trend of increasing contact angle with increasing anodizing time was similarly observed in all modifying agents. Different trends formed with increasing of electrocoating time for each fatty acid. On the lauric-modified surfaces, continuous decrease was observed with increasing coating time. While palmitic modified surfaces have a smoother response with coating time, the response is more rigid on stearic modified surfaces. Characterization of the structure formed on the surface was made by FTIR, XRD and SEM analysis.

DIFFERENT ARTIFICIAL NEURAL NETWORK APPROACHES FOR IMAGE PROCESSING-BASED FRUIT MASS ESTIMATION**Doç. Dr. Bünyamin DEMİR *Corresponding Author**

Department of Mechanical Engineering, Faculty of Engineering, Mersin University, Çiftlikköy campus, 33343, Yenişehir/Mersin, Turkey

Doç. Dr. Bahadır SAYINCI

Department of Mechanical Engineering, Faculty of Engineering, Mersin University, Çiftlikköy campus, 33343, Yenişehir/Mersin, Turkey

Doç. Dr. Ali YILDIZ

Department of Electrical and Electronics Engineering, Faculty of Engineering, Mersin University, Çiftlikköy campus, 33343, Yenişehir/Mersin, Turkey

ABSTRACT

Physical and geometric attributes play a great role in design of postharvest processing systems (classification, grading, processing, packaging) for fruits. Therefore, relationships between fruit mass and the other physical attributes such as length, width, thickness, geometric mean diameter, arithmetic mean diameter, volume, sphericity, projected area, surface area, aspect ratio, shape index and elongations should be known for proper design of such systems.

Artificial Neural Networks (ANNs) offer powerful tools for automatic estimation of fruit and vegetable mass. In this study, different ANN structures (Radial Basis Neural Network – RBNN, Modular Neural Network - MNN and Multilayer Perceptron - MLP) were applied to predict fruit mass from the physical attributes with the use of image processing techniques.

This study was supported by Mersin University Scientific Research Projects Coordination Unit (Project Code: 2018-3-AP4-3044)

Key words: Artificial Neural Network (ANN), Fruits, Mass prediction, Physical characteristics.

DESTEK EĞİTİM ODASI ÖĞRETMENİNİN ROL VE SORUMLULUKLARI

Dr. Öğr. Üyesi Didem GÜVEN
Sabahattin Zaim Üniversitesi

ÖZET

Destek özel eğitim hizmetlerinden birini de destek eğitim odası (DEO) hizmeti oluşturmaktadır. Bu hizmette, destek eğitim odası öğretmeniyle belirli zaman diliminde özel gereksinimli öğrenciye bireysel veya küçük grup şeklinde bireyselleştirilmiş bir eğitim verilmektedir. Dolayısıyla DEO hizmetinde anahtar kişi DEO öğretmeni olmaktadır. Bu konumuna bağlı olarak DEO öğretmenin doğrudan ve dolaylı rol ve sorumlulukları bulunmaktadır. Alanyazın, DEO öğretmenlerinin özel eğitim olduğunu bildirmektedir. Ancak Türkiye’de farklı gerekçelerle özel eğitim öğretmeni yerine DEO’da öğretmeni görevlendirilmektedir. Bu çalışmada bir derleme çalışmasıdır. DEO, Türkiye’de oldukça yeni bir hizmettir. Yapılan araştırmalar, DEO paydaşlarının rol ve sorumluluklarına ilişkin belirsizlik ve karmaşa yaşadığını bildirmektedir. Bu belirsizliklerin ortadan kalkması adına DEO öğretmenin rol ve sorumluluklarının belirginleştirilmesi önem kazanmaktadır. Bu çalışmayla DEO öğretmenin rol ve sorumlulukları açıklanarak Türkiye’de DEO öğretmenlerinin bilinmeyen rol ve sorumluluklarına açıklanmıştır. Bu araştırma sonucu Türkiye’de DEO öğretmenlerinin dolaylı sorumluluğu olan danışmanlık hizmetinin rehber öğretmenler tarafından gerçekleştirildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca DEO öğretmenlerinin doğrudan rollerine bağlı olarak sadece öğretim yaptığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Destek Eğitim, Destek Eğitim Odası, Destek Eğitim Odası Hizmeti

ZİHİN YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLER VE YARATICILIK

Dr. Öğr. Üyesi Didem GÜVEN
Sabahattin Zaim Üniversitesi

ÖZET

“Yokluk yaratıcılığı tetikler” ifadesinden sıklıkla karşımıza çıkan bir sözdür. Biz yetişkinler de günlük hayatta bu sözü doğrulayan pek çok faaliyet gerçekleştiririz. Hatta fark ederek ya da etmeyerek günlük hayatımızda yaratıcı faaliyetler gerçekleştiririz. Örneğin, sorunlarımızı yaratıcı yollarla çözeriz. Ya da yaratıcılık sayesinde yaşanan krizlerin üstesinden başarıyla geliriz. Yemek yaparken eksik bir malzemenin olduğu durumlarda alternatifler çözüm üretmek çok daha lezzetli yemekler elde ederiz. Bu açıklamalardan hareketle aslında yaratıcılığın çok yönlü olduğu ve ekonomiyle de doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Çünkü var olan şartlarda en ideali üretme yaratıcılık gerektirmektedir. Söz konusu zihin yetersizliği olan çocuğunuz ve ev ortamı olunca, birçok materyali ev ortamında farklı şekillerde ve ekonomik bir şekilde yapabileceğinizi bilmeniz oldukça önemlidir ve aynı şekilde çocuğunuza kazandırmak istediğiniz davranışlara ilişkin farklı öyküler de yazmanın ev ortamında oldukça olanaklıdır. Bu çalışmada amaç, ebeveynler olarak yaratıcılığınızı kullanarak az zamanda, ekonomik bir şekilde çocuğunuzun gelişimini evde nasıl destekleyeceğinize ilişkin fikirler vermektir. Ayrıca bu bölümde temel örnekler sunarak ebeveynlere katkı sunmak ve zihin yetersizliği olan çocuğunun gelişimi desteklemektir.

Anahtar Kelimeler: Zihin Yetersizliği, Yaratıcılık, Yaratıcılığın etkileri

**BİR ÜNİVERSİTE HASTANESİ ÇOCUK VE ERGEN PSİKİYATRİSİ
POLİKLİNİĞİNE BAŞVURAN ERGENLERİN VERİLERİNİN RETROSPEKTİF
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Dr. Elif GÜNGÖRDÜ

Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları ABD

Dr. Öğr. Üyesi Hamza AYAYDIN

Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları ABD

AMAÇ: Çalışmamızda çocuk ve ergen psikiyatrisi polikliniğine başvuran ergenlerin geliş şikayetlerinin, aldıkları tanılar, kullanılan psikotrop ilaçların ve sosyodemografik özelliklerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEMLER: Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi polikliniğine 1 Nisan 2020-30 Eylül 2020 tarihleri arasında ayaktan başvuran ergenlerin (n:90) dosyası geriye dönük incelenmiştir. Olgulara ait tanılar ruhsal bozukluklar için tanımsal ve istatistiksel el kitabı 5. baskı (DSM-5) kriterlerine göre klinik görüşmeyle konulmuştur. İstatistiksel analiz için SPSS 25.0 (SPSS Inc., Chicago, USA) paket programı kullanıldı. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak belirlenmiştir.

BULGULAR: Polikliniğimize son altı ay içerisinde 13-17 yaş arası başvuruda bulunanlar ergenlerin sayısı doksandı. Bu olguların % 56,7'sini kızlar ve % 43,3'nü erkekler oluşturmaktaydı. % 40'ı liseye, % 15,6'sı ortaokula ve % 8,9'u özel eğitime giderken % 32'si okulu bırakmıştı. % 92,2'si anne ve baba ile birlikte yaşıyordu. Ailede psikiyatrik öyküsü bulunanların oranı % 23 idi. Polikliniğe başvuran olguların en sık şikayetlerinin sırasıyla sinirlilik(% 43,3), ders başarısında düşüklük(% 21,1), uyku sorunları(% 21,1), dürtüsellik(%20), baş ağrısı(% 17,8), kendine zarar verme/intihar girişimi(% 16,7), mutsuzluk(% 15,6), huzursuzluk (% 14,4), hareketlilik(% 12,2) olduğu belirlendi. Erkeklerde sinirlilik, dürtüsellik, hareketlilik, ders başarısında düşüklük; kızlarda sinirlilik, baş ağrısı, kendine zarar verme davranışı, uyku sorunları daha sık görüldü. Başvuranların % 91,1'i en az bir psikiyatrik tanı almıştı. Erkeklerde en sık tanı dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu(DEHB)(% 35,9) iken kızlarda anksiyete bozuklukları(% 37,3) idi. % 20'sinde tıbbi ek hastalık bulunmaktadır. Olguların % 78,9'una psikofarmakolojik tedavi başlandı ve antipsikotiklerden en sık kullanılan risperidon iken antidepresanlardan en sık kullanılan fluoksetin idi.

SONUÇ: Çalışmamızda en sık başvuru şikayeti sinirlilik, en sık konulan tanıların ise DEHB, anksiyete bozuklukları ve depresyon olduğu belirlenmiştir. Olguların okul bırakma oranı yüksek olup bunun psikiyatrik başvurunun geç olması ve sosyokültürel özelliklere bağlı olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmanın çocuk ve ergen psikiyatrisinde bölge özelliklerine göre hasta profilinin oluşturulmasına, koruyucu ve tedavi edici hizmetlerin planlanmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ergen ; Psikiyatri ; Tanı; Şikayet; Tedavi

A RETROSPECTIVE EVALUATION OF THE DATA OF ADOLESCENTS APPLIED TO A UNIVERSITY HOSPITAL CHILD AND ADOLESCENT PSYCHIATRY CLINIC

OBJECTIVE: In our study, it was aimed to evaluate the adolescents' presenting complaints, diagnoses, psychotropic drugs used and sociodemographic characteristics of adolescents admitted to child and adolescent psychiatry outpatient clinic.

MATERIAL AND METHODS: The files of outpatient adolescents (n: 90) admitted to the Harran University Faculty of Medicine Child and Adolescent Psychiatry outpatient clinic between 1 April 2020 and 30 September 2020 were retrospectively analyzed. The diagnoses of the cases were made by clinical interview according to the criteria of the descriptive and statistical manual 5th edition (DSM-5) for mental disorders. SPSS 25.0 (SPSS Inc., Chicago, USA) package program was used for statistical analysis. Statistical significance level was determined as $p < 0.05$.

RESULTS: The number of adolescents between the ages of 13 and 17 who applied to our outpatient clinic in the last six months was ninety. 56.7% of these cases were girls and 43.3% were boys. 40% went to high school, 15.6% to secondary school and 8.9% to special education, while 32% dropped out of school. 92.2% of them lived with their mother and father. The proportion of those with a family history of psychiatric history was 23%. The most common complaints of the patients who applied to the outpatient clinic were irritability (43.3%), low academic success (21.1%), sleep problems (21.1%), impulsivity (20%), headache (17.8%), self-harm/suicide attempt (16.7%), unhappiness (15.6%), restlessness (14.4%), and hyperactivity (12.2%) were determined. Irritability, impulsivity, hyperactivity, low academic success in men; irritability, headache, self-harming behavior, and sleep problems were more common in girls. 91.1% of the applicants had at least one psychiatric diagnosis.

The most common diagnosis in boys was attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) (35.9%), while anxiety disorders in girls (37.3%). 20% of them have medical comorbidities. Psychopharmacological treatment was initiated in 78.9% of the cases and the most commonly used antipsychotic was risperidone, while fluoxetine was the most commonly used antidepressant.

CONCLUSION: In our study, it was determined that the most common complaint was irritability, and the most common diagnoses were ADHD, anxiety disorders and depression. The high drop-out rate of the cases is thought to be due to late psychiatric admissions and sociocultural characteristics. It is thought that this study will contribute to the creation of a patient profile according to the characteristics of the region in child and adolescent psychiatry, and to the planning of preventive and therapeutic services.

Keywords: Adolescent; Psychiatry; Diagnosis; Complaint; Treatment

AİLESEL AKDENİZ ATEŞİNDE(FMF) NÖROLOJİK TUTULUMLU BİR OLGUNUN LİTERATÜR EŞLİĞİNDE GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Erman ALTUNIŞIK

Adıyaman Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji Anabilim Dalı

ÖZET

Ailesel Akdeniz ateşi (FMF) otozomal resesif geçişli, kendi kendini sınırlayan, tekrarlayan ateş ve serozit ataklarıyla karakterize otoinflamatuvar bir hastalıktır. FMF'nin nörolojik belirtileri nadirdir. İskemik inme, posterior reversibl ensefalopati sendromu ve demiyelinizan lezyonlar FMF hastalarında gösterilmiştir. 17 yaş erkek hasta iki günden beri olan sol yan kuvvetsizliği nedeniyle başvurdu. Kranial manyetik rezonans difüzyon ağırlıklı (MRİ-DWİ) görüntüleme mesencephalon sağ krus serebri ve santral lokalizasyonlarında akut iskemi ile uyumlu görünüm saptandı. FMF açısından remisyonda olan hastanın etyolojiye yönelik olarak yapılan tüm genç stroke tetkikleri normal bulundu. Ülkemizde ve bölgemizde çok sık görülen bu hastalıkta nadir görülen bu nörolojik komplikasyonun literatür eşliğinde gözden geçirilmesi uygun görülmüştür.

Anahtar kelimeler: İskemi, Ailesel Akdeniz ateşi, Beyin sapı, Manyetik rezonans görüntüleme.

**“ZERO POINT OF HISTORY”: GOBEKLITEPE
A HISTORICAL AND RELIGIOUS VIEW OF GOBEKLITEPE****Instructor Dr. Günseli GÜMÜŞEL**

Atılım University, Social Sciences General Courses Department, Ankara, Turkey

Orcid ID: 0000-0001-8068-4294**ABSTRACT**

Gobeklitepe is established on a hill near Orencik village in Sanlıurfa in Turkey. It is the oldest and biggest known religious building community. According to geomagnetic counts there are 20 monumental buildings in this area but we have only 6 of them.

Sanlıurfa that has already a great importance on faith tourism, became more attractive with the current agenda of Gobeklitepe. Discovery of Gobeklitepe and archeological evidences make Neolithic Age compulsory to reassess its theoretical framework. Also, datings in historical periods must be changed.

In our study we will try to investigate the owners of these temples, carrying methods of the temple stones to the hill and aim of it. In addition we will analyze the possible reason for recovering these temples with soil and rocks. Moreover, we will make predictions about technologic and architectural facilities of the age.

Lastly, Gobeklitepe's vitality in UNESCO's main list, Adam and Eve story about here and Gobeklitepe as the first agricultural area issues will be analyzed shortly.

Keywords: Gobeklitepe, Sanlıurfa, faith tourism, religion history, UNESCO.

EV ÖDEVİYLE İLGİLİ MAKALE VE TEZLERİN SİSTEMATİK ANALİZİ

Doç. Dr. Sevda KOÇ AKRAN

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0003-4205-0148>

ÖZET

Ev ödevi, öğrencilerin öğrendiği konuları pekiştirmesi ve sınıf dışı uygulamalarda destekleyici bir eğitim anlayışını benimsemesi için yapılan hazırlıklardır. Farklı kaynaklardan araştırma yaparak anlamlı bilgilerin oluşmasını sağlayan ev ödevi, öğrencilerin konu hakkında pratik yapmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda ev ödeviyle öğrenciler öğrenilen konuların detayına inmektedir. Geleneksel ve çağdaş eğitim anlayışlarında farklı uygulama alanı bulan ev ödevinin bu özelliğine bakıldığında aslında çok önemli olduğu söylenebilir. Çünkü ev ödevi, öğrencide sorumluluk, problem çözme, eleştirel düşünme, konular arasında ilişkileri analiz etme ve değerlendirme gibi becerileri geliştirmektedir. Ev ödevinin öğrenciye kazandırdığı bu beceriler birçok çalışmada yer almaktadır. Buradan hareketle, bu araştırmanın problem cümlesi ev ödevi konusunda yapılan farklı makale ve tezleri derleme yoluyla belirlemektir. Araştırmada ev ödevi ile ilgili makaleler veri tabanlarından, tezler ise YÖK Ulusal Tez Merkezi'nden ulaşılacaktır. Veri tabanlarından ve YÖK Ulusal Tez Merkezi'nden indirilen çalışmalardan elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulacaktır. Daha sonra çalışmaların yüzde ve frekansları bulgular kısmında tablolar halinde sunulacaktır. Bulgular kısmından hareketle tartışma ve sonuç bölümünde ev ödevi ile ilgili farklı bilim insanların çalışmalarına yer verilecek ve çeşitli öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Öğrenci, Okul, Ödev, Ev Ödevi.

Doç. Dr. Sevda KOÇ AKRAN

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0003-4205-0148>**ÖZET**

Sağlık okuryazarlık, bireyin sağlık konusunda bilgi/becerisinin olması, bu konuda araştırmalar yapması ve yaşam boyu öğrenme sürecinde sağlık hizmetlerinden etkili bir şekilde yararlanmasıdır. Bireyin sağlıkla ilgili farkındalığını kullanmasıdır. Bu farkındalık onun doğru kararlar almasına (ilaç, beslenme, temizlik, tedavi süreci gibi) katkı sağlamaktadır. Böylelikle sağlıkla ilgili gelen uyarıcı mesajları anlamakta ve yorumlamaktadır. Yerinde ve zamanında tepkiler vererek karşılaşılabilecek hastalık sürecini iyi bir şekilde yönetmektedir. Bunun geçmişten günümüze örneklerini görmek mümkündür. Örneğin Covid -19 salgınında alınan önlemler ve kararlar bu okuryazarlığın insanoğlunun yaşamında ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir. Hatta salgın süreciyle sağlık okuryazarlıkla ilgili çalışmaların arttığı gözlenmiştir. Bu araştırmada da 2020 yılı ve öncesinde sağlık okuryazarlıkla konusunda yapılan çalışmalar incelenecek, yöntem, bulgular ve tartışma konularında dikkat çeken başlıklar sistematik derleme yoluyla belirlenecektir. Araştırma, veri tabanlarından sağlık okuryazarlığa yönelik yapılan çalışmalarla ve buradan elde edilen verilerle sınırlıdır. Nitel araştırma yönteminin kullanılacağı araştırmada elde edilen veriler, içerik analiz yöntemine tabi tutulacaktır. Araştırmada veriler bulgular başlığı altında tablolar halinde verilecektir. Bulgular kısmında ulaşılan sonuçlardan hareketle, sağlık okuryazarlık konusunda yapılan farklı çalışmalarla/araştırmalarla desteklenerek tartışılacak ve buna bağlı öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Okuryazarlık, Sağlık, Sağlık Okuryazarlık.

**TÜRKİYE’ DE DOĞURGANLIĞIN EN YÜKSEK OLDUĞU İLDE GEBELERDE
PRENATAL BAĞLANMA VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ****Öğr. Gör. Zeliha TURAN**

Harran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

Doç. Dr. Fatma KORUK

Harran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

ÖZET

GİRİŞ: Maternal bağlanma anne kimliğinin önemli bir bileşeni ve annelik rolüne adaptasyon gelişiminin temelidir. Yaşamın ilk yıllarında oluşmaya başlayan anne ile bebek arasındaki bağlanmanın sağlıklı olmaması durumunda, bireyin yaşamı ömür boyu olumsuz etkilenebilmektedir. Bu nedenle, anne bebek arasındaki bağlanmayı etkileyebilecek faktörlerin belirlenmesi önemlidir.

AMAÇ: Bu araştırmada, Türkiye’ nin Şanlıurfa ilinde yaşayan gebelerde prenatal bağlanma ve ilişkili faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEMLER: Kesitsel tipte yapılan araştırmanın evrenini, bir üniversite hastanesinin Kadın Hastalıkları ve Doğum Polikliniği’ ne başvuran gebeler oluşturmuştur. Örnek büyüklüğünü hesaplamak için polikliniğe başvuran 15 gebe ile pilot çalışma yürütülmüştür. Gebelerin travmatik doğum algısı ve prenatal bağlanma arasındaki korelasyon katsayısı Spearman Rho: -0,22 olarak hesaplanmış; etki büyüklüğü 0.3, %95 güven düzeyinde, %90 güç alınarak örneklem büyüklüğü 109 olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın verileri, Kişisel Bilgi Formu, Prenatal Bağlanma Envanteri ve Travmatik Doğum Algısı Ölçeği kullanılarak yüzyüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır.

BULGULAR VE SONUÇ: Çalışmada, gebelerin prenatal bağlanma puanı ortalamasının 44.4 ± 10.3 olduğu; prenatal bağlanma ile yaşayan çocuk sayısı arasında orta düzeyde negatif yönlü ve gebelik izlemleri için sağlık kuruluşuna başvuru sayısı ile zayıf düzeyde pozitif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar, gebelerin prenatal bağlanmasının istendik düzeyde olmadığını, çocuk sayıları arttıkça prenatal bağlanmalarının azaldığını, gebelik izlemleri için sağlık kuruluşuna başvuru sayıları arttıkça ise prenatal bağlanmalarının arttığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Gebe, prenatal bağlanma, travmatik doğum algısı, anne-bebek bağlanması.

DETERMINATION OF PRENATAL ATTACHMENT IN PREGNANT WOMEN AND RELATED FACTORS IN THE CITY WITH THE HIGHEST FERTILITY RATE IN TURKEY**ABSTRACT**

BACKGROUND: Maternal attachment is an important component of maternal identity and the basis of the development of adaptation to the maternal role. An unhealthy attachment between mother and baby, which begins in the early years, may lead to adverse effects on the individual throughout his/her life. Therefore, it is important to determine the factors that may affect the bond between mother and baby.

OBJECTIVE: In this study, we aimed to determine prenatal attachment and related factors among pregnant women living in Sanliurfa, Turkey.

MATERIALS AND METHODS: The universe of the cross-sectional study was formed by pregnant women who applied to the Obstetrics and Gynecology Department of a university hospital. For the calculation of the sample size, a pilot study was conducted with 15 pregnant women who applied to the outpatient clinic. The Spearman Rho correlation coefficient between traumatic birth perception and prenatal attachment was -0.22, and the sample size was calculated as 109 using 0.3 effect size, 95% confidence level, and 90% power. The study data were collected by face-to-face interviews using the Data Collection Form, Traumatic Childbirth Perception Scale and Prenatal Attachment Inventory.

FINDINGS AND CONCLUSION: In the study, the mean prenatal attachment score was 44.4 ± 10.3 and a moderately negative relationship was found between prenatal attachment and the number of living children, while a weakly positive relationship was found with the number of prenatal care check-ups. These results show that prenatal attachment of pregnant women was not at the desired level and prenatal attachment decreased as the number of children increased, while prenatal attachment increased with the increasing number of prenatal care check-ups.

Keywords: Pregnancy, prenatal attachment, traumatic birth perception, mother-baby attachment.

**All rights of this book belong to iSPEC Publishing House Authors
are responsible both ethically and juridically**

ispec Publications – 2020©

Issued: 28.10.2020

ISBN: 978-625-7279-04-8